

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الحق
علیه
السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

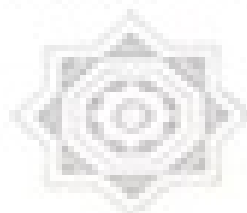
.net

.ir

استوانه نور

نگاهی به مسجد قبا، نخستین بنیان تقوا

مهندسین بهرام نسب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

استوانه نور: نگاهی به مسجد قبا، نخستین بنیان تقوا

نویسنده:

محمدسهیل بهرام نسب

ناشر چاپی:

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	استوانه نور: نگاهی به مسجد قبا، نخستین بنیان تقوا
۱۰	مشخصات کتاب
۱۰	اشاره
۱۲	دیباجه
۱۴	پیش گفتار
۱۶	فصل اول: قبا در گذرگاه هجرت
۱۶	اشاره
۱۶	۱. هجرت در کلام وحی
۱۷	۲. وصی در بستر نبی
۱۹	۳. خروج پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مکه
۱۹	۳. قریش در جست وجوی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
۲۰	۴. روز هجرت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله
۲۱	فصل دوم: معرفی روستای قبا
۲۱	اشاره
۲۱	۱. وجه نام گذاری
۲۳	۲. روستای قبا و موقعیت آن نسبت به مدینه
۲۳	۳. موقعیت آب و هوایی
۲۴	۴. مکان های تاریخی روستای قبا
۲۴	اشاره
۲۴	الف) چاه آریس یا بئرالنبی
۲۵	ب) خانه امام سجاد (ع)
۲۵	۵. مساجد روستای قبا
۲۵	اشاره

۲۵	الف) خانه کلثوم بن هدم و سعد بن خيثمه
۲۵	ب) مسجد عتيان بن مالک
۲۷	ج) مسجد جمعه
۲۸	۶. اهل قبا مورد ستايش خدا
۲۹	۷. اهميت قبا پس از ورود پيامبر اکرم صلی الله عليه و آله
۳۰	فصل سوم: قبا، ميزبان رسول خدا صلی الله عليه و آله
۳۰	اشاره
۳۰	۱. ورود پيامبر اسلام صلی الله عليه و آله به روستای قبا
۳۱	۲. استقبال اهل قبا و مدینه از پيامبر اکرم صلی الله عليه و آله
۳۳	۳. روز ورود پيامبر اکرم صلی الله عليه و آله به قبا
۳۴	۴. محل سکونت پيامبر اکرم صلی الله عليه و آله
۳۵	۵. دستور پيامبر اکرم صلی الله عليه و آله به اهل قبا
۳۵	۶. ورود حضرت علی (ع) به روستای قبا
۳۶	۷. مدت اقامت پيامبر اکرم صلی الله عليه و آله در قبا
۳۷	فصل چهارم: پایه گذاری و ساخت مسجد قبا
۳۷	اشاره
۳۷	۱. علت نام گذاری
۳۷	۲. رسول خدا صلی الله عليه و آله ؛ بنیان گذار مسجد قبا
۳۹	۳. زمین مسجد قبا
۴۰	۴. نقشه ساختمانی مسجد قبا
۴۱	۵. سازندگان مسجد قبا
۴۳	۶. مشارکت زنان در ساخت مسجد قبا
۴۳	۷. نشاط یاران پيامبر اکرم صلی الله عليه و آله هنگام ساختن مسجد قبا
۴۴	۸. قبله و بازسازی مسجد قبا
۴۶	فصل پنجم: فضیلت مسجد قبا
۴۶	اشاره

۴۶	۱. فضیلت مسجد قبا در کلام وحی
۴۸	۲. فضیلت مسجد قبا در کلام معصومین (ع)
۵۰	۳. دیگر فضیلت های مسجد قبا
۵۱	۴. داشتن دقیق ترین قبله
۵۲	۵. فضیلت زمین و مکان مسجد قبا
۵۲	۶. مسجد قبا، محل خیر کثیر
۵۳	۷. مسجد قبا، نخستین مسجد در تاریخ اسلام
۵۶	فصل ششم: سیر تاریخی مسجد قبا
۵۶	اشاره
۵۶	۱. توصیف مسجد قبا
۵۶	اشاره
۵۶	الف) موقعیت جغرافیایی مسجد قبا
۵۷	ب) راه مسجد قبا
۵۷	ج) نصوص تاریخی
۵۸	د) شبستان های فعلی مسجد قبا
۵۸	ه) محراب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و منبر مسجد قبا
۵۹	و) منبر مسجد قبا
۶۰	۲. سیر تاریخی مسجد قبا
۶۰	اشاره
۶۰	الف) بازسازی های مسجد قبا
۶۴	ب) سقوط مناره مسجد قبا و تعمیر آن
۶۴	ج) بنای جدید قبا
۶۶	فصل هفتم: مسجد ضرار در مقایسه با مسجد قبا
۶۶	اشاره
۶۶	۱. آیه هایی درباره مسجد ضرار
۶۸	۲. حسد و تکبر، عامل توطئه

۶۹	۳. ابو عامر، بنیان گذار مسجد ضرار
۷۰	۴. اهداف شوم بنیان گذاران مسجد ضرار
۷۲	۵. سرانجام مسجد ضرار و بنیان گذار آن
۷۳	۶. مقایسه مسجد ضرار با مسجد قبا
۷۶	فصل هشتم: درس ها و عبرت ها (آسیب شناسی مسجدها)
۸۹	فصل نهم: گزیده ادب فارسی
۸۹	اشاره
۸۹	متون ادبی
۸۹	اشاره
۸۹	مسجد قبا، معدن تقوا
۹۲	اولین مسجد در تاریخ هجری
۹۳	شعر
۹۳	اشاره
۹۳	دیدار قبا
۹۷	داستان ساخت مسجد ضرار به دست منافقان
۱۰۳	فصل دهم: همراه با برنامه سازان پیشنهادهای کلی
۱۰۳	اشاره
۱۰۳	۱. میزان توجه به موضوع مسجد در رسانه
۱۰۶	۲. نقد و بررسی عملکرد صدا و سیما
۱۰۶	اشاره
۱۰۶	الف) قوت ها
۱۰۷	ب) ضعف ها
۱۱۲	۳. سیاست های تقویت مسجد در رسانه
۱۱۴	پیشنهاد های برنامه ای
۱۱۶	پرسش های مسابقه ای
۱۱۹	پرسش های مردمی

۱۲۰ پرسش های کارشناسی

۱۲۱ کتاب نامه

۱۲۶ درباره مرکز

استوانه نور: نگاهی به مسجد قبا، نخستین بنیان تقوا

مشخصات کتاب

سرشناسه: بهرام نسب، محمدسهیل

عنوان و نام پدیدآور: استوانه نور: نگاهی به مسجد قبا، نخستین بنیان تقوا/محمدسهیل بهرام نسب؛ تهیه کننده مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.

مشخصات نشر: قم: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳.

مشخصات ظاهری: ۵، [۱۰۲] ص.

فروست: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما؛ ۸۸۲.

شابک: ۷۰۰۰ ریال ۹۶۴-۸۶۰۶-۷۳-۰:

یادداشت: کتابنامه: ص [۹۹] - ۱۰۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

عنوان دیگر: نگاهی به مسجد قبا، نخستین بنیان تقوا.

موضوع: مسجد قبا، مدینه.

موضوع: مسجدها -- عربستان سعودی -- مدینه

شناسه افزوده: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهش های اسلامی. استان قم.

رده بندی کنگره: BP۲۶۱/ب۸۷الف ۵

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۷۵

شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۴۲۳۵۱

ص: ۱

اشاره

دیباچه

دیباچه

مسجد، قطعه ای از زمین است که شیفتگانِ بندگی معبود را برای راز و نیاز و مناجات با خالق هستی در خود جای می دهد. مسجد، جایگاه گرد هم آمدن بندگان صالح خدا و تجلی گاه وحدت مؤمنان راستین است. مسجد، مدرسه اخلاق و آداب دینی و مکان آموختن معارف اسلامی و راه و رسم درست زندگی فردی و اجتماعی است. مسجد، مهم ترین و فعال ترین مرکز تبلیغ دینی است که ندای دعوت حیات بخش اسلام را به گوش و جان همگان می رساند و آنان را به راه سعادت فرا می خواند.

مسجد قبا، نخستین مسجدی بود که به دست مبارک پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و یاران آن حضرت بنا گردید؛ مسجدی که بر پایه اخلاص و تقوا شکل گرفت و نماز گزاران آن، دوست دار پاکي جسم و جان بودند. این مسجد بزرگ و پرفضیلت می تواند به عنوان الگویی شایسته برای بنیان گذاران و نماز گزاران مسجدها نقش مهمی داشته باشد. در این راستا، وظیفه رسانه ملی آن است که با معرفی و بیان فضیلت این مسجد مقدس، نقش خود را در گسترش فرهنگ اسلامی به خوبی ایفا کند.

نوشتار حاضر پژوهشی است درباره مسجد قبا که با هدف کاربری در برنامه های صدا و سیما فراهم گردیده است. با سپاس از پژوهشگر ارجمند، جناب آقای محمدسهیل بهرام نسب که در فراهم آمدن این اثر، ما را یاری داده است، آن را توشه راه برنامه سازان گران قدر صدا و سیما می سازیم.

اِنَّهٗ وَلِیُّ التَّوْفِیْقِ

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پیش‌گفتار

پیش‌گفتار

در دین مبین اسلام، مسجد قداستی ویژه دارد و چنان که در روایت‌ها آمده است، ثواب اقامه نماز در آن، با مکان‌های دیگر قابل مقایسه نیست. در این میان، برخی از مسجدها به دلیل ارتباطی که با معصومین (ع) داشته‌اند، قداستی صدچندان یافته‌اند. این قداست، به دلیل نقش آن بزرگواران در بنای آن‌مسجدها یا حضور ایشان و اقامه نماز در آنها بوده است. مسجد قبا، یکی از این مسجدها، بلکه از مشهورترین آنهاست که در سال اول هجری قمری بنا شده است. آن‌گاه که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ليله المييت به دليل فشار تحميلي كافرين قریش، شبانه، از مکه بیرون رفت و پس از چند روز در نزدیکی شهر مدینه در روستای «قبا» توقف کرد، این مسجد را به پیشنهاد عمار بن یاسر بنیان نهاد. مسجد قبا، نخستین مسجدی است که در اسلام به دست مبارک شخص پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بنا شد.

مسجد قبا به سبب وجود چاه قبا که در نزدیکی این مسجد قرار داشت، به این نام مشهور شد. فضیلت والای این مسجد در قرآن کریم و روایت‌های معصومین (ع) مشهود است. خداوند متعال در قرآن کریم، این مسجد را ستوده و آن را «مسجد تقوا» نامیده است. به همین دلیل، در زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، این مسجد در میان صحابه به «مسجد تقوا» شهرت یافته بود. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرموده است:

هر کس به مسجد من _ قبا _ برود و در آن دو رکعت نماز بخواند، با ثواب یک عمره برمی‌گردد. (۱)

۱- شیخ محمد بن الحسن حر عاملی، وسائل الشیعه، تحقیق: عبدالرحیم الربانی، دار احیاء التراث العربی، بیروت، چاپ ششم، ۱۴۱۲ هـ. ق، ج ۲، ص ۵۴۸.

در این پژوهش، نگارنده کوشیده است با پژوهشی در منابع معتبر تاریخی، مسجد قبا را به عنوان یکی از تاریخی ترین و مقدس ترین مسجدهای دوره اسلامی معرفی و شناسایی کند. این پژوهش، در ده فصل فراهم آمده است. در فصل اول، هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مکه و توقف ایشان در روستای قبا بررسی و در فصل دوم، روستای قبا به اجمال معرفی شده است. در فصل سوم، ماجرای استقبال ساکنان قبا از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و در فصل چهارم چگونگی ساخت مسجد قبا و سازندگان آن اشاره شده است. فصل پنجم نیز به بیان فضیلت مسجد قبا از جمله فضیلت آن در کلام وحی و عصمت اختصاص یافته است. در فصل ششم، به سیر تاریخی بنای این مسجد اشاره شده است. در فصل هفتم، بحثی درباره مسجد ضرار و در فصل هشتم نیز آسیب شناسی، عبرت ها و پیام های ساخت مسجد قبا و ویرانی مسجد ضرار مطرح شده است. فصل نهم، گزیده ادب فارسی را در قالب متون ادبی و اشعار به خود اختصاص داده است. فصل پایانی نیز به بخش با برنامه سازان اختصاص یافته است.

هر چند این موضوع، در خور پژوهش هایی گسترده است، ولی نگارنده امیدوار است این اثر تا حدودی مخاطبان را با این مسجد مقدّس آشنا کرده باشد. امید آنکه این پژوهش ناچیز، مورد رضایت خداوند متعال باشد.

فصل اول: قبا در گذرگاه هجرت

اشاره

فصل اول: قبا در گذرگاه هجرت

هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مهم ترین رخداد‌های تاریخ اسلام است. در این هجرت، پیامبر با شماری از مسلمانان _ که بعدها «مهاجران» نام گرفتند _ از مکه به مدینه هجرت کرد. از آنجا که مسجد مقدس قبا در مسیر هجرت آن حضرت بنا شده، شایسته است به شکلی گذرا درباره هجرت سخن بگوییم.

۱. هجرت در کلام وحی

۱. هجرت در کلام وحی

قرآن کریم، در چند آیه به مسئله هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اشاره کرده است. از این آیه ها چنین بر می آید که هجرت پیامبر از یک سو، به فرمان خداوند بزرگ صورت گرفته است، به گونه ای که لطف پروردگار شامل حال پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و مهاجران شده است و از سوی دیگر، این آیه ها، بر پلیدی باطنی، و کینه توزی مشرکان قریش و ضعف و سستی تدبیرهایشان دلالت می کنند. سه آیه زیر بیانگر همین مطالب است:

الف) و بگو: پروردگارا، مرا با صداقت وارد کن و با صداقت خارج ساز و از سوی خود، حجّتی یاری کننده برایم قرار ده. (اسراء: ۸۰)

زبیر بن بکّار به نقل از زید بن أسلم در تفسیر این آیه چنین می گوید: «خداوند متعال، مدخل صدق را مدینه و مخرج صدق را مکه قرار داده است و منظور از سلطاناً نصیراً انصار می باشد.»^(۱) به باور بیشتر مفسران و محدثان از جمله ابوالفضل

۱- محمد بن یوسف شامی، سُبُلُ الْهُدَى وَ الرَّشَادِ فِي سِيرَةِ خَيْرِ الْعِبَادِ، تحقیق: عادل احمد عبدالموجود، علی محمد معوّض، لبنان، بیروت، دارالکتب العلمیّه، ۱۴۱۴ هـ. ق، ۱۹۹۳ م، ج ۱، ص ۳، ص ۲۳۸.

تفلیسی در وجوه قرآن، «مدخل صدق» یکی از نام های مدینه است. (۱)

ب) اگر او را یاری نکنید، خداوند او را یاری کرد، آن هنگام که کافران او را (از مکه) بیرون کردند، در حالی که دومین نفر بود (یک نفر بیشتر همراه نداشت، در آن هنگام که آن دو در غار بودند و او به همراه خود می گفت: غم مخور، خدا با ماست. در این هنگام، خداوند، سکینه (و آرامش) خود را بر او فرستاد و با لشکرهایی که نمی دیدید، او را تقویت کرد و گفتار (و هدف) کافران را پایین قرار داد (و آنها را با شکست روبه رو کرد) و سخن خدا (و آیین او)، بالاتر (و پیروز) است و خداوند عزیز و حکیم است. (توبه: ۴)

ج) (به خاطر بیاور) هنگامی را که کافران نقشه می کشیدند که تو را به زندان بيفکنند یا به قتل برسانند و یا (از مکه) خارج سازند. آنها چاره می اندیشیدند (و نقشه می کشیدند) و خدا هم تدبیر می کرد و خداوند بهترین چاره جویان و تدبیر کنندگان است. (انفال: ۳۰)

این آیه شریفه به جریان نقشه کشیدن کافران مکه برای زندانی کردن یا کشتن یا بیرون کردن پیامبر از مکه، اشاره دارد.

۲. وصی در بستر نبی

۲. وصی در بستر نبی

پس از آنکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با دریافت وحی، از نقشه شوم مشرکان آگاه شد، به حضرت علی (ع) فرمود: علی جان! امشب در بستر من بخواب و آن بُرد سبز رنگی را که من به هنگام خوابیدن به روی خود می انداختم به روی خود بیانداز. (۲)

حضرت علی (ع) فرمود: آیا با خوابیدن من در این بستر، شما سالم می مانید؟ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: بلی. علی (ع) از روی شادمانی تبسمی کرد و سر به سجده گذاشت و گفت: «شکراً لله». آن گاه به جای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خوابید و بُرد سبز رنگ

۱- ابوالفضل حبیب بن ابراهیم تفلیسی، وجوه قرآن، به کوشش: مهدی محقق، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چ ۳، ۱۳۷۸، ص ۲۶۸.

۲- جعفر سبحانی، فروغ ابدیت، قم، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۷، چ ۱۴، ج ۱، ص ۴۲۱.

را به روی خود انداخت. (۱)

خواهیدن حضرت علی (ع) در بستر نبی صلی الله علیه و آله، نمونه برجسته ای از عشق آن بزرگ مرد تاریخ، نسبت به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است. این جانبازی و فداکاری به قدری ارزش داشت که خداوند بزرگ در قرآن کریم، آن را جانبازی در راه به دست آوردن رضایت الهی نامید و این آیه را در شأن امیر مؤمنان علی (ع) نازل کرد: (۲)

«وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ» (بقره: ۲۰۷)

بعضی از مردم جان خود را به خاطر خشنودی خدا می فروشند و خداوند نسبت به بندگان مهربان است.

خواهیدن علی (ع) در بستر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و فداکاری ایشان نسبت به آن حضرت، یک فضیلت منحصر به فرد است که اعتراف به آن را نه تنها در کتاب های شیعه، که در کتاب های اهل سنت نیز می توان دید. (۳)

فخر رازی در تفسیر کبیر خود ذیل این آیه می گوید: «این آیه درباره علی بن ابی طالب (ع) نازل شده است که در شب خروج رسول خدا صلی الله علیه و آله از مکه به غار ثور در بستر آن جناب خوابید. روایت کرده اند هنگامی که علی در بستر پیامبر خوابید، جبرئیل بالای سر حضرت ایستاده بود و میکائیل زیر پاهایش. جبرئیل ندا می کرد: «بَخَّ بَخَّ مِنْ مِثْلِكَ يَا بَنَ ابِي طَالِبٍ يَا هِيَ اللَّهُ بِكَ الْمَلَائِكَةُ؛ آفرین آفرین، چه کسی مثل توست، ای علی بن ابی طالب، خداوند به تو نزد فرشتگان مباحث می کند.» این آیه در این

۱- سید جعفر مرتضی عاملی، الصحيح من سیره النبی الاعظم صلی الله علیه و آله، لبنان، بیروت، دارالهادی، ۱۹۹۵ م ۱۴۱۵ ه. ق، چ ۱۴، ج ۴، ص ۹.

۲- فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۴۲۵.

۳- سید محمدباقر موسوی همدانی، علی (ع) در کتب اهل سنت، تهران، انتشارات واژه آرا، ۱۳۸۰، چ ۱، ص ۴۸۹. برخی منابع اهل سنت در این زمینه عبارتند از: کنوز الحقایق، ص ۳۱؛ خصائص نسایی؛ مستدرک الصحیحین؛ مسند احمد بن حنبل؛ ریاض النضره؛ ذخائر العقبی؛ کنز العمال؛ مجمع هیشمی. نک: علی (ع) در کتب اهل سنت، ص ۴۸۹.

زمان نازل شد» (۱).

۳. خروج پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مکه

۳. خروج پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مکه

مأموران قریش، خانه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را محاصره کردند و منتظر زمان حمله بودند. پیامبر هنگام خروج از خانه، این آیه را تلاوت می کرد:

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ. (یس: ۹)

و در پیش روی آنان سدی قرار دادیم و در پشت سرشان سدی و چشمانشان را پوشانده ایم. از این رو، نمی بینند.

پیامبر هنگام خروج از خانه، مشتی خاک برداشت و هنگامی که از میان آنان عبور می کرد، خاک را بر سر آنان پاشید، در حالی که آنها هیچ نمی فهمیدند و نمی دیدند. (۲) علامه مجلسی می فرماید: «تمام افرادی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، بر سر آنها خاک پاشید، در جنگ بدر به هلاکت رسیدند» (۳).

۳. قریش در جست وجوی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۳. قریش در جست وجوی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

مأموران قریش که شب را در اطراف خانه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به کمین نشسته بودند، با روشن شدن هوا، به خانه هجوم بردند، ولی علی (ع) را در بستر پیامبر یافتند. آنان که نتوانسته بودند نقشه خود را عملی کنند، پس از آزار و شکنجه حضرت علی (ع)، او را مدتی حبس و سپس آزاد کردند. (۴)

۱- محمد رازی، تفسیر و الفخر الرازی المشتهر بالتفسیر الکبیر و مفاتیح الغیب، لبنان، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۵، ه. ق / ۱۹۹۵ م، ج ۳، ص ۲۲۲.

۲- الصحیح من سیره النبی الاعظم صلی الله علیه و آله، ج ۴، ص ۹.

۳- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، لبنان، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ه. ق / ۱۹۸۳ م، ج ۱۹، ص ۳۹.

۴- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، لبنان، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ه. ق / ۱۹۸۳ م، ج ۱۹، ص ۳۹.

قریشیان می پنداشتند که در این مدّت اندک، پیامبر نمی تواند از مکه خارج شود. از این رو، همه راه های مدینه را بستند. آنان افراد ماهری را برای شناسایی ردّ پا، به خدمت گرفتند. همچنین برای یابنده پناهگاه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، یکصد شتر جایزه تعیین کردند.^(۱)

ابو کُرز _ از قبیله خزاعه _ مأمور شد تا ردّ پای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را شناسایی کند.^(۲) ولی پس از شناسایی رد پای پیامبر، آن را دنبال کرد تا به محلّ همراه شدن ابوبکر با پیامبر رسید. آنان دریافتند که فرد دیگری نیز همراه ایشان است. پس از دنبال کردن ردّ پا، به غار ثور رسیدند، ولی عنکبوتی بر دهانه غار دیدند که تار تنیده و کبوتری در آنجا تخم گذارده است. با خود گفتند این غار متروکه است و کسی نمی تواند وارد آن شده باشد.^(۳)

۴. روز هجرت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله

۴. روز هجرت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله

هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ماه ربیع الاول سال سیزدهم بعثت و روز دوشنبه بوده است. ابن عباس می گوید: «پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روز دوشنبه متولّد شد، در روز دوشنبه از مکه به سمت مدینه حرکت کرد، در روز دوشنبه وارد شهر مدینه شد و در روز دوشنبه رحلت فرمود».^(۴)

۱- فروغ ابدیت، ج ۱، صص ۴۲۳ و ۴۲۴.

۲- شیخ ابوعلی فضل بن حسن طبرسی، اعلام الوری بأعلام الهدی، قم، مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ج ۱، ص ۱۴۸.

۳- الصحيح من سیره النبی الاعظم صلی الله علیه و آله، ج ۴، ص ۱۱.

۴- سُبُلُ الْهُدَى وَ الرَّشَادِ فِي سِيرَةِ خَيْرِ الْعِبَادِ، ج ۳، ص ۲۵۳.

فصل دوم: معرفی روستای قبا

اشاره

فصل دوم: معرفی روستای قبا

زیر فصل ها

۱. وجه نام گذاری

۲. روستای قبا و موقعیت آن نسبت به مدینه

۳. موقعیت آب و هوایی

۴. مکان های تاریخی روستای قبا

۵. مساجد روستای قبا

۶. اهل قبا مورد ستایش خدا

۷. اهمیت قبا پس از ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۱. وجه نام گذاری

۱. وجه نام گذاری

گفته اند: «قبا، قریه ای است که چاه معروف قبا در آن واقع شده است و مسکن بنی عمر و عوف انصاری است. این ده در دو میلی شهر مدینه و در طرف چپ کسی است که به سوی مکه می رود». (۱)

ابن علان مکی می نویسد:

قبا به ضمّ قاف، معمولاً با الف مقصوره به کار می رود و گاهی هم با الف ممدوده به کار رفته است. قبا در اصل نام چاهی است که در آن منطقه قرار دارد و مردم، آن روستا را با نام آن چاه _ که قبا نام دارد _ می شناسند. (۲)

نجفی نیز می گوید: «قبا، در اصل نام چاهی بوده است». (۳)

با توجه به این سه روایت، در وجه نام گذاری روستای قبا می توان گفت:

الف) مردم به قرینه چاهی که در این روستا بوده است، به مرور زمان، این روستا را قبا خواندند.

ب) احتمال دیگر این است که _ با توجه به معنای لغوی قبا _ از «قبوه» به معنی جمع و وصل گرفته شده است. از آنجا که قبا به شهر مدینه متصل است و

۱- علی اکبر دهخدا، لغت نامه، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ج ۱، از دوره جدید، ج ۱۰، ص ۱۵۳۶۴.

۲- محمد بن علی بن علان مکی صدیقی، حُسن النبأ فی فضل مسجد قبا، تحقیق: مرزوق علی ابراهیم، ریاض، دارالشریف، ۱۴۱۸ هـ. ق، ج ۱، ص ۱۹.

۳- سید محمدباقر نجفی، مدینه شناسی، ۱۳۶۴، ج ۱، ص ۵.

ضمیمه ای برای مدینه به شمار می رود، آن را قبا _ یعنی منطقه متصل به مدینه _ نامیده اند.

۲. روستای قبا و موقعیت آن نسبت به مدینه

۲. روستای قبا و موقعیت آن نسبت به مدینه

قبا روستایی است که در سه کیلومتری مدینه قرار داشته و اکنون جزو شهر مدینه است. شکل جغرافیایی آن، مربع مساحت آن برابر ۱۲۲۵ متر مربع است. از آب این روستا، شهر مدینه سیراب می شود. آب این روستا، گواراترین و شیرین ترین آب اطراف مدینه است. (۱)

۳. موقعیت آب و هوایی

۳. موقعیت آب و هوایی

جنوب مدینه، از نقاط پر آب و حاصل خیز مدینه است. با این حال، در این منطقه نیز حَرّه کوچکی وجود دارد و از زمین های سنگلاخ بی بهره نیست. در این مکان نخلستان های زیادی نیز به چشم می خورد. این منطقه، شامل «عُصَبَه» در جنوب غربی، «قبا» در جنوب و «قربان» و «عوالی» در جنوب شرقی است و از نقاط خوش آب و هوا و پر آب اطراف مدینه به شمار می رود. به همین دلیل، نخلستان های زیادی در منطقه قبا وجود داشته و دارد. (۲)

الحسینی، با قلمی ادبی، موقعیت آب و هوایی قبا را چنین گزارش می کند:

قبا، دارای باغ هایی است که خاکشان نرم و لطیف و نسیم هایی دلنشین و عطری نشاط انگیز می باشد. بلبلان در آنها به ترمّ مشغول و شاخه های درختان به ناز، سر خم کرده اند. گل هایی رنگارنگ در این باغ ها موجود است و نیز نهلهایی پی در پی. اینها چیزهایی است که زبان حال گل ها و اشارات نسیم و تفسیر پرندگان _ با نشستن و پرواز کردنشان _ است. (۳)

۱- ابوزید عمر بن شبنه النمیری البصری، تاریخ المدینه المنوره، قم، دارالفکر، ۱۴۱۰ ه. ق، ج ۱، ص ۱۳۵.

۲- رسول جعفریان، آثار اسلامی مکه و مدینه، تهران، نشر مشعر، ۱۳۸۱، چ ۱، ص ۲۴۴.

۳- محمد کبریت بن عبدالله الحسینی، الجواهر الثمینة فی محاسن المدینه، تحقیق: دعائض الرّدادی، ریاض، مطبعه سفیر، ۱۴۱۹ ه. ق / ۱۹۹۸ م، چ ۱، ج ۱، ص ۳۸۰.

۴. مکان های تاریخی روستای قبا

اشاره

۴. مکان های تاریخی روستای قبا

زیر فصل ها

الف) چاه اَریس یا بئرالنبی

ب) خانه امام سجاد (ع)

الف) چاه اَریس یا بئرالنبی

الف) چاه اَریس یا بئرالنبی

اَریس، در لغت اهلِ شام، به معنای فلاح است. این چاه را «بئر اریس» و «بئر خاتم» هم خوانده اند. این چاه تا جایی که به آب برسد، پله داشته است. از این چاه، ده ها بار در مصادر تاریخی و حدیثی یاد شده است. برای نمونه، باید به افتادن خاتم (انگشتر) پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در زمان عثمان در آن چاه اشاره کرد که پس از آن هر چه مسلمانان در چاه کاوش کردند، خاتم را نیافتند. این چاه در غرب مسجد قبا قرار دارد و تا پیش از بازسازی مسجد، در چند سال اخیر، کاملاً مشخص بوده است. در حال حاضر، حوض و آبشاری در کنار مسجد قبا، در ضلع غربی آن وجود دارد و بر اساس گفته یکی از شاهدان _ که پیش از خراب شدن، آن را دیده بود _ به احتمال زیاد در همان محل چاه بنا شده است. پیش از خرابی، قبه بسیار کوچکی نیز بر روی چاه بوده است. (۱) این چاه که در محل مسجد قبا بود، آب بسیار بدطعم و تلخی داشت. (۲)

برخی تاریخ نگاران در وصف این چاه گفته اند: این چاه به فردی به نام «اَریس» منسوب بود که در زبان شامی به معنای زارع است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این چاه وضو ساخته و غسل کرده است. چاه اریس یا خاتم، کنار مسجد قبا و به فاصله ۵۰ متری غرب آن قرار داشت که در سال ۱۳۸۴ ه. ق، هنگام توسعه میدان غربی مسجد قبا، ناپدید شد. (۳)

۱- آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۲۵۳.

۲- رسول خدا صلی الله علیه و آله مقداری از آب را در دهان مبارک خویش گرداند و دوباره به چاه باز گرداند، آب چاه بسیار گوارا و شیرین شد و تا سالیانی پیش، کام زیارت کنندگان مسجد قبا را شیرین می ساخت. ماهنامه کوثر، ش ۱۹.

۳- اصغر قائدان، تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره، قم، نشر مشعر، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۸۵.

(ب) خانه امام سجاد (ع)

(ب) خانه امام سجاد (ع)

در امتداد شارع العوالی که اکنون شارع علی بن ابی طالب (ع) نام گرفته است، آن گاه که به سمت مسجد قبا می رویم، در محله قربان، ساختمانی به نام معهد دار الهجره به چشم می خورد. در کنار آن (سمت راست ساختمان) زمین فراخی است که میان این زمین و معهد، ساختمانی کوچک، بدون در ورودی، یعنی به تمام معنا مسدود وجود دارد. به گفته برخی، در گذشته، این مکان به خانه امام سجاد (ع) مشهور بوده است. (۱)

۵. مساجد روستای قبا**اشاره**

۵. مساجد روستای قبا

پیش از این، مسجدها و مکان های گوناگونی در منطقه قبا وجود داشت که مورد توجه زائران بود و اکنون از میان رفته است. در این قسمت، به برخی از مسجدها مهم اشاره می شود.

(الف) خانه کلثوم بن هدم و سعد بن خیمه

(الف) خانه کلثوم بن هدم و سعد بن خیمه

پیش از بازسازی جدید مسجد قبا، دو مسجد کوچک در سمت قبله آن بنا شده بود که یکی، خانه کلثوم بن هدم و دیگری، خانه سعد بن خیمه بوده است که هر دو در بازسازی جدید، تخریب شده و گویا در داخل مسجد قبا قرار گرفته اند. این دو خانه، محل فرود آمدن رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از هجرت و محل زندگی شماری از مهاجران به مدینه بوده است. سخاوی در قرن نهم چنین می نویسد:

در صحن مسجد، محل فرود آمدن ناقه رسول خدا صلی الله علیه و آله، در سمت قبله آن، خانه سعد بن خیمه و کلثوم بن هدم و چاه اریس در برابر آن قرار دارد. (۲)

(ب) مسجد عتبان بن مالک

(ب) مسجد عتبان بن مالک

این مسجد نیز یکی از مسجدهای قبا بوده است. عتبان بن مالک که از نقیبان انصار بود، از رسول خدا صلی الله علیه و آله خواست تا به خانه وی برود و برایش مصلائی بسازد تا او در

-
- ۱- اصغر قائدان، تاریخ و آثار اسلامی مکہ مکرمہ و مدینہ منورہ، قم، نشر مشعر، ۱۳۷۴، چ ۲، ص ۲۶۰.
- ۲- اصغر قائدان، تاریخ و آثار اسلامی مکہ مکرمہ و مدینہ منورہ، قم، نشر مشعر، ۱۳۷۴، چ ۲، ص ۲۵۲.

آن نماز بخواند. او می گفت که ممکن است گاهی سیل، میان من و مسجد فاصله بیاندازد. رسول خدا به منزل وی رفت و برای او مسجدی در خانه اش معین کرد که محل آن در شمال مسجد جمعه بوده است. بر اساس گفته عباسی، این مسجد در سال ۱۰۳۶ ه. ق هم بازسازی شد، ولی اکنون اثری از آن نیست. حفظ این محل، به عنوان محلی متبرک، یکی از بهترین دلایل اعتقاد همه نسل های مسلمان است که از آغاز تا زمان یاد شده، به متبرک بودن مکان هایی که رسول خدا صلی الله علیه و آله در آنها نماز می خواند، اعتقاد دارند.

ج) مسجد جمعه

ج) مسجد جمعه

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ادامه مسیر حرکت از قبا به سوی مدینه، برای نخستین بار در میان قبیله بنی سالم نماز جمعه را اقامه کرد و همین مسئله سبب شد تا محلّ نماز خواندن رسول خدا صلی الله علیه و آله، مسجد الجمعه نامیده شود. نام دیگر آن، مسجد عاتکه و مسجد الوادی (وادی رانونا) است. این مسجد، مانند مسجد النبی، از خشت و گل ساخته شده بود و سقفی کوچک داشت. مسجد جمعه، بعدها با سنگ ساخته شد، ولی تا قرن هشتم، مساحت آن بسیار کم بود. این مسجد در دوره عثمانی، اندکی بزرگ تر و از اساس بنا شد. پیش از بازسازی جدید آن، سیدحسن شربتلی که این مسجد در میان باغ وی قرار داشت، آن را بازسازی کرد. بنای کنونی آن _ که بسیار مجلل ساخته شده _ از دوره سعودی است. در برخی نقل ها آمده است که پیش از رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز مسلمانان مدینه در آن اقامه جمعه می کردند، ولی این مطلب هنوز ثابت نشده است. به هر حال، اولین نماز جمعه رسول خدا صلی الله علیه و آله در همین مسجد اقامه شده است. (۱) گفتنی است که مسجدهای دیگری نیز در روستای قبا وجود داشته است که می توان به مسجد مصبح، مسجد العمره، مسجد بنی بیاضه، مسجد فاطمه (مسجد النور)، مسجد

۱- اصغر قائدان، تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره، قم، نشر مشعر، ۱۳۷۴، چ ۲، ص ۲۴۹.

بنوانیف و مسجد التوبه اشاره کرد.

۶. اهل قبا مورد ستایش خدا

۶. اهل قبا مورد ستایش خدا

خداوند بزرگ در این آیه، اهل قبا را مورد ستایش خویش قرار داده است:

لَا تَقُمْ فِيهِ أُيُودًا لَمَسِيحًا أَسَسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ. (توبه: ۱۰۸)

هرگز در آن (مسجد ضرار به عبادت) نیست؛ آن مسجدی که از روز نخست بر پایه تقوا بنا شده، شایسته تر است که در آن (به عبادت) بایستی. در آن، مردانی هستند که دوست دارند پاکیزه باشند و خداوند، پاکیزگان را دوست دارد.

خداوند بزرگ در بخش آخر این آیه شریفه، اهل قبا را ستوده است. بنا به دو دلیل می توان گفت که این بخش از آیه، به اهل قبا اشاره دارد:

الف) این آیه به نظر بیشتر مفسران یا به قرینه «مسجد ضرار» _ که در آیه پیش از این آیه است _ درباره مسجد قبا نازل شده است. از این رو، ضمیر «فیه» در «فیه رجالٌ یحبون...» به مسجد قبا باز می گردد. در نتیجه، تنها مصداق «رجال» در آیه شریفه، اهل قبا خواهد بود.

ب) علامه طبرسی روایتی را بیان می کند که در آن، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به اهل قبا می فرماید این آیه درباره شما نازل شده است. (۱)

باید گفت خداوند با این بخش از آیه که: «خدا، پاکیزگان را دوست دارد»، ستایش خود را اعلام می کند و با توجه به اینکه ستایش پس از «فیه رجالٌ یحبون أن يتطهروا» آمده است، می توان نتیجه گرفت که خداوند اهل قبا را دوست دارد؛ زیرا

۱- شیخ ابوعلی فضل بن حسن طبرسی، تفسیر جوامع الجامع، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۲۲ هـ. ق، ج ۲، ص ۹۶.

مردمانی پاکیزه هستند.

بنا بر گفته علامه طبرسی، معنای دوستی خدا با اهل قبا، راضی بودن و دادن پاداش به آنهاست؛ چنان که هر مُجَبِّی نسبت به محبوب خود چنین می کند. (۱)

۷. اهمیت قبا پس از ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۷. اهمیت قبا پس از ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

پس از ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، روستای قبا به صورت مهم ترین و نخستین پایگاه تجمّع مسلمانان مهاجر مکی و انصار مدنی درآمد. نیروی پراکنده معنوی تحت رهبری مستقیم پیامبر متمرکز شد. قبا دیگر برای مسلمانان، روستایی خاموش و سرد نبود و قبا با واژه هجرت زینت داده شد. اساس تاریخ گذاری در اسلام با قبا همراه گردید تا همواره نخستین روز ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در تاریخ را یادآوری کند. پیامبر می خواست با توقّف در قبا، منازل و قبیله های یهودی مجاور یثرب را [نیز] زیر نظر داشته باشد تا پس از اطمینان کامل و شناخت موقعیت و پیوستن دیگر مهاجر به ایشان، به سوی یثرب حرکت کند. در این روزهای کوتاه، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله تصمیم گرفت تا بر اساس اراده ای که آن را حکم الهی می دانست، مسجدی بسازد. (۲)

۱- شیخ ابوعلی فضل بن حسن طبرسی، تفسیر جوامع الجامع، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۲۲ ه. ق، ج ۲، ص ۹۶.

۲- مدینه شناسی، ج ۱، صص ۶ و ۷.

فصل سوم: قبا، میزبان رسول خدا صلی الله علیه و آله

اشاره

فصل سوم: قبا، میزبان رسول خدا صلی الله علیه و آله

زیر فصل ها

۱. ورود پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به روستای قبا

۲. استقبال اهل قبا و مدینه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۳. روز ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به قبا

۴. محل سکونت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۵. دستور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به اهل قبا

۶. ورود حضرت علی (ع) به روستای قبا

۷. مدت اقامت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در قبا

۱. ورود پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به روستای قبا

۱. ورود پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به روستای قبا

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و همراهانش، پس از خروج از شهر مکه و پیمودن مسیر طولانی و تحمل سختی های هجرت، رفته رفته به شهر مدینه نزدیک تر می شدند. مردم مدینه اگر چه روز ورود پیامبر را نمی دانستند، ولی از حرکت حضرت از مکه به سوی مدینه با خبر بودند. از این رو، هر روز در انتظار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به سر می بردند. آنها هر صبح از شهر بیرون می آمدند و ساعت ها به دوردست ها چشم می دوختند تا شاید ورود پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله را از نزدیک ببینند، ولی هنگامی که اثری از ایشان نمی یافتند، به خانه های خویش باز می گشتند. لحظه ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در برخی از کتاب های تاریخی این گونه بیان شده است:

در لحظه ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، مردی یهودی از بالای قلعه خود، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و همراهانش را دید که جامه های سفید بر تن داشتند. او که می دانست مسلمانان انتظار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و همراهانش را می کشند، اطمینان پیدا کرد که این مسافران همان کسانی هستند که مسلمانان در انتظار آنها به سر می برند. ناگهان فریاد زد: ای

بنی قیله! آن کسی که منتظرش بودید، از راه رسید. مردم مدینه با شنیدن این خبر، گروه گروه به سمت قبا می شتافتند و خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله _ که با یاران خود در سایه نخلی نشسته بودند _ می رسیدند. (۱)

۲. استقبال اهل قبا و مدینه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۲. استقبال اهل قبا و مدینه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

مردم از شنیدن خبر ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شادمان شدند؛ لباس جنگ بر تن کردند (۲) و

۱- شهاب الدین احمد بن عبدالوهاب النویری، نهاییه الارب فی فنون الأدب، دارالکتب، ج ۱۶، ص ۳۴۰؛ عباس، کراره، الدین و تاریخ الحرمین الشریفین، مصر، دار مصر، ۱۳۷۸ هـ . ق / ۱۹۶۸ م، ج ۴، ص ۲۲۸؛ ابراهیم رفعت باشا، مرآه الحرمین، ج ۱، ص ۳۹۵.

۲- علت پوشیدن لباس جنگ را برخی این گونه گفته اند: مردم مدینه در عقبه دوم، به دفاع از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله تعهد داده بودند و از طرفی هجرت، در واقع سرآغاز تشکیل حکومت اسلامی بود؛ حکومتی که قدرت، از لوازم اصلی شکل گیری آن است. (رسول جعفریان، تاریخ سیاسی اسلام، سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله، قم، نشر الهادی، چ ۱، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۴۱۴).

زن و مرد برای استقبال بیرون آمدند. آنان در بالای حرّه، (۱) به زیارت آن حضرت مشرف شدند و به آن حضرت تهنیت و تحیت گفتند. شمار مردان به ۵۰۰ تن می رسید. بعضی زنان و کودکان تکرار می کردند: «جاء نبی الله جاء رسول الله» و به روایتی، دختران بنی النجار چنین می خواندند:

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثَنِيَاتِ الْوُدَاعِ (۲)

ماه درخشان بر ما طلوع کرد از ثنیات الوداع

وَجَبَ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَى اللَّهُ دَاعٍ

شکر آن بر ما واجب است از خدا حاجتی نداریم

أَيُّهَا الْمَبْعُوثُ فَيُنَاجِئُ بِالْأَمْرِ الْمَطَاعِ

ای برانگیخته شده در بین ما به اطاعت فرمان خدا آمدمی

جِئْتُ شَرَفْتُ الْمَدِينَةَ مَرْحَبًا يَا خَيْرَ دَاعٍ

آمدمی و به مدینه شرافت بخشیدیم رحبا بر تو ای بهترین دعوت شده

و گروهی از همسایگان بنی نجار چنین می سرودند:

نَحْنُ جَوَارٍ مِنْ بَنِي النَّجَارِ

و حَبْدًا مُحَمَّدٌ مِنْ جَارِ مَا هَمْسَايَگَانِي مِنْ بَنِي نَجَارِ هَسْتِيمِ

و محمد صلی الله علیه و آله چه خوب همسایه ای است پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز می فرمود: «خدا دانا است، من شما را دوست دارم» و افسار مرکب خود را از جانب راست مدینه در محله قبا میان قوم بنی عمرو بن عوف بگردانید. (۳)

۱- زمینی را گویند که پر از سنگ های تیز است.

۲- نام سرزمینی است.

۳- محمد تقی، لسان الملک سپهر، ناسخ التواریخ زندگانی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، به کوشش: جمشید کیان فر، تهران، نشر اساطیر، چ ۱، ۱۳۸۰، ج ۲، ص ۶۲۳.

سمهودی به نقل از طبرانی، این روایت را از جابر بن سمره نقل می کند:

وقتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وارد مدینه شد، به یاران خود فرمود: به ما پیوندید تا به اهل قبا سلام کنیم. پس به طرف اهل قبا آمدند و به ایشان سلام کردند و اهل قبا نیز به آنان مرحبا گفتند. (۱)

نجفی از ابن قیم جوزی نقل کرده است:

مسلمانان با گفتن «اللهم اکبر» از قدوم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به شوق معنوی آمدند و به شیوه ای که در امکان اخلاصشان بود، او را احاطه و تمجید کردند تا اینکه این آیه بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نازل گردید:

«اگر توبه کنید (به نفع شماست)؛ زیرا دل هایتان از حق منحرف گشته است و اگر بر ضد او دست به دست دهید (به او نمی توانید زیانی برسانید)؛ زیرا خداوند یاور اوست و همچنین جبرئیل و مؤمنان صالح و فرشتگان پس از آنها پشتیبان او هستند». (تحریم: ۴) (۲)

نخستین کلامی که مردم در مراسم استقبال، از آن حضرت شنیدند، این بود:

آشکارا سلام کنید و از طعام خود به دیگران بخورانید، صله رحم کنید و در شب، هنگامی که مردم در خوابند، نماز گزارید. پس به سلامت داخل بهشت شوید. (۳)

۳. روز ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به قبا

۳. روز ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به قبا

در اینکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در چه روزی به قبا وارد شد، میان تاریخ نگاران و پژوهشگران، اختلاف نظر وجود دارد، ولی آنچه می توان پس از جمع بندی گفته های گوناگون بیان کرد، این است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روز دوشنبه، هشتم (یا دوازدهم) ماه ربیع الاول مصادف با چهارم (یا دهم) تیرماه، هم زمان با دهم (یا چهاردهم) ماه ایلول (یکی از ماه های سریانی) در سال سیزدهم بعثت، برابر با سال پنجاه و چهار عام الفیل، پس از ۱۲ شبانه روز حرکت، هنگام زوال خورشید، به دهکده قبا گام

۱- سمهودی ابوالحسن، خلاصه الوفا باخبار دارالمصطفی، قاهره، دار احیاء الکتب العربیه، ۱۳۶۷، ص ۲۶۰.

۲- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۶.

۳- تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره، ص ۲۲۵.

۴. محل سکونت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۴. محل سکونت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پس از ورود به دهکده قبا، در خانه یکی از سران روستا به نام کلثوم بن هدم بن امری ع القیس منزل گزید و این خانه را محل استراحت خود قرار داد. بنابر نقل برخی تاریخ نگاران، کلثوم بن هدم، مردی نابینا و با تقوا بود و از اینکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به خانه او آمده بود، با خوشحالی فراوان، خدا را شکر می گفت.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، دیدارها، سخنرانی ها و نماز جماعت خود را در خانه سعد بن خيثمه بن الحارث برگزار می کرد که مردی مجرد بود و اهل و عیالی نداشت و خانه اش را در اختیار افراد مجردی قرار می داد که هجرت کرده بودند. (۲)

نجفی به نقل از حلبی می گوید:

کلثوم بن هدم، پیرمردی از طایفه بنی عمرو بن عوف از قبیله اوس بود. چنین می گویند که او هنگام ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مشرک بود، سپس اسلام آورد و پیش از جنگ بدر از دنیا رفت. گروهی نیز گفته اند او پیش از اینکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مدینه برسد، اسلام آورد. (۳)

کلثوم بن هدم، نخستین کسی بود که مدّت کمی پس از آمدن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به قبا از دنیا رفت. پس از او، اسعد بن زراره و سپس سعد بن خيثمه از دنیا رفتند. (۴)

۱- برخی منابع این اقوال عبارتند از: مدینه شناسی، ج ۱، ص ۵؛ نهایه الارب فی فنون الأدب، ج ۱۶، ص ۳۳۹.

۲- احمد بن یحیی بن جابر بلاذری، انساب الاشراف، تحقیق: سهیل زگار، ریاض زرکلی، لبنان، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۷ ه. ق، ج ۱، ص ۳۱۰؛ سبل الهدی و الرّشاد فی سیره خیر العباد، ج ۳، ص ۲۶۶؛ ابومحمد عبدالملک بن هشام المعافری، السیره النبویّه، تحقیق: عادل احمد عبدالموجود، علی محمد معوّض، ریاض، مکتبه العبیکان، ۱۴۱۸ ه. ق / ۱۹۹۸ م، ج ۱، ص ۲، ص ۹۱؛ ابی الفداء اسماعیل بن کثیر الدمشقی، السیره النبویّه، تحقیق: محمد المعتصم بالله البغدادی، بیروت، دارالکتب العربی، ۱۴۲۰ ه. ق / ۱۹۹۹ م، ج ۲، ص ۲۳۴.

۳- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۲۲۹.

۴- عبدالرحمان سهیلی، الروض الأنف فی شرح السیره النبویه لابن هشام، تحقیق: عبد الرحمان الوکیل، لبنان، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۱۲ ه. ق / ۱۹۹۲ م، ج ۱، ص ۲۵۳.

خانه سعد بن خيثمه و كلثوم بن هـدم، در سمت قبله مسجد قبا _ جنوب غربی _ قرار داشت که در حال حاضر، در داخل مسجد قرار گرفته است. تا پیش از توسعه مسجد در سال ۱۴۰۶ هـ. ق، خانه سعد بن خيثمه به صورت مستقل وجود داشت و در مدت چهارده قرن، زایران قبا، به آن خانه وارد می شدند و در آن نماز می گزاردند. در حال حاضر، این دو مسجد در سمت قبله مسجد قبا، سمت راست محراب واقع شده اند. (۱)

۵. دستور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به اهل قبا

۵. دستور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به اهل قبا

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بنا بر نقل تاریخ پس از ورود به روستای قبا، مردم آن روستا را به دو کار فرمان داد. اولین دستور پیامبر، شکستن بت هایی بود که در آن محل وجود داشت. مردم قبا فرمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را اطاعت کردند و بت ها را پس از شکستن، در آتش سوزاندند. (۲) دومین دستور پیامبر بنا بر نقل تاریخ نویسان، تعیین تاریخ بود که از ربیع الاول (ماه ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله) تاریخ معین شد. (۳)

۶. ورود حضرت علی (ع) به روستای قبا

۶. ورود حضرت علی (ع) به روستای قبا

حضرت علی (ع) پس از اینکه فرمان رسول الله صلی الله علیه و آله _ یعنی برگرداندن امانت ها _ را انجام داد، به همراه افرادی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دستور داده بود، به سوی مدینه هجرت کرد. (۴)

ایشان شب ها، حرکت و روزها استراحت می کرد تا اینکه در حالی که در کف پاهای مبارکشان به سبب پیاده روی از مکه تا مدینه _ که فاصله ای طولانی است _

۱- آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۲۵۲ با گزینش.

۲- مطهر بن طاهر المقدسی، البدء و التاريخ، بیروت، دارصادر، ۱۹۰۳ م، ج ۴، ص ۱۷۷.

۳- فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۴۳۸.

۴- احمد بن علی بن عبد القادر بن محمد المقریزی، امتاع الاسماع، تحقیق: محمد عبد الحمید النمیسی، بیروت لبنان، دار الکتب العلمیه، الطبقة الأولى، ۱۴۲۰ هـ. ق _ ۱۹۹۹ م، ج ۱، ص ۶۸؛ ابوالحسن علی بن ابی الکریم شیبانی ابن کثیر؛ الکامل فی التاريخ، بیروت، لبنان، مؤسسه التاريخ، العربی الطبعة الرابعة، ۱۴۱۴ هـ، در ۱۹۹۴ م، ج ۱، ص ۵۱۹؛ السیره النبویه، ج ۲، ص ۹۲؛ البدء و التاريخ، ج ۴، ص ۱۷۸.

شکاف و زخم ایجاد شده بود، به مدینه _ یعنی قبا _ رسید. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وقتی از ورود علی (ع) به قبا با خبر شد، فرمود: علی (ع) را نزد من آورید. یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گفتند: یا رسول الله، علی (ع) توان راه رفتن ندارد. وقتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله این جمله را شنید، خود را نزد علی (ع) رساند و او را در آغوش گرفت و از روی دل سوزی، به سبب مجروح شدن دو پای مبارک حضرت علی (ع) گریست. آن گاه از آب دهان مبارک خود بر دو پای مبارک حضرت علی (ع) کشید که به سبب آن، دو پای حضرت علی (ع) بهبودی کامل یافت، به گونه ای که آن حضرت تا پایان عمر هیچ گونه ناراحتی و دردی در ناحیه پا احساس نکرد. (۱)

برخی تاریخ نگاران، روز ورود امیرالمؤمنین علی (ع) به قبا را ۱۵ ربیع الاول ذکر کرده اند. ایشان پس از ورود به قبا، در منزل کلثوم بن هدم مسکن گزیدند. (۲)

۷. مدت اقامت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در قبا

۷. مدت اقامت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در قبا

در تاریخ ورود حضرت محمد به قبا و نیز تاریخ خروج ایشان از قبا اختلاف نظر وجود دارد. برخی گفته اند: «اقامت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در قبیله عمرو بن عوف، روزهای دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه و پنج شنبه بود، در حالی که برخی مدت توقف حضرت را ۲۳ شب و گروهی نیز حدود ۱۰ روز گفته اند.» (۳) باید گفت از آنجا که ساخت مسجد قبا نزدیک به ۵ تا ۱۰ روز زمان برده است، می توان چنین حدس زد که مدت اقامت حضرت در قبا ۸ تا ۱۳ روز طول کشیده است؛ زیرا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پس از رسیدن به قبا، منتظر حضرت علی (ع) بود و حضرت علی (ع) نیز پس از سه روز توقف در مکه، پس از ۱۲ روز به مدینه رسید. از این رو، گفته هایی که این مدت را کمتر از ۸ و بیشتر از ۱۳ روز می دانند پذیرفتنی نیست.

۱- امتاع الاسماع، ج ۱، ص ۶۸؛ الکامل فی التاريخ، ج ۱، ص ۵۱۹.

۲- امتاع الاسماع، ج ۱، ص ۶۸.

۳- انساب الاشراف، ج ۹، ص ۳۱۱.

فصل چهارم: پایه گذاری و ساخت مسجد قبا

اشاره

فصل چهارم: پایه گذاری و ساخت مسجد قبا

زیر فصل ها

۱. علت نام گذاری

۲. رسول خدا صلی الله علیه و آله ؛ بنیان گذار مسجد قبا

۳. زمین مسجد قبا

۴. نقشه ساختمانی مسجد قبا

۵. سازندگان مسجد قبا

۶. مشارکت زنان در ساخت مسجد قبا

۷. نشاط یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگام ساختن مسجد قبا

۸. قبله و بازسازی مسجد قبا

۱. علت نام گذاری

۱. علت نام گذاری

در طول تاریخ، نام مکان های مقدس، همواره از مناسبتی ریشه گرفته است. مسجد قبا نیز این گونه بوده است. برخی تاریخ نگاران درباره نام گذاری این مسجد شریف به «قبا»، گفته اند: «چون این مسجد در روستای قبا واقع شده است، به این مسجد، مسجد قبا می گویند»^(۱).

به نظر می رسد علت نام گذاری روستای قبا به این نام، وجود چاه قبا در این روستا باشد. بنابراین، علت نام گذاری این مسجد، وجود چاه قبا در این روستا است.

۲. رسول خدا صلی الله علیه و آله ؛ بنیان گذار مسجد قبا

۲. رسول خدا صلی الله علیه و آله ؛ بنیان گذار مسجد قبا

مسجد قبا، مسجدی است که خداوند بزرگ در قرآن کریم، آن را به عنوان «بنا شده بر شالوده تقوا» ستوده است. بنیان گذاری مسجدی با این مقام و منزلت را نیز باید کسی انجام دهد که سرآمد و یگانه و الگویی تقوا در میان تمام انسان ها باشد و آن، کسی نبود جز حضرت ختمی مرتبت، محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله .

آری، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ایام کوتاهی که در قبا حضور داشت، تصمیم گرفت تا بر اساس اراده ای که آن را حکم الهی می دانست، بنا کند و آن را عبادت گاه و

۱- محمد الیاس، عبد الغنی؛ المساجد الأثریه فی المدینة النبویة، مدینه، مطابع الرشید، ۱۴۱۸ هـ . ق _ ۱۹۹۸، چ ۱، ص ۲۵.

قرارگاه اهل تسلیم قرار دهد تا به سان دیگر اهل کتاب و به دلیل نیاز روح انسان به دین، محلی را دور از هر آرایش و غرور بشری، برای تجمّع روح های بلند و نیروهای معنوی مسلمانان ایجاد کند. این تصمیم مبتنی بر تقوای دینی، زمینه ساز بنای مسجدی در قبا گردید که اساس آن بر تقوا نهاده شده بود. آنچه از منابع به دست می آید این است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، بنیان گذار اصلی این مسجد شریف بود. (۱)

خلیل ابراهیم می نویسد:

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، سازنده مسجد قبا بود. آن حضرت هنگامی که از مکه به مدینه می رفت، به روستای قبا رسید و در آنجا به ساختن این مسجد اقدام کرد. (۲)

۳. زمین مسجد قبا

۳. زمین مسجد قبا

زمین مسجد قبا، ملک کلثوم بن هدم _ میزبان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله _ بود. الشامی می نویسد:

کلثوم بن هدم، مزیدی داشت. (مزید، به زمینی گفته می شود که رطب را در آن پهن می کردند تا خشک شود). پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله این زمین را از او درخواست کرد و آن گاه مسجد قبا را در آن بنیان نهاد. (۳)

جعفر الخلیلی نیز به اقدام شخصی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ساختن مسجد قبا تصریح می کند و به نقل از ابن خیثمه می گوید:

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگامی که شروع به ساختن این مسجد کرد، خود، اولین کسی بود که با دستان مبارک، سنگی را حمل کرد و در طرف قبله این مسجد قرار داد. آن گاه مردم را به ساختن دیوارهای مسجد فراخواند. (۴)

۱- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۷.

۲- خلیل ابراهیم ملاً خاطر، فضائل المدینه المنوره، بیروت، مؤسسه علوم القرآن، ج ۱، ۱۴۱۳ هـ. ق. / ۱۹۹۳ م، ج ۲، ص ۳۶۳.

۳- سبل الهدی و الرشاد فی سیره خیر العباد، ج ۳، ص ۲۶۷.

۴- جعفر الخلیلی، مؤسسه العتبات المقدسه، لبنان، بیروت، مؤسسه الأعلمی، الطبعة الثانية، ۱۴۰۷ هـ. ق. _ ۱۹۸۷ م، ج ۳، ص

برخی تاریخ نگاران، عمار یاسر را اولین سازنده مسجد در میان اصحاب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دانسته اند. باید گفت این سخن به معنای این نیست که مسجد قبا را عمار یاسر بنیان گذاری کرده باشد. چنان که بعضی تاریخ نگاران تصریح کرده اند، عمار یاسر افزون بر اینکه در بنای مسجد قبا بسیار تلاش کرد، نخستین کسی بود که پیشنهاد ساختن این مسجد را به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله داد. برخی دیگر، ساختن مسجد را به عمار یاسر نسبت داده اند.

۴. نقشه ساختمانی مسجد قبا

۴. نقشه ساختمانی مسجد قبا

بدیهی است که برای ساختن مسجد، نخست باید نقشه ای ترسیم می شد. به گفته طبرانی، رسول خدا صلی الله علیه و آله به یارانش فرمود: «نقشه این مسجد از سوی خداوند است و اینک شتر من مأمور این کار است.»^(۱) سمهودی و دیگر تاریخ نگاران در این باره نوشته اند: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگام ساختن مسجد قبا به مسلمانان فرمود: «یکی از شما بر ناقه^(۲) من سوار شود تا محدوده مسجد مشخص شود.» آن گاه ابوبکر جلو آمد و بر ناقه سوار شد، ولی ناقه از جای خود تکان نخورد. وی از ناقه پیاده شد و سرجای خود نشست. سپس عمر جلو رفت و سوار شد، باز هم ناقه حرکتی نکرد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای بار دوم فرمود: «یکی از شما بر ناقه سوار شود و آن را براند.» حضرت علی (ع) جلو آمد و پا در رکاب ناقه گذاشت. ناگاه ناقه شروع به حرکت کرد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی (ع) فرمود: «زمام او را رها کن؛ زیرا او مأمور است.» سپس فرمود: «بر محدوده ای که این ناقه مشخص می کند، مسجد را بنا

۱- ماهنامه کوثر، ش ۱۹.

۲- ناقه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، العصباء نام داشت که به نام «القصواء» نیز شهرت دارد؛ گفته اند رنگش سرخ بود و هیچ شتری بر آن سبقت نگرفت و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگام فتح مکه و رفتن به جنگ بدر بر آن سوار بود. ابن حیان الاصبهانی، اخلاق النبی صلی الله علیه و آله، ص ۱۳۴.

۵. سازندگان مسجد قبا**۵. سازندگان مسجد قبا**

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله پس از استقرار در روستای قبا، بنا به پیشنهاد عمار بن یاسر – صحابی بزرگوارش – ساخت مسجدی را در این روستا آغاز کرد. رسول اکرم صلی الله علیه و آله بنیان مسجد را بر تقوا نهاد و هر یک از سنگ و کلوخ ها را پس از گفتن نام پروردگار بر روی هم می گذاشت. یاران او نیز به پیروی از پیامبر خویش چنین می کردند. این حرکت الهی پیامبر و یارانش، آن چنان با شکوه و زیبا بود که خداوند بزرگ در ستایش و مدح مسجد قبا، سازندگان آن و اهالی باصفای قبا، آیه های ۱۰۷ و ۱۰۸ سوره مبارکه توبه را بر قلب نازنین پیامبر نازل کرد و پاداش بانیان این مسجد را در عنوان «مسجد تقوا» به آنان داد.

همه مسلمانان در ساختن مسجد قبا، یکدیگر را یاری می دادند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز دوشادوش دیگران کار می کرد؛ چوب و سنگ می برد و مانند هر کس دیگری در ساخت این مسجد شریف کمک می کرد. تاریخ نویسان نوشته اند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هرگز به سبب مقامش، خود را از دیگران جدا نمی دانست. از این رو، تنها به انجام کارهای سبک و آسان نمی پرداخت، بلکه کارهای سنگین و سختی مانند حمل سنگ های بزرگ را انجام می داد، به گونه ای که گویا این کار را وظیفه خود می دانست. تاریخ نویسان از زبان یکی از بزرگان انصار نقل کرده اند: پیامبر صلی الله علیه و آله را دیدم که سنگی را حمل می کرد، جلو رفته تا سنگ را از او بگیرم و خود آن را حمل کنم، ولی با امتناع پیامبر روبه رو شدم. حضرت فرمود: تو خود نیز برو و سنگی را مانند من حمل کن. (۲)

-
- ۱- خلاصه الوفا بأخبار دارالمصطفی، ص ۲۶۰؛ سُبُلُ الْهُدَى وَ الرَّشَادِ فِي سِيرَةِ خَيْرِ الْعِبَادِ، ج ۳، ص ۲۶۸؛ حُسْنُ النَّبَأِ فِي فَضْلِ مَسْجِدِ قَبَا، ص ۳۵؛ الصَّحِيحُ مِنْ سِيرَةِ النَّبِيِّ الْأَعْظَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله، ج ۴، ص ۱۳۲.
 - ۲- حَسْنُ النَّبَأِ فِي فَضْلِ مَسْجِدِ قَبَا، ص ۳۸.

آری، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این حادثه تاریخی، افزون بر پی ریزی ساختمان و معبد پرستش الهی، به گونه ای اخلاق الهی را نیز بنیان نهاد و به همگان درس فروتنی و نفی هر گونه تکبر و متیت داد. پیامبر با رفتار و اخلاق الهی خود به مسلمانان آموخت که در اجرای فرمان های الهی و به دست آوردن رضایت پروردگار و در همه صحنه ها، همه مسلمانان باید دوشادوش یکدیگر و مانند هم تلاش کنند و نباید مقام و مسائلی از این دست، زمینه به وجود آمدن تبعیض شود. در کتاب های تاریخی آمده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به اندازه ای، خود را در ساختن مسجد به زحمت انداخت و چنان سنگ ها را حمل می کرد که اصحاب با نگرانی از ایشان می خواستند تا به کناری نشیند و فقط بر کار دیگران نظارت کند، ولی آن حضرت نمی پذیرفت و چنین زمزمه می کرد: «قد أَفْلَحَ مَنْ يَعْمُرُ الْمَسَاجِدَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَائِماً وَقَاعِداً ...؛ رستگار کسی است که مسجدها را بنا کند و در آن حال، نشسته و ایستاده قرآن بخواند. کسی که برای ساختن آن، خود را به تلاش می اندازد، با کسی که کناری نشسته و نظاره می کند تا مبادا خاک بر دامنش نشیند، مساوی نیستند.

عبدالله بن رواحه، هنگام بنای مسجد قبا چنین می خواند: «قد أَفْلَحَ مَنْ يُعَالِجُ الْمَسَاجِدَ؛ رستگار شد کسی که در ساختن مسجدها تلاش کند. رسول خدا صلی الله علیه و آله تکرار می کرد: «المساجدا»

عبدالله می خواند: «يَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَائِماً وَقَاعِداً؛ در حالی که نشسته و ایستاده، قرآن می خواند.» رسول خدا صلی الله علیه و آله تکرار می کرد: «و قاعداً.» عبد الله می خواند: «و لا يبيتُ الليلَ عنه راقداً؛ و شب را بیتوته نمی کند، در حالی که خوابیده باشد.» رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز تکرار می کرد: «و راقداً» (۱).

۱- تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره، ص ۲۲۷؛ سبیل الهدی و الرشاد فی سیره خیر العباد، ج ۳، ص ۲۶۸؛ حُسن النبأ فی فضل مسجد قبا، ص ۴۰؛ حافظ علی، فصول من تاریخ المدینه المنوره، جدّه، شرکه المدینه المنوره لطباعه و النشر، الطبعة الثالثه، ۱۴۱۷ هـ. ق / ۱۹۹۶ م، ص ۱۳۴.

در میان اصحاب، شش نفر از یاران فداکار رسول خدا صلی الله علیه و آله از جمله، سلمان فارسی، مقداد بن أسود و عمار بن یاسر، در ساختن این مسجد بیش از دیگران تلاش می کردند.^(۱)

برخی تاریخ نگاران از جمله طبرانی با توجه به سند موثق از شמוש بنت نعمان چنین روایت کرده است که وی می گوید:

نظر کردم به سوی رسول خدا صلی الله علیه و آله در آن زمان که ما را به نزول خود مشرف ساخت و تأسیس کرد مسجد قبا را و دیدم که سنگ را می گرفت و بر می داشت و از سنگینی، کمر مبارکش خم می شد و می دیدم سفیدی خاک را در شکم مبارکش و می دیدم که اصحاب می آمدند و می گفتند: پدر و مادر ما فدای تو باد، ما کفایت این کار می کنیم. تو را به این کار چه حاجت؟ و او نمی پذیرفت و کار می کرد تا آنکه این مسجد را بنیان نهاد.^(۲)

۶. مشارکت زنان در ساخت مسجد قبا

۶. مشارکت زنان در ساخت مسجد قبا

زنان نیز در ساختن مسجد قبا همکاری می کردند. نقل شده است که زنان، شب هنگام سنگ ها را تا کنار دیوارهای مسجد حمل می کردند و مردان در روز آنها را در ساختمان مسجد به کار می بردند.^(۳)

۷. نشاط یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگام ساختن مسجد قبا

۷. نشاط یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگام ساختن مسجد قبا

یاران پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله هنگامی که وی را این گونه فعال و با نشاط می دیدند، با نشاط دو چندان کار می کردند. آنان وقتی این زمزمه را از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می شنیدند

۱- تاریخ و آثار اسلامی مکه مکرمه و مدینه منوره، ص ۲۲۷.

۲- سید کمال حاج سید جوادی، اخبار مدینه، قم، نشر مشعر، تابستان ۱۳۷۶، ج ۱، سبل الهدی و الرشاد فی سیره خیر العباد، ج ۳، ص ۲۶۸؛ صالح بن حامد بن سعید الزفّاعی، الاحادیث الواردة فی فضائل المدینه، المدینه النبویه، دارالخصیری، الطبعة

الثالثة، ۱۴۱۸ ه. ق، ص ۵۲۹؛ فصول من تاریخ المدینه، ص ۱۳۴؛ حسن النبأ فی فضل مسجد قبا، ص ۳۸.

۳- الصحیح من سیره النبى الأعظم صلی الله علیه و آله، ج ۴، ص ۱۳۱؛ آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۲۲۷.

که:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ يَغْمُرُ الْمَسَاجِدَا

يَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَائِمًا وَقَاعِدًا^(۱) تلاش خود را در ساختن مسجد قبا، عامل رستگاری می دیدند و گویا با خود می گفتند هر خشت یا چوب یا سنگی که حمل می کنیم، ثوابی در نامه اعمالمان ثبت و گناهی از لوح خطاهایمان محو می شود. همین مصراع اول، موجی از نشاط و شوق را در میان اصحاب به پا می کرد. مصراع دوم نیز زمینه سازی برای ایجاد نشاط و روحیه پرهیزکاری و به دست آوردن خشنودی الهی بود؛ زیرا نام و یاد خدا، همواره در مؤمن برای انجام دادن کارهای الهی نشاط ایجاد می کند. نشاط در میان یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آن چنان بالا گرفت که یکی از اصحاب چنین زمزمه می کرد:

لئن قَعِدْنَا وَ النَّبِيُّ يَعْمَلُ لَذَاكَ مَنَّ الْعَمَلُ الْمَظْلَلُ اِگر ما بنشینیم و پیامبر کار کند همانا چنین عملی از سوی ما، عملی گمراهانه خواهد بود.

هنگامی که انسان ارزش کاری را درک کند و چنان نشاط و روحیه ای داشته باشد که بخواهد با همه وجود به آن کار تن دهد، هرگز نمی پسندد کار پیامبرش را آزرده سازد. از این رو، کوتاهی در انجام آن کار را گمراهی و گناه به شمار می آورد.

۸. قبله و بازسازی مسجد قبا

۸. قبله و بازسازی مسجد قبا

پس از بنای مسجد قبا، مسلمانان در آن نماز می خواندند تا اینکه قبله مسلمانان تغییر کرد. تغییر قبله، انگیزه ای برای بنای دوباره مسجد قبا شد. از این رو، مسلمانان تصمیم گرفتند مسجد قبا را بازسازی کنند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با تأیید عمل آنها، خط جدید قبله را مشخص فرمود و آنان را در بنای دوباره مسجد قبا یاری داد. ابن سعید خدری گفته است:

هنگام تغییر قبله از بیت المقدس به سوی کعبه، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مسجد قبا

۱- به یقین رستگار شد کسی که مساجد را بنا می کند در حالی که نشسته و ایستاده قرآن می خواند

تشریف آورد و دیوار مسجد را تا جایی که دیوار فعلی مسجد قبا قرار دارد، توسعه داد؛ یعنی دیوار مسجد را در محلی عقب تر از مکان قبلی بنا کرد و با این کار، مساحت مسجد توسعه یافت). پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این کار به همراه اصحاب سنگ ها را برای ساخت مسجد، حمل می کرد. (۱)

ابن کثیر، تغییر قبله را در سال دوم هجری و پیش از جنگ بدر می داند و زمان آن را از قول مشهور چنین حکایت می کند: «تغییر قبله در ۱۵ شعبان، در هجدهمین ماه پس از هجرت صورت گرفت.» همو می گوید: «عجیب این است که خبر تغییر قبله تا نماز صبح روز دوم به اهل قبا نرسیده بود».

وی در ادامه می گوید، در صحیحین از ابن عمر نقل شده است:

در حالی که مردم قبا در نماز صبح بودند، فردی به مسجد وارد شد و گفت: بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آیه ای نازل شده است که در آن از سوی خدا به ایشان دستور شده است به سوی کعبه نماز بخوانند؛ پس شما هم به سوی کعبه نماز بخوانید. آن گاه مردم قبا که در جهت شام ایستاده بودند، روی به کعبه کردند. (۲)

۱- المساجد الاثریه فی المدینه النبویه، ص ۲۷.

۲- السیره النبویه، صص ۳۲۷ _ ۳۲۹.

فصل پنجم: فضیلت مسجد قبا

اشاره

فصل پنجم: فضیلت مسجد قبا

زیر فصل ها

۱. فضیلت مسجد قبا در کلام وحی

۲. فضیلت مسجد قبا در کلام معصومین (ع)

۳. دیگر فضیلت های مسجد قبا

۴. داشتن دقیق ترین قبله

۵. فضیلت زمین و مکان مسجد قبا

۶. مسجد قبا، محل خیر کثیر

۷. مسجد قبا، نخستین مسجد در تاریخ اسلام

۱. فضیلت مسجد قبا در کلام وحی

۱. فضیلت مسجد قبا در کلام وحی

قرآن، معجزه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، کتابی وحیانی است که بر قلب مبارک نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد. خداوند بزرگ در این کتاب مقدس، هر چیز و هر کسی را ستایش نکرده است. ستایش پروردگار از ساختن مسجد قبا هم کاملاً حساب شده است که از فضیلتی بزرگ در این باره حکایت می کند.

از آنجا که پروردگار در آیه های ۱۰۸ و ۱۰۹ سوره توبه، آشکارا مسجد قبا را ستوده است، می توان به فضیلت والای این مسجد تقوا پی برد:

آن مسجدی که از روز نخست بر پایه تقوا بنا شده، شایسته تر است که در آن (به عبادت) بایستی؛ در آن، مردانی هستند که دوست می دارند پاکیزه باشند و خداوند، پاکیزگان را دوست دارد. آیا کسی که شالوده آن را بر تقوای الهی و خشنودی او بنا کرده، بهتر است یا کسی که اساس آن را بر کنار پرتگاه سستی بنا کرده... .

مسجد قبا در این دو آیه مبارکه، از چند سو مورد ستایش قرار گرفته است:

۱. قبا، مسجدی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از سوی خداوند دستور می یابد که در آن نماز بخواند.

۲. قبا، مسجدی است که بنیانش بر تقوا نهاده شده است. این ویژگی برای یک مکان، داشتن همه فضیلت های معنوی است.

۳. نمازگزاران مسجد قبا _ که از نظر ظاهری و باطنی، مردانی پاکیزه هستند _ فضیلتی دیگر برای این مسجد به شمار می روند.

۴. در آیه دوم، بار دیگر خدای بزرگ، مسجد قبا را چنین می ستاید: «مسجدی

که بنیانش بر تقوا و خشنودی الهی بنا شده است.» در این آیه شریفه، افزون بر آنکه نفس تکرار مدح، از بالا بودن فضیلت این مسجد حکایت می کند، واژه «رضوان»، نشان از ستایشی ویژه دارد و آن اینکه مسجد قبا بنیان گذارانی داشته است که نیت و قصدی جز به دست آوردن خشنودی حضرت حق نداشته اند.

۵. از مواردی که ستایش مسجد قبا را تأیید می کند، مقایسه این مسجد با مسجد ضرار است و این، خود، گونه ای برتری مسجد قبا را به اثبات می رساند. هر یک از این موارد، فضیلتی جداگانه برای مسجد قبا به شمار می رود.

۶. در پایان باید گفت که تأکیدهای ادبی (لام تأکید، اسمیه بودن جمله، باب تفعیل (أَسَّس)) که در این آیه ها آمده است، همگی تأکید پروردگار بزرگ را در بیان فضیلت این مسجد مقدس نشان می دهد.

۲. فضیلت مسجد قبا در کلام معصومین (ع)

۲. فضیلت مسجد قبا در کلام معصومین (ع)

تنها جایگاهی که پس از کلام وحی می تواند فضیلتی را برای مکان یا فرد ثابت کند، سخنان اهل بیت عصمت و طهارت (ع) است. از این رو، در این بخش به نقل روایت هایی می پردازیم که با تعبیرهای گوناگون، فضیلت مسجد قبا را بیان کرده اند:

۱. روایت شده است که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمود:

هر کس به مسجد من، قبا برود و در آن دو رکعت نماز بخواند، با ثواب یک عمره برمی گردد. (۱)

۲. در روایتی امام صادق (ع) فرمود:

مبادا زیارت مشاهد مشرفه و مسجد قبا را ترک کنی؛ زیرا این مسجد، همان مسجدی است که حق تعالی در قرآن فرموده است: «لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ».

۱- وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۵۴۸؛ حسین، طباطبایی بروجردی، جامع احادیث الشیعه، نشر الصحف، قم، ۱۴۱۶ هـ. ق، ج ۴، ص ۵۹۷؛ ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه قمی، کامل الزیارات، تحقیق: مؤسسه النشر الاسلامی، الطبعة الاولى، ۱۴۱۷ هـ. ق، ص ۶۷.

[همچنین] این مسجد غرفه مادر ابراهیم (فرزند رسول الله صلی الله علیه و آله) بوده است... (۱).

۳. عقبه بن خالد می گوید: از حضرت امام صادق (ع) پرسیدم: من به مساجدی که اطراف مدینه است می روم، از کدام یک از آنها آغاز کنم؟ حضرت فرمود:

ابتدا به مسجد قبا برو و در آن بسیار نماز بگذار؛ زیرا قبا، اولین مسجد در این منطقه است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آن نماز گزارده است... (۲).

۴. سهل بن حنیف روایت کرده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

هر کس در خانه خود وضو بگیرد، سپس به مسجد قبا برود و در آن مسجد نماز بخواند، ثواب یک عمره برای او نوشته می شود. (۳)

۵. زید بن أسلم می گوید: عایشه روایت کرده است که پدرش از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل می کند:

دو رکعت نماز کردن در مسجد قبا را بیشتر دوست دارم از اینکه دو مرتبه به بیت المقدس بروم. اگر مردم [قدر] آنچه را در قباست، بدانند، هر آینه بر شترها سوار می شوند و به طرف آن می تازند. (۴)

۶. ابی امامه بن سهل از پدرش و او از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت کرده است که:

هر کس وضویی نیکو بگیرد، سپس به مسجد قبا برود و در آن چهار رکعت نماز بخواند، ثوابی معادل یک عمره دارد.

همین روایت را طبرانی هم نقل کرده است، با این تفاوت که در پایان روایت، به جای «ثواب یک عمره»، این عبارت را نقل کرده است: «ثوابی معادل آزاد کردن یک

۱- کامل الزیارات، ص ۶۴.

۲- کامل الزیارات، ص ۶۸.

۳- ملاً خاطر خلیل ابراهیم، فضائل المدینه المنوره، جدّه، دارالقبلة للثقافه الاسلامیه، الطبعة الاولى، ۱۴۱۳ هـ. ق. / ۱۹۹۳ م، ج ۲، ص ۳۷۸؛ الکتب السّیّته، باشراف: صالح بن عبدالعزیز بن محمد بن ابراهیم آل شیخ، دارالسّیلام للنشر و التوزیع، الطبعة الثالثه، ۱۴۲۱ هـ. ق، ص ۲۵۶۱.

۴- اخبار مدینه، ص ۲۶۳.

بنده دارد.» همچنین این روایت را برخی با تغییر اندکی چنین آورده اند: «هر کس به مسجد قبا برود و در آن دو یا چهار رکعت نماز بخواند، ثواب یک عمره نصیبش می شود.» (۱)

۷. طهیر بن رافع حارثی روایت کرده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

هر کس در مسجد قبا در روز دوشنبه نماز بخواند، در حالی برمی گردد که ثواب یک عمره نصیبش شده است. (۲)

۸. در برخی روایت ها نقل شده است که: «هر کس در مساجد اربعه نماز بخواند، تمام گناهانش آمرزیده می شود.» ابن حبان، مساجد اربعه را چنین نام برده است: مسجد الحرام، مسجد مدینه، مسجد بیت المقدس، مسجد قبا. (۳)

۳. دیگر فضیلت های مسجد قبا

۳. دیگر فضیلت های مسجد قبا

افزون بر آنچه بیان شد، مسجد قبا فضیلت های دیگری نیز دارد:

۱. داشتن بنیان گذاری چون پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ؛

۲. توجه ویژه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای آمدن به این مسجد که نشانگر با فضیلت بودن این مسجد است.

خلیل ابراهیم در این باره می نویسد:

یکی از اموری که از عظمت و شرافت مسجد قبا حکایت می کند، این است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله متعهد بود که پیوسته به این مسجد رفت و آمد داشته باشد. ایشان گاهی سواره و گاهی با پای پیاده به این مسجد شریف سفر می کرد. هیچ هفته ای نمی گذشت مگر اینکه حضرت دست کم یک بار به مسجد قبا می آمد و در آن نماز می خواند. این توجه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بر عظمت این مکان شریف دلالت دارد. آری، این همه عظمت بی سبب

۱- الأحادیث الواردة فی فضائل المدینه، ص ۵۴۴.

۲- الأحادیث الواردة فی فضائل المدینه، ص ۵۴۸.

۳- حسن النبأ فی فضل مسجد قبا، ص ۶۲.

نیست؛ زیرا قبا، نخستین مسجدی است که مسلمانان در آن آشکارا نماز جماعت را اقامه کردند.

اگرچه برخی روایت‌ها حکایت از این دارد که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روز معینی از هفته به این مسجد می‌آمد، ولی این بدین معنا نیست که حضرت به جز این روزها به مسجد قبا تشریف نمی‌آورد؛ زیرا در پاره‌ای از روایت‌ها نیز نقل شده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روزهای دیگر هم به مسجد قبا می‌آمد. از ابی سعید خدری نقل است که می‌گوید:

«ما با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روز دوشنبه به طرف قبا حرکت کردیم.» در برخی روایت‌ها نیز آمده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله همیشه روز دوشنبه به قبا می‌آمد. افزون بر این، از جابر بن عبدالله نقل شده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هر سال صبح روز هفدهم ماه مبارک رمضان به قبا می‌آمد. (۱)

باید گفت اگرچه این روایت‌ها از نظر روزهای حضور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مسجد قبا با هم تناقض دارند، ولی این روایت‌ها قابل جمع است. می‌توان این گونه نتیجه گرفت که یک بار در هفته موضوعیت داشته است و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هر روزی از هفته که فرصت می‌یافت، به مسجد قبا می‌رفت یا اینکه بگوییم رفتن به مسجد قبا در این روزها _ که در روایت‌ها آمده _ فضیلتی ویژه داشته است اگر چه فضیلت روزهای دیگر را نفی نمی‌کند.

۴. داشتن دقیق‌ترین قبله

۴. داشتن دقیق‌ترین قبله

یکی از فضیلت‌های مسجد قبا، داشتن دقیق‌ترین قبله است. خلیل ابراهیم می‌نویسد: «هنگامی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای تجدید بنای مسجد قبا به روستای قبا آمد و قبله مسجد قبا را به طرف کعبه معظّمه قرار داد، جبرئیل (ع)، جهت کعبه را به آن حضرت نشان می‌داد و حدود قبله را تعیین می‌کرد. از این رو، قبله مسجد قبا، دقیق‌ترین

قبله هاست؛ چنان که قبله مسجدالنبی صلی الله علیه و آله نیز همین گونه است.» در نقل دیگری از سهل بن سعد و ابوسعید خدری نقل شده است که گفته اند: «هنگامی که قبله مسلمانان به طرف کعبه تغییر کرد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مسجد قبا آمد و دیوار مسجد قبا را تا محدوده فعلی عقب کشید (گسترش داد) و بنا کرد و سپس فرمود: جبرئیل جهت کعبه را به من نشان می دهد.» (۱)

۵. فضیلت زمین و مکان مسجد قبا

۵. فضیلت زمین و مکان مسجد قبا

از روایت های معصومین (ع) چنین برمی آید که برخی نقاط زمین نسبت به برخی نقاط دیگر برتری دارند. همچنان که خداوند، سرزمین مکه و مدینه را بر دیگر مناطق کره زمین برتری داده است، بعضی مکان ها را در شهر مدینه از دیگر مکان ها برتر دانسته است. مسجد قبا از مکان هایی است که خداوند آن را در مدینه، از دیگر نقاط این شهر برتر می داند؛ زیرا پروردگار ثواب نماز خواندن در آن را معادل یک عمره کامله برمی شمارد. (۲)

۶. مسجد قبا، محل خیر کثیر

۶. مسجد قبا، محل خیر کثیر

یکی دیگر از فضیلت های مسجد قبا، داشتن خیر کثیر است. از ابی سعید خدری نقل شده است که مردی از قبیله بنی عمر و بن عوف و مردی از قبیله بنی خدره درباره اینکه منظور آیه «للمسجد اُسَیْس علی التقوی من اول یوم...»، کدام مسجد است، با یکدیگر بحث می کردند. خدری می گفت: مسجد النبی صلی الله علیه و آله است و عَمَری می گفت: مسجد قباست. راوی می گوید آن دو مرد خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمدند و از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره پرسیدند. حضرت فرمود: «آن، همین مسجد است و در آن، خیر کثیر است.» (۳)

۱- فضائل المدینه المنوره، ج ۲، ص ۳۷۲.

۲- فضائل المدینه المنوره، ج ۲، ص ۳۸۴.

۳- فضائل المدینه المنوره، ج ۲، ص ۳۸۸.

باید گفت بی شک، منظور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، مسجد قبا است؛ زیرا از سویی، قبیله عمرو بن عوف در قبا ساکن بوده اند و از سوی دیگر، در بسیاری از کتاب های تاریخی و تفسیری، مصداق اصلی آیه یاد شده را مسجد قبا دانسته اند. دقت در بخش دیگری از آیه؛ یعنی عبارت «فیه رجال یحبون ان یتطهروا...» و روایت مشهوری که می گوید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نزد اهل قبا رفت و پرسید: «شما در طهارت خود چه می کنید که خداوند شما را ستوده است؟» همچنین توجه به روایتی که عیسی بن عبدالله از پدرش و او از جدش و او از علی بن ابی طالب (ع) نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «المسجد الذی اُسسَ علی التقوی من اول یوم هو مسجد قبا؛ مسجدی که از روز نخستین بر پایه تقوا بنا شده است، مسجد قباست»،^(۱) شاهد های دیگری است که منظور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مسجد قبا بوده است. گفتنی است که علامه طباطبایی رحمه الله نیز در تفسیر المیزان ذیل این آیه، به طور قاطع از این نظر دفاع کرده است.

۷. مسجد قبا، نخستین مسجد در تاریخ اسلام

۷. مسجد قبا، نخستین مسجد در تاریخ اسلام

درباره مسجد قبا، این پرسش مطرح است که آیا مسجد قبا، نخستین مسجد در اسلام به شمار می رود؟ با بررسی کتاب های تاریخی و تفسیری در این زمینه درمی یابیم که دیدگاه ها در این باره متفاوت است. برخی تاریخ نگاران مانند ابن جوزی، مسجد قبا را اولین مسجد در اسلام می دانند.^(۲)

ابن علان مکی می نویسد:

مسجد قبا، نخستین مسجدی است که برای عموم مسلمانان یا برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مدینه ساخته شد و اولین مسجدی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با اصحابش در آن اقامه جماعت کردند. اگرچه پیش از این مسجد هم

۱- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۱۰.

۲- سیمای مسجد، ج ۲، ص ۸۵.

مسجدهای دیگری ساخته شده بود. (۱)

یکی از نویسندگان می نویسد: «مسجد قبا، اولین مسجد در اسلام نیست و پیش از آن، مسجدهای دیگری نیز در مدینه وجود داشته است، بلکه مسجد قبا، نخستین مسجدی است که به دست مبارک پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و مهاجران و انصار برای عموم ساخته شد». (۲)

پیش از هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مدینه منوره، به دست تازه مسلمانانی که در بیعت «عقبه اول و دوم» اسلام آوردند، مسجدهایی در سطح شهر ساخته شد و با تلاش مبلغانی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به این شهر فرستادند، بسیاری از مردم مدینه به اسلام گرویدند. در این هنگام، هر قبیله برای خود مسجدی ساخت که تعداد آنها پیش از ورود آن حضرت به مدینه، نه مسجد بود؛ از آن جمله است:

مسجد بنی غفار، مسجد بنی جُهَیْنَه، مسجد بنی سلمه و مسجد بنی اَسلم. (۳)

در مقام جمع بندی باید گفت شواهدی وجود دارد که بر پایه آنها می توان در درستی این سخن که «مسجد قبا نخستین مسجد ساخته شده در اسلام است»، تردید کرد. در اینجا به برخی از شواهد اشاره می کنیم:

الف) از برخی روایت ها درباره مسجد قبا چنین بر می آید که این مسجد، اولین مسجد در اسلام نیست. برای مثال، روایت شده است که امام صادق (ع) در حدیثی خطاب به عقبه بن خالد می فرماید:

برای سرکشی و زیارت مسجدهای اطراف مدینه، از مسجد قبا شروع کن و در آن بسیار نماز بگذار؛ زیرا مسجد قبا، اولین مسجد در این منطقه است که رسول خدا صلی الله علیه و آله در آن نماز گزارده است... (۴)

۱- حسن النبأ فی فضل مسجد قبا، ص ۳۴.

۲- تاریخ و آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۲۲۸.

۳- تاریخ و آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۲۹۳.

۴- کامل الزیارات، ص ۶۸.

عبارت «اولین مسجد در این منطقه است...» دلالت بر این دارد که در این منطقه _ یعنی قبا _ پیش از مسجد قبا، مسجدهای دیگری نیز وجود داشته است.

ب) از سخنان برخی مفسران و سیره نویسان چنین برمی آید که مسلمانان، پیش از هجرت به مدینه، در مکه مسجدهایی داشته اند. برای مثال، طبرسی صاحب مجمع البیان در تفسیر آیه ۱۱۴ سوره مبارکه بقره می نویسد: «روایتی گویای آن است که این آیه درباره مسجدهای مسلمانان در مکه نازل شده؛ مسجدهایی که مشرکان قریش پس از هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و یارانش به مدینه آن را ویران کرده اند.» (۱)

ج) پیش از ساخته شدن مسجد قبا، نه مسجد در مدینه وجود داشته است.

د) برخی تاریخ نگاران در تشریح رخدادهای آغازین ورود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مدینه، پس از بیان بنای مسجد قبا گفته اند: «پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روز جمعه از محله قبا حرکت کرد و نماز جمعه را در میان قبیله بنی سالم بن عوف و در مسجدی که در دل درّه را نوناء بود به جای آورد...». از ظاهر این سخن چنین بر می آید که این مکان، از پیش مسجد بوده است. (۲)

با توجه به آنچه گذشت، به سختی می توان پذیرفت که مسجد قبا، اولین مسجد در اسلام است. از این رو، بهتر است در مورد مسجد قبا، یکی از تعبیرهای زیر به کار رود: «مسجد قبا، نخستین مسجدی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آشکارا در آن نماز جماعت اقامه کرد»، «مسجد قبا نخستین مسجدی است که به دست پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ساخته شد» یا «مسجد قبا، نخستین مسجد ساخته شده در تاریخ هجری اسلام است».

۱- سیمای مسجد، ج ۲، ص ۸۵.

۲- سیمای مسجد، ج ۲، ص ۸۷.

فصل ششم: سیر تاریخی مسجد قبا

اشاره

فصل ششم: سیر تاریخی مسجد قبا

زیر فصل ها

۱. توصیف مسجد قبا

۲. سیر تاریخی مسجد قبا

۱. توصیف مسجد قبا

اشاره

۱. توصیف مسجد قبا

زیر فصل ها

الف) موقعیت جغرافیایی مسجد قبا

ب) راه مسجد قبا

ج) نصوص تاریخی

د) شبستان های فعلی مسجد قبا

ه) محراب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و منبر مسجد قبا

و) منبر مسجد قبا

الف) موقعیت جغرافیایی مسجد قبا

الف) موقعیت جغرافیایی مسجد قبا

مسجد قبا در وسط روستای قبا در میان باغ ها و نخلستان های جنوب مدینه واقع شده است و سه کیلومتر از مدینه فاصله دارد. (۱) فاصله مسجد قبا تا مدینه برای کسی که پیاده سفر می کند، به اندازه ۴۰ دقیقه پیاده روی معمولی است. (۲)

ب) راه مسجد قبا

ب) راه مسجد قبا

راه مسجد قبا در زمان قدیم، مسیر ناهموار و پیچ در پیچی بوده است که حکومت سعودی آن را هموار و به راهی مستقیم و عریض تبدیل کرد. افزون بر اینکه مسیری هم برای کسانی که با پای پیاده سفر می کنند، به وجود آورده است. (۳)

ج) نصوص تاریخی

ج) نصوص تاریخی

در بعضی از قسمت های مسجد قبا، کتیبه های تاریخی وجود دارد که در اینجا به بیان دو نمونه بسنده می کنیم:

۱. نص قرآنی بالای محراب در دیوار قبله:

بِسْمِ اللَّهِ. لَمْسَجِدْ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ

۱- فصول من تاریخ المدینه المنوره، ص ۱۳۵.

۲- عبدالقدوس الانصاری، آثار المدینه المنوره، مدینه، مکتبه العلمیه التجاریه، الطبعة الرابعه، ۱۴۰۶ هـ . ق، ص ۷۹.

۳- فصول من تاریخ المدینه المنوره، ص ۱۳۷.

يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ. (توبه: ۱۰۸) صدق الله العظيم.

۲. حدیث نبوی واقع در بالای محراب در دیوار قبله:

قال رسول الله صلى الله عليه و آله : مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ أَتَى مَسْجِدَ قُبَا فَصَلَّى فِيهِ رَكَعَتَيْنِ كَانَ كَأَجْرِ عَمْرِهِ. (۱)

(د) شبستان های فعلی مسجد قبا

(د) شبستان های فعلی مسجد قبا

شبستان های مسجد قبا هم اکنون ۳۹ ستون دارد که چهار ستون آن دو به دو به هم پیوسته اند: ۱۲ ستون در شبستان های شمالی مسجد _ که از بناهای سعودی است؛ ۸ ستون در شبستان های شرق و جنوبی مجاور حدود واقعی مسجد قبا در دوران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله _ که از آثار عثمان بن عفان و عمر بن عبدالعزیز است؛ ۳ ستون در قسمت مسقف مدخل درب بزرگ مسجد که همچنین در محدوده توسعه مسجد به وسیله عثمان بن عفان بوده است. در نتیجه، محل یا مساحت بنای مسجد قبا که به دست پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بنا شده، در محدوده شبستان جنوبی (قبلی) مسجد جای داشته است که حد آن در قسمت شمالی حد صحن و شبستان از شرق به غرب تا ستون چهارم و از قسمت جنوبی به پنج ستون محصور می شود که در وسط و موازی ستون های جنوبی و شمالی، یک ردیف پنج ستونی دیگر قرار دارد. (۲)

(ه) محراب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و منبر مسجد قبا

(ه) محراب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و منبر مسجد قبا

محل محراب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پیش از تغییر قبله، در منتهی الیه دیوار شمالی مسجد قرار داشت که به زمین فراخ شمالی متصل بود. این محل در وسط طول شرقی غربی دیوار یا کنار ستون سوم است. پس از تغییر قبله از بیت المقدس به کعبه، محل محراب از ستون سوم دیوار سمت شمالی مسجد، به ستون سوم دیوار سمت جنوبی

۱- صالح لمعی مصطفی، مدینه منوره، ترجمه: صدیقه وسمقی، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد

اسلامی، ج ۱، ۱۳۷۳، ص ۲۳۷.

۲- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۱۸.

مسجد تغییر مکان داد. ابن زباله چنین روایت می کند که «رسول اکرم تا ستون سوم مسجد قبا که در حیاط است، نماز به جای آورد.» این ستون که قسمت بالایی آن با چوب کاری و نقش هایی گوناگون آراسته شده بود، در روایت های دیگر با عنوان ستون «المُخَلَّقه» مشخص شده است. فیروزآبادی بدون هیچ تردیدی، محل نماز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مسجد قبا را چنین می نگارد:

در حیاط مسجد پس از قبله، جایی شبیه محراب است، آنجا اولین محلی است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله رکوع کرده است.

بنابراین، آنچه مسلم است، محل سجده گاه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پس از تغییر جهت قبله، در کنار ستون سوم که در آن ایام حدوداً در خارج شبستان بوده و بعدها «مُخَلَّقه» گردیده، قرار داشته است. (۱)

محراب کنونی مسجد که با کمال هنرمندی، گچبری و قسمت بالایی آن کاشی کاری شده است، از دستان چیره دست هنرمندانی حکایت می کند که چنین اثر بزرگی را آفریده اند. پژوهش ها نشان می دهد که حبیب بورقیه _ رئیس جمهور تونس _ هنگام بازدید از مدینه، از هنرمندان تونس خواست تا محراب مسجد قبارا به نقش های گچ بری بیاریند که پس از تصویب، تونس ها این شاهکار هنری را آفریدند. (۲)

(و) منبر مسجد قبا

(و) منبر مسجد قبا

در تاریخ آمده است که سلطان قایتبای در سال ۸۸۸ هـ . ق منبری از جنس مرمر سفید را به مسجد نبوی صلی الله علیه و آله هدیه فرستاد که این منبر مدتی در مسجدالنبی صلی الله علیه و آله باقی ماند. سپس سلطان مراد عثمانی، منبری را که در حال حاضر در مسجدالنبی صلی الله علیه و آله وجود دارد _ و از شگفتی های هنری است _ در سال ۹۸۸ هـ . ق به مسجدالنبی صلی الله علیه و آله هدیه فرستاد و

۱- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۱۳.

۲- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۱۸.

این منبر جای گزین منبر قبلی شد. از این رو، منبر سلطان قایتبای به مسجد قبا منتقل شده که هم اکنون در این مسجد موجود است. (۱)

۲. سیر تاریخی مسجد قبا

اشاره

۲. سیر تاریخی مسجد قبا

زیر فصل ها

الف) بازسازی های مسجد قبا

ب) سقوط مناره مسجد قبا و تعمیر آن

ج) بنای جدید قبا

الف) بازسازی های مسجد قبا

الف) بازسازی های مسجد قبا

با گذشت زمان، مسجد قبا بارها تعمیر و بازسازی شده که هر بار با توسعه و زیباسازی نیز همراه بوده است. به گفته نجفی در کتابش، پس از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بنای مسجد قبا از سوی خلیفه سوم عثمان بن عفان تعمیر و توسعه یافت. قسمت های افزوده شده توسط عثمان، شامل قسمت شرقی و شمالی مسجد و قسمت غربی شمالی جانب درب بزرگ تا محل مأذنه فعلی بوده است. پس از عثمان بن عفان، بنای مسجد قبا از سمت شرقی آن توسط عمر بن عبدالعزیز، والی مدینه در عهد ولید بن عبدالملک اموی توسعه یافت و ساختمان قدیمی آن به طور کلی بازسازی شد. تاریخ نگاران گفته اند در این تجدید بنا، مصالح جدیدی مانند سنگ و آهن و گچ جای گزین مصالح قدیمی شد و به احداث مناره ای بلند و کاشی کاری دیوار و محراب مسجد و به کار گرفتن چوب ساج در سقف مسجد اشاره کرده اند که همگی از یک تجدید بنای اساسی به همت عمر بن عبدالعزیز در سال های پایانی قرن اول هجری حکایت می کند.

محمد بن ابی بکر تلمسانی، در سال ۳۴۸ ه. ق، با توصیف بنای مسجد قبا، نشان می دهد که در قرن چهارم، بنای مسجد مجلل بوده است. او مسجد قبا را به شکل مربع و مساحتش را 70×70 ذراع دانسته است که سایه بان های اطراف و شبستان آن در مجموع ۴۳ ستون و مناره اش در رکن غربی، ۱۶۰ پله دارد. بنای یاد شده همچنان تا میانه قرن ششم ه. ق پا بر جا بوده است، ولی با گذشت زمان،

١- يوسف رعد، معالم مكة و المدينة بين الماضي و الحاضر، بيروت، نشر دار المرتضى، ١٩٩٧ م؛ مدينة شناسى، ج ١، ص ١٨.

فرسودگی و پوسیدگی های بنای مسجد نمایان شد و آن را در خطر فرو ریختن و خرابی قرار داد. در سال ۴۳۵ ه. ق، ابویعلی حسینی آن را تعمیر و بازسازی کرد و از خود کتیبه ای به جای نهاد که بعدها با خاک برداری و تعمیر دوباره، به دست پژوهندگان افتاد. در سال ۵۵۵ ه. ق، جمال الدین اصفهانی _ وزیر نبی زنگی و بانی بنای رباط العجم مدینه _ فرمان تجدید بنای آن را صادر کرد و بنای مسجد قبا دیگر بار، دوباره سازی شد.

سمهودی در وفاءالوفاء بأخبار دارالمصطفی می گوید:

با دیدن نقش های موجود در مسجد قبا پی برده ام که ناصر بن قلاوون در سال ۷۳۳ ه. ق به تعمیر اساسی مسجد قبا پرداخته است.

در سال ۸۴۰ ه. ق سقف مسجد به فرمان اشرف بُرسبای و به همت ابن قاسم محلی بازسازی و بعضی قسمت های آن تعمیر شد. در سال ۸۷۷ ه. ق که هم زمان با اقامت نورالدین سمهودی در مدینه بود، مناره مسجد خراب شد که آن را به همراه دیگر قسمت های مسجد به فرمان اشرف قایتبای و به همت جناب خواجگی شمس بن زمن، در سال ۸۸۱ ه. ق بازسازی کردند. در دوران تسلط عثمانی ها بر سرزمین حجاز، بنای مسجد قبا به وسیله زمام داران عثمانی، تعمیر و بازسازی گردید که آخرین تعمیر مسجد، در زمان سلطان محمود عثمانی و فرزندش، سلطان عبدالمجید عثمانی در طول سال های ۱۲۴۰ / ۱۲۴۵ ه. ق روی داد و به نظر می رسد به مساحت قدیمی آن چیزی افزوده نشده است. میرزا حسین فراهانی در سفرنامه «قفقاز _ عثمانی _ مکه» که به سال های ۱۳۰۲ / ۱۳۰۳ ه. ق، صورت پذیرفته بود، مسجد قبا را زیارت و از بنای آن یاد کرده است که به ظاهر، مربوط به پس از پایان ترمیم های انجام یافته در زمان سلطان عبدالمجید عثمانی است. بنابراین، با توجه به این که می نویسد: «مسجد قبا مسجد کوچکی است که سقف ندارد و سه طرف آن خراب و یک طرف آن آباد است...»، معلوم می شود عثمانی ها تنها قسمت پیشین آن را

بازسازی کرده بودند، ولی عقیده من آن است که گفته میرزا حسین فراهانی در این توصیف درست نیست و به اشتباه بنای مخروبه دیگری را قبا دانسته است؛ زیرا رفعت پاشا در مرآه الحرمین _ از مآخذ نادری که ما را در شناسایی بنای مسجد قبا، پس از آخرین ساخت و ساز آن در سال ۱۲۴۵ ه . ق یاری می دهد _ مسجد قبا را زیارت و آن را چنین توصیف کرده است:

شبستان های مسجد قبا بر ۲۹ ستون استوار است و بنایی است محکم که برای استقامت دیوارهای آن از خارج جرز کاری شده است و سنگ نوشته ای معرّف آخرین تعمیر و ترمیم آن در سال ۱۲۴۵ ه . ق در قسمت بالایی در بزرگ کار گذارده بودند که تا امروز (۱۳۹۷ ه . ق) در جای خود برقرار است.

آخرین توسعه و ساخت و سازی که در بنای مسجد قبا صورت پذیرفت، در سال ۱۳۸۸ ه . ق به امر ملک فیصل عبدالعزیز بود. پس از بررسی و مطالعات هیئت اجرایی توسعه مسجد قبا که به ریاست ابن زیدان _ وکیل وزارت المواصلات دولت _ تشکیل شده بود، قرار شد بر اساس پیشنهاد ابراهیم بن علی عیاشی _ کارشناسی آثار مدینه _ از سوی ضلع شمالی به مساحت مسجد افزوده شود. طول این افزایش، از شرق به غرب مسجد ۳۶ متر و عرض آن از جنوب به شمال ۴ متر بوده است که در نتیجه، مجموع مساحت افزوده شده به بنای مسجد قبا به وسیله سعودی ها حدود ۱۴۴ متر مربع است. منظور هیئت اجرایی توسعه مسجد از انتخاب این مقدار افزایش مساحت، آن هم در قسمت شمالی مسجد، ایجاد فضای مخصوصی برای نماز و رفت و آمد زنان بود. ورودی قسمت زنانه مسجد (باب النساء) هم اکنون در ضلع شرقی شمالی مسجد قرار دارد. این توسعه که همراه با بازسازی دیگر قسمت های فرسوده مسجد صورت پذیرفت، مجموعه مساحت مسجد قبا را از ۱۲۷۶ متر مربع به ۱۴۲۰ متر مربع توسعه داد و به گفته یکی از کارشناسان اوقاف

مدینه، مبلغ ۸۰۰ هزار ریال سعودی هزینه داشته است. (۱)

ب) سقوط مناره مسجد قبا و تعمیر آن

ب) سقوط مناره مسجد قبا و تعمیر آن

سمهودی که از مراجع معتبر و اساسی در تاریخ مدینه به شمار می رود، چنین می گوید:

مأذنه مربعی که در معماری اموی در زمان ولید بن عبدالملک ساخته شده بود، فرو ریخت (سال ۸۷۷ هـ . ق / ۱۴۷۲ م). شاید فرو ریختن مأذنه، صدماتی را به سقف مجاور آن وارد کرده است که سبب بازسازی مأذنه از پی و اساس و مرمت هایی در سقف و دیوار خارجی غربی از جهت مأذنه تا باب غربی شده است و مأذنه ای با مقطع مربع ۹×۹ ذراع (در حدود $۵/۴ \times ۵/۴$ متر) ساخته شده که دارای دری در دیوار جنوبی بود و به گنبدی منتهی می شد. ارتفاع آن از سطح زمین تا رأس به ۶۱ ذراع (در حدود ۵/۳۰ متر) می رسید و شاید بتوان آن را به مأذنه موجود در زاویه جنوب شرقی حرم نبوی که در زمان قایتبای ساخته شد، تشبیه کرد. پنجره های سه گانه پهلوی مأذنه در دیوار غربی و نیز پنجره مجاور مأذنه در دیوار شمالی مسدود شد. (۲)

ج) بنای جدید قبا

ج) بنای جدید قبا

بنای جدید مسجد قبا که در ۲۶ صفر سال ۱۴۰۶ هـ . ق به پایان رسید، در شکل معماری جدید خود، یکی از مهم ترین و زیباترین مسجدهایی است که در مدینه منوره قرار دارد. در بنای فعلی، چهار مناره برای این مسجد در نظر گرفته شده که هر کدام ۴۷ متر طول دارد. مساحت تقریبی آن و بناهای جانبی مربوط به آن، در محدوده ای به مساحت ۱۳۵۰۰ متر مربع است که بر اساس محاسبه های معماران آن،

۱- مدینه شناسی، ج ۱، صص ۱۴ - ۹.

۲- مدینه منوره، ص ۲۳۲.

گنجایش ۲۰۰۰۰ نماز گزار را دارد. (۱)

۱- آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۲۴۹.

فصل هفتم: مسجد ضرار در مقایسه با مسجد قبا

اشاره

فصل هفتم: مسجد ضرار در مقایسه با مسجد قبا

زیر فصل ها

۱. آیه هایی درباره مسجد ضرار

۲. حسد و تکبر، عامل توطئه

۳. ابو عامر، بنیان گذار مسجد ضرار

۴. اهداف شوم بنیان گذاران مسجد ضرار

۵. سرانجام مسجد ضرار و بنیان گذار آن

۶. مقایسه مسجد ضرار با مسجد قبا

۱. آیه هایی درباره مسجد ضرار

۱. آیه هایی درباره مسجد ضرار

خداوند بزرگ در سوره مبارکه توبه در آیه های ۱۰۷ تا ۱۱۰، مسجد ضرار را با مسجد قبا مقایسه کرده و می فرماید:

و کسانی که مسجدی ساختند برای زیان رساندن (به مسلمانان) و (تقویت) کفر و تفرقه افکنی میان مؤمنان و کمین گاه برای کسی که از پیش با خدا و پیامبرش مبارزه کرده بود؛ آنها سوگند یاد می کنند که: «جز نیکی (و خدمت) نظر نداشته ایم»، ولی خداوند گواهی می دهد که آنها دروغ گو هستند. هرگز در آن (مسجد به عبادت) نایست! آن مسجدی که از روز نخست بر پایه تقوا بنا شده، شایسته تر است که در آن (به عبادت) بایستی. در آن، مردانی هستند که دوست می دارند پاکیزه باشند و خداوند، پاکیزگان را دوست دارد. آیا کسی که شالوده آن را بر تقوای الهی و خشنودی او بنا کرده، بهتر است یا کسی که اساس آن را بر کنار پرتگاه سستی بنا کرده که ناگهان در آتش دوزخ فرو می ریزد؟! و خداوند، گروه ستمگران را هدایت نمی کند. (ولی) این بنایی را که آنها ساختند، همواره به صورت یک وسیله شک و تردید، در دل هایشان باقی می ماند؛ مگر این که دل هایشان پاره پاره شود (و بمیرند و گرنه، هرگز از دل آنها بیرون نمی رود) و خداوند، دانا و حکیم است.

آیه های بالا درباره گروهی از منافقان است که برای تحقق بخشیدن به نقشه های شوم خود، اقدام به ساختن مسجدی در

مدینه کردند که بعدها به نام «مسجد ضرار» معروف شد. این موضوع را همه مفسران اسلامی و بسیاری از کتاب های حدیث و تاریخ بیان کرده اند، اگر چه در جزئیات آن تفاوت هایی دیده

می شود. خلاصه ماجرا به گونه ای که از تفسیرها و احادیث گوناگون برمی آید چنین است:

گروهی از منافقان نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمدند و عرض کردند: به ما اجازه بدهید مسجدی در میان قبیله بنی سالم (نزدیک مسجد قبا) بسازیم تا افراد ناتوان و بیمار و پیرمردان از کار افتاده در آن نماز بگذارند. همچنین در شب های بارانی که گروهی از مردم توانایی آمدن به مسجد شما را ندارند، فریضه اسلامی خود را در آن انجام دهند. این پیشنهاد در زمانی بود که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عازم جنگ تبوک بود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به آنها اجازه داد، ولی آنها گفتند: آیا ممکن است شخصاً بیایید و در آن نماز بگذارید؟ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: من فعلاً عازم سفرم و هنگام بازگشت از سفر به خواست خدا به آن مسجد می آیم و در آن نماز می گزارم. هنگامی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از جنگ تبوک بازگشت، همان ها نزد حضرت آمدند و گفتند: اکنون تقاضا داریم به مسجد ما بیایید و در آنجا نماز بگزاری و از خدا بخواهی ما را برکت دهد و این در حالی بود که هنوز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وارد دروازه مدینه نشده بود. در این هنگام، پیک وحی خدا نازل شد و آیات یاد شده را آورد و پرده از اسرار کار آنها برداشت و به دنبال آن، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دستور داد آن مسجد را آتش بزنند و بقایای آن را ویران کنند و جای آن را محل ریختن زباله های شهر قرار دهند. (۱)

۲. حسد و تکبر، عامل توطئه

۲. حسد و تکبر، عامل توطئه

یکی از عوامل توطئه ضرار، حسادت ریشه دوانده در دل های منافقان بود. علامه طبرسی درباره زیر آیه های ضرار می نویسد:

برخی از مفسران گفته اند که جماعتی از منافقان از بنی غنم بن عوف بر قبیله بنی عمر و بن عوف به جهت مسجد قبا _ که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آن نماز گزارد _ حسد بردند؛ با خود گفتند: ما نیز مسجدی می سازیم و در

۱- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، قم، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۶۸، ج ۱۰، ج ۸، ص ۱۳۴.

آن نماز می گزاریم و دیگر به جماعت محمد صلی الله علیه و آله حاضر نمی شویم؛ آنها دوازده و بنا بر نقلی پانزده نفر بودند... پس مسجدی پهلولی مسجد قبا ساختند. (۱)

دومین عامل این توطئه، تکبری بود که در رفتار منافقان به چشم می خورد.

به گفته ابن علان مکی، هشام بن عروه از پدرش نقل می کند مکانی که در آن، مسجد قبا ساخته شد، زمانی ملک زنی بود که به او «آیه» می گفتند. این زن الاغش را در این مکان می بست. وقتی سعد بن خیشمه در این زمین، مسجد قبا را ساخت، اهل مسجد ضرار گفتند: آیا در مکانی که «آیه» الاغش را می بست، نماز بخوانیم؟ نه، به خدا سوگند، هرگز این کار را نخواهیم کرد، بلکه خودمان مسجدی را بنا می کنیم و در آن نماز می خوانیم تا هنگامی که ابوعامر بیاید و با او نماز جماعت بر پا کنیم. (۲)

۳. ابوعامر، بنیان گذار مسجد ضرار

۳. ابوعامر، بنیان گذار مسجد ضرار

یکی از منافقان آن روزگار که سخت درصدد جنگ فکری و فیزیکی با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و یاران حضرت بود، ابوعامر نام داشت. او از هر فرصتی برای رسیدن به اهداف شوم و شیطانی خود بهره می برد. بلاذری می نویسد:

یکی از منافقان قبیله اوس در زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، ابوعامر نام داشت. او بنده عمرو بن صیفی بن نعمان بود. ابوعامر پیوسته با اهل کتاب مناظره می کرد و به مسیحیت تمایل داشت. درباره رهبانیت تحقیق می کرد و با راهبان مانوس بود. از این رو، به او راهب می گفتند. وقتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ظهور کرد، به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حسد ورزید. آن گاه به مکه رفت و به همراه مشرکان به جنگ با مسلمانان پرداخت. سپس به شام (به منظور جمع آوری لشکر و یاری گرفتن از پادشاه روم) رفت و در همان جا

۱- شیخ ابوعلی فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، لبنان، بیروت، داراحیاء التراث العربی، چ ۱، ۱۴۱۲ ه. ق
/ ۱۹۹۲ م، ج ۵، ص ۵۹۴ با اندکی گزینش.

۲- حُسنُ النبأ فی فضل مسجد قبا، ص ۹۷.

۴. اهداف شوم بنیان گذاران مسجد ضرار**۴. اهداف شوم بنیان گذاران مسجد ضرار**

خداوند بزرگ در آیه های ۱۰۷ تا ۱۱۰ سوره مبارکه توبه، به این اهداف به صورت جزئی اشاره کرده است. این اهداف را می توان در یک هدف کلی خلاصه کرد که پس از بیان هدف های بیان شده در آیه های مسجد ضرار، به آن می پردازیم.

در تفسیر نمونه، ذیل آیه های یاد شده، اهداف بیان شده در این آیه ها بدین صورت آمده است: خداوند در این آیات به معرفی گروهی می پردازد که با یک نقشه ماهرانه و حساب شده وارد میدان شدند، ولی لطف خدا به یاری مسلمانان شتافت و این نقشه نیز نقش بر آب شد. در نخستین آیه می گوید: گروهی دیگر از آنها مسجدی در مدینه ساختند که هدف های شومی در این نام مقدس نهفته بود. (والذین اتّخذوا مسجداً) سپس اهداف آنها را در چهار قسمت زیر خلاصه می کند:

۱. منظور آنها این بود که با این عمل، به مسلمانان زیان برسانند (ضراراً). «ضرار» در لغت به معنای زیان رساندن عمدی است. آنها در واقع، درست به عکس آن چه ادعا داشتند _ که هدفشان تأمین منافع مسلمانان و کمک به بیماران و از کارافتادگان است _ می خواستند با این زمینه سازی ها، پیامبر را نابود کنند و مسلمانان را در هم بکوبند و حتی اگر پیروز شوند، نام اسلام را از صفحه روزگار براندازند.

۲. تقویت مبانی کفر، هدف دیگر منافقان بود.

۳. آنان با قصد تفرقه افکنی میان مسلمانان، مسجد را ساختند. آنها که بر اساس تعصب های قومی یا غرض ورزی های شخصی، مسجدها را در کنار یکدیگر می سازند و جماعت های مسلمانان را آن چنان پراکنده می کنند که صفوف جماعت آنها خلوت و بی رونق و بی روح شود، عملی بر خلاف اهداف اسلامی انجام می دهند.

۴. آخرین هدف آنها نیز این بود که برای کسی که با خدا و پیامبرش از پیش مبارزه کرده بود، کانونی بسازند تا در این پایگاه نفاق، برنامه های خود را عملی سازند. (و ارضاداً لمن حاربَ الله و رسوله من قبل).

عجیب این است که تمام این اندیشه های پلید و شوم را در یک لباس زیبا و ظاهری فریبنده پیچیده بودند و حتی «سوگند یاد می کردند که ما جز نیکی قصد و نظر دیگری نداشتیم» (و لِيَخْلُقَنَّ إِنَّا أَرْدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى). (۱)

علامه مجلسی در روایتی طولانی نقل می کند که بنای این مسجد و این واقعه به فتنه سامری در غیاب حضرت موسی (ع) و ابو عامر منافق نیز به گوساله سامری تشبیه شده است. (۲) این روایت، از هدف اصلی منافقان؛ یعنی پی ریزی یک کودتای شوم در غیاب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، پرده برمی دارد.

با قطع نظر از روایت، بررسی شرایط مدینه در زمانی که این مسجد بنا شد، گویای همین مطلب است. این مسجد در زمانی بنا شد که مسلمانان آماده اعزام به جنگ تبوک بودند. منافقان همگی از دستگیر شدن زود هنگام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و یاران او به دست سپاه روم خبر می دادند. عبدالله بن ابی به هم دستان منافق خود می گفت:

«محمد می خواهد با رومیان جنگ کند، آن هم با این سختی گرما و در سرزمینی دور و در برابر سپاهی که توان جنگ با آن را ندارد. گویا محمد جنگ با رومیان را بازی پنداشته است... گویی هم اکنون می بینم که فردا اصحاب محمد همگی اسیر شده و به طناب ها پیچیده اند».

به این ترتیب، می توان گفت که بنای این مسجد، درست مانند پی ریزی یک کودتا در غیاب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در چنین شرایطی، افزون بر آنکه محمد بن مسلمه یا سباع بن عرفطه را به جانشینی خود در مدینه گماشته بود، علی (ع)

۱- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۱۳۶.

۲- بحار الانوار، ج ۲۱، ص ۲۶۳.

را نیز در مدینه باقی گذارد و وی را به منزله هارون _ که در غیاب موسی (ع) جانشین او در میان بنی اسرائیل بود _ معرفی کرد. (۱)

۵. سرانجام مسجد ضرار و بنیان گذار آن

۵. سرانجام مسجد ضرار و بنیان گذار آن

عمر مسجد ضرار چندان طولانی نبود. این مسجد در فاصله زمانی که مسلمانان به همراه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به جنگ تبوک رفتند و برگشتند، برپا بود و منافقان در آن نماز می گزاردند. اگر مقدار زمانی را که پیامبر برای پیمودن مسیر مدینه تا تبوک و بازگشت از آنجا صرف کرده بود، به مدت اقامت پیامبر در تبوک که گویا بیست شب بوده است، بیافزاییم، عمر کوتاه این مسجد معلوم خواهد شد. (۲)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پس از بازگشت از جنگ تبوک، پیش از وارد شدن به مدینه، دستور تخریب و آتش زدن این مسجد شیطانی را صادر کرد. وقتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مدینه نزدیک می شد، منافقان خدمت حضرت رفتند و از ایشان خواستند تا در مسجد آنها نماز بگزارد. در این هنگام، آیه های مسجد ضرار به وسیله جبرئیل امین (ع) بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نازل شد و نقشه آنها را نقش بر آب کرد.

واقعی می نویسد:

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، عاصم بن عدی عملانی و مالک بن دُخشم سالمی را فراخواند و فرمود: به سوی این مسجد که اهل آن ستمگرند، بروید و آن را خراب کرده و آتش بزنید! آن دو نفر پیاده و با شتاب بیرون رفتند تا به مسجد بنی سالم رسیدند. مالک بن دُخشم به عاصم بن عدی گفت: بگذار تا من از خانه خود آتشی بیاورم. آن گاه به خانه خود رفت و شاخه خرماي آتش زده ای را آورد و هر دو شتابان و در حالی که می دویدند، حرکت کردند و میان نماز مغرب و عشا که آنها در مسجد خود بودند، به آنجا

۱- رحیم نوبهار، سیمای مسجد، قم، چاپ خانه نهضت، ۱۳۷۶، چ ۲، ج ۲، صص ۲۸۰ و ۲۸۱.

۲- رحیم نوبهار، سیمای مسجد، قم، چاپ خانه نهضت، ۱۳۷۶، چ ۲، ج ۲، صص ۲۸۰ و ۲۸۱.

رسیدند. در آن هنگام، امام جماعت ایشان، مجمع بن حارثه (جاریه) بود. عاصم می گوید: فراموش نمی کنم هنگامی را که آنها به ما نگاه می کردند، در حالی که گوش هایشان مانند گوش گرگ آویخته بود. ما مسجد را آتش زدیم و آتش گرفت و تنها کسی که باقی مانده بود و نگاه می کرد، زید بن حارثه بن عامر بود و چون مسجد آتش گرفت، آن را ویران و با خاک یکسان کردیم و آنها پراکنده شدند.^(۱)

۶. مقایسه مسجد ضرار با مسجد قبا

۶. مقایسه مسجد ضرار با مسجد قبا

الف) خداوند بزرگ در قرآن کریم، آشکارا به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دستور می دهد که هرگز در این مسجد (ضرار)، قیام به عبادت مکن و نماز نگزار، بلکه به جای این مسجد شایسته تر این است که در مسجدی به عبادت بایستی که شالوده آن از روز نخست بر اساس تقوا گذارده شده، نه این مسجد (ضرار) که اساسش از روز نخست بر کفر و نفاق و بی دینی و تفرقه بنا شده است. مفسران گفته اند مسجدی که در جمله بالا به آن اشاره شده _ که شایسته است پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آن نماز بخواند _ همان مسجد قبا است که منافقان، مسجد ضرار را نزدیک آن ساخته بودند.^(۲) مسجد قبا مسجدی است که از روز نخست بر اساس تقوا بنا شده است، در حالی که مسجد ضرار، مسجدی است که به ظاهر مسجد، ولی در باطن، لانه جاسوسی و نقشه کشی منافقان علیه اسلام و مسلمانان است.^(۳)

ب) مسجد قبا، مسجد نماز گزاران پاک است، در حالی که مسجد ضرار، مسجد نماز گزاران ناپاک به شمار می رود. قرآن کریم می فرماید: «گروهی از مردان در آن (مسجد قبا) به عبادت مشغولند که دوست دارند خود را پاکیزه نگه دارند و خدا پاکیزگان

۱- محمد بن عمر واقدی، مغازی (تاریخ جنگ های پیامبر صلی الله علیه و آله)، ترجمه: محمود مهدوی دامغانی، نشر دانشگاهی، تهران، ۱۳۶۶، ج ۱، ص ۳، ص ۷۹۶.

۲- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۱۳۹.

۳- جعفر سبحانی، مثل های زیبای قرآن، مجله مکتب اسلام، ش ۶، شهریور ۸۱.

را دوست دارد.» طهارت در اینجا معنای وسیعی دارد که هر گونه پاک سازی روحانی (از آثار شرک و گناه) و جسمانی (از آلودگی به کثافات و نجاسات) را شامل می شود. (۱)

ج) قرآن کریم در تشبیهی زیبا، به روشنی، بی ثباتی و سستی عقیده منافقان و استحکام و بقای عقیده اهل ایمان و برنامه های آنان را روشن می کند. مؤمنان در عقیده به کسی می مانند که برای بنای یک ساختمان، زمین بسیار محکمی را انتخاب و آن را از شالوده، با مصالحی پردوام و مطمئن بنا می کند، ولی منافقان در عقیده مانند کسی هستند که ساختمان خود را بر لبه رودخانه ای می سازد که سیلاب، زیر آن را به کلی خالی کرده و هر آن، در معرض سقوط و ویرانی است. همان گونه که نفاق ظاهری محتوا ندارد، چنین ساختمانی نیز ظاهری بدون پایه و شالوده دارد. این ساختمان هر آن ممکن است فرو بریزد. مکتب اهل نفاق نیز هر لحظه ممکن است باطن خود را نمایان کند و به رسوایی بیانجامد. قرآن کریم می فرماید:

آیا کسی که بنای آن مسجد (قبا) را بر پایه تقوا و پرهیز از مخالفت فرمان خدا و جلب خشنودی او نهاده است بهتر است یا کسی که شالوده ساختمانش را بر لبه پرتگاه سستی در کنار دوزخ نهاده است، که به زودی در آتش جهنم، سقوط خواهد کرد.

د) مؤمنان (اهل قبا) به سبب حقانیت رفتار، گفتار و باورهایشان هرگز حالت تردید، سرگردانی و لجاجت در خود نمی بینند، ولی منافقان (اهل ضرار) به سبب نفاق و دورویی و باطل بودن رفتار، گفتار و باورهایشان چاره ای جز لجاجت ندارند. از این لجاجت در برابر حق، میوه های مرگ بار تردید و شک و حیرت و سرگردانی همیشگی به ثمر می نشیند.

«قرآن کریم در آخرین آیه از آیه های مسجد ضرار، به لجاجت و سرسختی

منافقان اشاره می کند و می گوید آنها چنان در کار خود سرسختند و در نفاق، سرگردان و در تاریکی و ظلمت کفر، حیرانند که حتی بنایی را که خودشان برپا کردند، همواره به عنوان یک عامل شک و تردید، در قلوب آنها می ماند، مگر اینکه دل های آنها قطعه قطعه شود (و بمیرند). آنها پیوسته در حالت حیرت و سرگردانی به سر می برند و این کانون نفاق و مسجد ضراری که برپا کرده بودند، به صورت یک عامل لجاجت و تردید در روح آنها همچنان باقی می ماند. اگرچه آن مسجد را پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بسوزاند و ویران کند، ولی گویی نقش آن از دل پر تردیدشان زایل نمی گردد»^(۱).

فصل هشتم: درس ها و عبرت ها (آسیب شناسی مسجدها)

فصل هشتم: درس ها و عبرت ها (آسیب شناسی مسجدها)

بنا کردن مسجدها، چنان که در صدر اسلام، برای شکل گیری و گسترش دین مبین اسلام ضرورت داشت، در حال حاضر و دوره های بعدی نیز برای تقویت و بقای اسلام حیاتی است. این مهم در صورتی تحقق خواهد یافت که مسجدهایی با ویژگی هایی همچون مسجد قبا که از آغاز تا انجامش، صبغه ای کاملاً الهی داشت و در راستای تقویت اسلام و مسلمانان بود، بنا شود، نه مانند مسجد ضرار که جز خسران چیزی در پی نداشت. از این رو، ضروری است درس ها و عبرت هایی که در حادثه مسجد ضرار نهفته است، تبیین شود و در مرحله عمل به اجرا درآید. برخی از این درس ها و عبرت ها چنینند:

۱. انگیزه الهی در مسجدها

آبادانی مسجد قبا، نتیجه انگیزه الهی بانیان آن بود، چنان که نکوهش و ویرانی مسجد ضرار را باید پی آمد انگیزه شیطانی بانیان آن دانست.

از صدر اسلام تاکنون، هر مسجدی که با انگیزه ای الهی بنا شده، رونق معنوی ویژه ای داشته است. مسجدهایی مانند مسجد قبا، مسجدالنبی صلی الله علیه و آله، مسجدالحرام و مسجد کوفه در صدر اسلام و مسجد مقدس جمکران یا مسجد امام حسن عسکری (ع) (۱) در قرن های اخیر، از جمله این مسجدها است. رونق معنوی این مسجدها و مسجدهایی از این دست، تنها به سبب الهی بودن انگیزه بانیان آنها است. برای مثال، مسجد اعظم را _ که در جوار حرم مطهر حضرت فاطمه معصومه (س) قرار دارد _

۱- این مسجد به امر امام حسن عسکری (ع) به دست احمد بن اسحق قمی ساخته شده است و تا کنون رونق و معنویت ویژه ای دارد.

حضرت آیت الله العظمی بروجردی رحمه الله بنیان نهاد؛ کسی که در تقوا و اخلاص، زبانزد خاص و عام بود.

در برابر این مسجدها، مسجدهایی نیز بوده اند که به سبب الهی نبودن انگیزه بانیان آنها نه تنها برکتی نداشته اند و مدحی درباره آنها نرسیده است، بلکه مورد لعن واقع شده اند. ثقفی می نویسد:

در شهر کوفه، مساجدی مبارک و مساجدی لعنت شده وجود دارد. مساجد مبارک عبارتند از: مسجد غنی (که مرد مؤمنی آن را بنا کرده است)، مسجد جعفری، مسجد بنی ظفر (ابن ظفر) و مسجد الخمراء و مساجدی که مورد لعن واقع شده اند، عبارتند از: مسجد اشعث بن قیس، مسجد جریر بن عبدالله بَجَلی، مسجد ثقیف و مسجد سماک که بر روی قبر یکی از فراعنه ساخته شده است. (۱)

مرحوم کلینی و شیخ طوسی نیز در روایتی نقل کرده اند که «در شهر کوفه، چهار مسجد به خاطر خوشحالی از شهادت امام حسین (ع) تجدید بنا شد که عبارتند از: مسجد اشعث، مسجد جریر، مسجد سماک و مسجد شَبَث بن ربیع». (۲)

بدیهی است مسجدهایی که مورد لعنت باشند و به سبب خوشحالی از شهادت فرزند رسول الله صلی الله علیه و آله تجدید بنا شوند و با انگیزه الهی ساخته نشده اند، مسجدهایی هستند که بانیان آنها با انگیزه های شیطانی آنها را ساخته اند.

در جامعه کنونی ما نیز که در امر مسجدسازی (و مدرسه سازی و مانند آن) بانیان و خیرینی وجود دارند، باید فرهنگ باقیات الصالحات و نیت الهی داشتن به این بزرگواران آموزش داده شود تا از نیت هایی مانند: شهرت طلبی، خودنمایی،

۱- ابراهیم بن محمد ثقفی، الغارات، قم، مؤسسه دارالکتاب، ۱۴۱۰ ه. ق، ج ۲، ص ۳۳۳.

۲- ابوجعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی رازی، الکافی، دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵، ج ۳، ص ۴۹۰، ح ۲؛ محمد بن حسن طوسی، تهذیب الاحکام فی شرح المقنعه، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵، ج ۳، ص ۲۵۰، ح ۸.

فریب افکار عمومی ضربه زدن به اسلام به دور باشند.

۲. جلوگیری از تسلط ناهالان بر مسجد

بی شک، بخش قابل توجهی از صلاح و فساد مسجد، به کسانی باز می گردد که مسجد را بنا می کنند و در آن نماز می گزارند و اداره امور آن را بر دوش می گیرند؛ یعنی کسانی که در عرف، آنها را «اهل مسجد» می نامیم. اینان با رفتار صحیح خود می توانند فضای مسجد را به سوی خیر و صلاح هدایت کنند، چنان که با کردار ناپسند خود می توانند مسجد را به تباهی بکشند.

اگر برترین مسجدهای روی زمین را برشماریم، در آغاز باید از مسجدالحرام یاد کنیم. با این حال، این مسجد مقدس در دوران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله زیر سلطه ناهالان بود. از این رو، نمی توانست نقش مؤثر خود را در زمینه های گوناگون ایفا کند. از نماز گزاردن پیامبر و یاران آن حضرت در این مکان مقدس جلوگیری می شد. کسی که آیه های روح بخش قرآن را در این مسجد با بانگ رسا تلاوت می کرد، مورد ضرب و شتم قرار می گرفت. وقتی مسجدالحرام با آن همه قداست و عظمت، در سایه ناهلی اهل آن به چنین سرنوشتی دچار شود، حال پیدا است که با دیگر مسجدها چگونه برخورد می شود. پس صلاح و فساد مسجد، تا اندازه زیادی به اهل آن بستگی دارد. (۱)

در زمان کنونی نیز برخی از برترین مسجدهای اسلام مانند: مسجدالاقصی در سیطره حاکمان ظلم و جور قرار گرفته است و مسلمانان تا حدود زیادی از برکت ها و آثار آن محروم مانده اند. (۲)

با بیان ویژگی های کسانی که شایستگی اداره مسجدها را دارند، به روشنی می توان ویژگی های ناهالان را دریافت. مدیر شایسته مسجد کسی است که این

۱- سیمای مسجد، ج ۲، ص ۲۸۷.

۲- سیمای مسجد، ج ۱، ص ۶۸.

ویژگی‌ها را دارا باشد: ایمان و تقوا، حُسن خلق، عدالت، امانت داری (تعهد)، توانایی، حسن سابقه، صداقت و وفای به عهد، تسلط بر نفس، دوراندیش بودن، متعادل و فروتن بودن و پیشگام بودن.^(۱)

با این بیان، اگر کسانی که مسجدها را اداره می‌کنند، افرادی بی تقوا، بدخلق، فاسق، خیانت کار در امانت و تعهد، ناتوان، دارای سوءسابقه یا دروغ گو... باشند، می‌توانند پی آمدهای منفی فراوان در پی داشته باشند.

در جامعه امروزی، بیشتر نااهلان مسجدها، کسانی هستند که یا در امر تولیت، تقوای کافی ندارند و از تهمت، ضایع کردن حقوق مردم و بیت المال، دروغ‌گویی، غیبت، زورگویی، استبداد رأی و تکبرورزی ابایی ندارند یا به دلیل بداخلاقی سبب رانده شدن بسیاری از جوانان از مسجد می‌شوند و یا به دلیل ناتوانی مدیریتی، با صرف حجم زیادی از بودجه مسجد و بیت المال به فعالیت‌هایی بس ناکارآمد و بی‌فایده یا کم‌فایده دست می‌زنند. از این رو، لازم است مردم و متولیان کانون‌ها و سازمان‌های امور مسجدها بر متولیان و مدیران مسجدها نظارت داشته باشند.

۳. پرهیز از حسدورزی و رقابت ناصحیح در مسجدسازی

اگرچه در آیه‌های مسجد ضرار، حسادت به عنوان یکی از عوامل توطئه بیان نشده است، ولی بنا بر عقیده برخی مفسران، آنچه در آغاز، انگیزه بانیان مسجد ضرار را تشکیل می‌داد، حسادت ورزیدن و حس رقابت ورزی آنان نسبت به قبیله «بنی عمرو بن عوف» بود که مسجد قبا در محله آنان قرار داشت. بر اساس این سخن باید گفت انگیزه اهل ضرار، در آغاز، حسادت بوده، ولی با گذر زمان، اهداف به مراتب پلیدتری در آنها پدید آمد.

اساساً شدت گرفتن و قوت یافتن انگیزه‌های پلید در انسان امری ممکن به شمار

۱- علی محمدی آشنایی، سازمان و مدیریت مسجد، تهران، معاونت فرهنگی مرکز رسیدگی به امور مساجد، اردیبهشت ۱۳۷۷، چ ۱، ص ۱۷۷.

می رود. از این رو، اگر ساختن مسجد با انگیزه حسادت همراه باشد، بی تردید، اهداف شوم تری را در پی می آورد. در این گونه موارد، حسدورزی و رقابت ناصحیح، هر چه بیشتر نمایان می شود. (۱) متأسفانه این گونه رقابت صحیح و حسدورزی در مسجدهای جامعه ما به شکل های گوناگونی به چشم می خورد:

الف) رقابت در ساختن مسجد

با کمال تأسف دید می شود که در برخی موارد با انگیزه های رقابتی و در پوشش های گوناگون، چند مسجد در یک منطقه بنا می شود، بدون آنکه واقعاً نیازی به آنها باشد. این وضع ناگوار در روستاها و مناطق کم جمعیت بیشتر دیده می شود. چنین مسجدهایی گاه نه تنها مایه هم بستگی مسلمانان نیستند، بلکه خود، عامل چنددستگی و جدایی مردمند، حال آنکه مسجد در یک منطقه بایستی پیونددهنده دل ها و میعاد هم بستگی آنها باشد. از این رو، جا دارد از ساختن مسجدهای گوناگون، چنانچه نیازی به آنها نیست، پرهیزیم و به جای بنا کردن مسجدهایی که درهای آنها معمولاً بسته است، در آبادی و رونق مسجدهای موجود بکوشیم. (۲) با این همه، باید گفت که نمی توان از مردم یک شهر و منطقه انتظار داشت همگی در یک مسجد حاضر شوند؛ زیرا بسیاری از دوستداران مسجد، به دلیل ناتوانی، پیری و... نمی توانند مسافت زیادی را پیمایند. پس آنچه باید مورد توجه بانیان مساجد قرار گیرد، این است که با پرهیز از انگیزه های رقابتی، شرایط منطقه ای را بررسی کنند و چنانچه با توجه به شرایط زمان و مکان و مردم ساکن در منطقه، نیازی به بنای مسجد جدید باشد، این عمل خدایسندانه را انجام دهند. (۳)

۱- سیمای مسجد، ج ۱، ص ۲۹۲.

۲- سیمای مسجد، ج ۲، ص ۲۹۳.

۳- سیمای مسجد، ج ۲، ص ۲۹۵.

ب) رقابت های نادرست پس از ساختن مسجد

در پاره ای موارد، حتی پس از ساختن مسجد، رقابت هایی نادرست دیده شده است؛ رقابت در به دست آوردن مسئولیت های کلیدی یا جزئی مسجد مانند: ریاست هیئت امنا، عضویت در آن، مدیریت مالی مسجد، مدیریت امور فرهنگی، مدیریت کتابخانه و نوارخانه و غیره که در برخی موارد با حسادت همراه است. به ویژه در زمینه اعضا و رئیس هیئت امنای برخی مسجدها، به دلیل این که افراد بی تقوا با استفاده از رقابت نادرست، به هیئت امنا راه یافته اند، چه بسا حتی در ایام دهه محرم، از دعوت روحانی برای بیان احکام دینی جلوگیری و مردم را از این موهبت معنوی محروم می کنند. در برخی موارد، ناسازگاری با امام جماعت مسجد شیوه ای است که با آن می کوشند ائمه جماعت را از مسجد طرد کنند. این مشکلات، همگی ناشی از وجود افرادی بی تقوا، بی لیاقت و ناتوانی است که تنها برای به دست آوردن شهرت و مقام و ارضای شهوت رقابت و حسد ورزی، به گونه ای عضو هیئت امنای مسجد شده اند.

رقابت هایی جزئی تر از این موارد نیز وجود دارد که به مسئولان مسجد محدود نمی شود، مانند: رقابت و چشم و هم چشمی در پرداخت کمک های نقدی و غیرنقدی به مسجد، رقابت و حسادت در ایستادن در صف اول نماز جماعت به ویژه در پشت سر یا سمت راست و چپ امام، رقابت در خواندن دعاها و قرآن در پشت بلندگو و...

درمان این بیماری تنها در فرهنگ سازی و بیان نتایج اخروی اخلاص و هم دوستی و ایثار از سویی و تبیین زیان های اخروی ریا، سُمعه، حسد، تکبر از سوی دیگر است که در این میان، ائمه جماعات و رسانه های گروهی نقشی بسیار اساسی دارند.

۴. استفاده از مذهب بر ضد مذهب

داستان مسجد ضرار، درسی برای همه مسلمانان در سراسر تاریخ است. گفتار خداوند و رفتار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به روشنی نشان می دهد که مسلمانان هرگز نباید آن چنان ظاهربین باشند که تنها به چهره های حق به جانب بنگرند و از اهداف اصلی بی خبر بمانند. مسلمان واقعی کسی است که نفاق و منافق را در هر زمان، در هر مکان و در هر لباس و چهره بشناسد، حتی اگر در چهره دین و مذهب و در لباس طرفداری از قرآن و مسجد باشد. استفاده از مذهب بر ضد مذهب، پدیده نوظهوری نیست. باید گفت استعمارگران و منافقان، در هر اجتماعی برآند تا از این راه، گرایش های مذهبی مردم را به مسیر دلخواهشان هدایت کنند. بدیهی است در محیطی مانند مدینه، آن هم در دوران پیامبر با آن نفوذ فوق العاده اسلام و قرآن، مبارزه آشکار بر ضد اسلام، ممکن نبود، بلکه باید «لا مذهبی» را در لفافه مذهب و باطل را در لباس حق پیچند و عرضه کنند تا مردم ساده دل، جذب شوند و اندیشه های پلید آنها لباس عمل بپوشد، ولی مسلمان راستین هرگز فریب این گونه ظاهرسازی ها را نخواهد خورد. مسلمانان باید با دقت در عوامل و گردانندگان این گونه برنامه ها و بررسی قرینه های دیگر، به ماهیت اصلی این اندیشه ها پی ببرند و چهره باطنی افراد را پشت چهره ظاهری ببینند.

استفاده از مذهب بر ضد مذهب در تاریخ اسلام، پس از جریان مسجد ضرار نیز بارها مورد سوءاستفاده دشمنان اسلام قرار گرفته است، چنان که در زمان خلافت حضرت علی (ع) این سیاست شوم از سوی معاویه با قرار دادن قرآن ها بر نیزه ها و برافراشتن آنها به کار گرفته شد.

۵. غافل نشدن از دشمنان داخلی هنگام جنگ با دشمنان خارجی

منافقان در آستانه جنگ تبوک از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درخواست کردند تا به طور رسمی، پایگاه (نفاق) آنان را بازگشایی کند، ولی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، امام علی (ع) را در مدینه به

جای خود گمارد و پس از بازگشت، مسجد ضرار را نابود کرد. (۱)

۶. سوء استفاده از نماز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و دیگر بزرگان

۶. سوء استفاده از نماز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و دیگر بزرگان (۲)

یکی از ابزارهایی که منافقان و دشمنان اسلام در طول تاریخ می کوشیدند از آن بهره برداری کنند، استفاده از تأیید سرشناسان دینی برای توجیه اعمال خود بوده است. در داستان مسجد ضرار، منافقان می دانستند که اگر حتی یک بار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مسجد آنها بیاید و در آن نماز بگذارد، آن مسجد در نظر همه مسلمانان، مسجدی تأیید شده و مقدّس به شمار خواهد رفت و به دنبال آن خواهند توانست در پوشش تقدس به دست آمده، نقشه های براندازی اسلام را رفته رفته اجرا کنند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که همه رفتار و گفتارش حکیمانه بود، این فرصت را به راحتی از آنها گرفت و اجازه نداد این مسجد نفاق فعال شود.

در جامعه امروزی ما نیز متأسفانه کسانی که در پی فریب افکار عمومی هستند و می خواهند به هر صورتی که شده، در چشم و دل مردم برای خود شهرت یا تقدّسی ایجاد کنند، می کوشند خود را به نوعی، با علما و مراجع و مسئولان دل سوز و انقلابی کشور مرتبط نشان دهند. از این رو، لازم است مسئولان نظام و دیگر شخصیت های علمی و معنوی، بدون توجه به واقعیت ها، کسی را تأیید یا ستایش نکنند، مگر کسانی که به حق، تخصّص، تعهد و تقوای کافی داشته باشند. در نگاهی جزئی تر می توان این مراقبت را به قشرهای دیگر نیز توصیه کرد. افراد معتمد یک محله، امام جماعت و هیئت امنای مسجد، پاسگاه منطقه، شهردار، فرماندار، اعضای شورای شهر، نمایندگان مجلس و... همه و همه باید به این نکته توجه داشته باشند؛ زیرا هر یک از این قشرها بنا به نفوذ و مقبولیتی که در جامعه دارند،

۱- محسن قرائتی، تفسیر نور، تهران، نشر مرکز فرهنگی، درس هایی از قرآن، ۱۳۷۸، چ ۵، ج ۵، صص ۱۲۹ - ۱۳۴. با اندکی

گزینش

۲- محسن قرائتی، تفسیر نور، تهران، نشر مرکز فرهنگی، درس هایی از قرآن، ۱۳۷۸، چ ۵، ج ۵، صص ۱۲۹ - ۱۳۴. با اندکی

گزینش

می توانند زمینه های شهرت و تأیید کسانی را فراهم آورند.

۷. زیان باری شکستن یکپارچگی مسلمانان

در آیه شریفه، تفرقه افکنی و وحدت زدایی مؤمنان جامعه اسلامی در ردیف کفر آورده شده است. به همین سبب، می توان به میزان زیان بار بودن آن پی برد. همان گونه که ساختمان در صورت گسستگی و جدا شدن اجزای آن از هم بر اثر کوچک ترین لرزه یا توفانی، به ویرانه ای تبدیل خواهد شد، در جامعه اسلامی نیز بر اثر چنددستگی و تفرقه میان مؤمنان، بسیار آسیب پذیر خواهد بود و هرگز استواری و صلابت نخواهد داشت. بنابراین، ضروری است با فرهنگ سازی و اطلاع رسانی صحیح نسبت به کسانی که خواسته یا ناخواسته، اسباب تفرقه را در نظام اسلامی فراهم می کنند، از پیش آمدن چنین معضل خطرناکی جلوگیری شود.

۸. سوگند دروغ، شیوه منافقان (۱)

این بخش از آیه، از یکی از خصلت های همیشگی منافقان پرده برداشته است. کسانی که در وجودشان، متاعی به نام صدق و راستی ندارند، برای پوشاندن این نقیصه و فریفتن مخاطب، دست به دامان سوگندهای دروغ می شوند. در داستان حضرت یوسف (ع) وقتی برادران یوسف نزد حضرت یعقوب (ع) آمدند، برای صادق جلوه دادن خود، با چهره ای حق به جانب، سوگندهایی دروغ یاد کردند. این خصلت تنها در موارد تاریخی نیست، بلکه هر کس که روحیه نفاق و دورویی و فریب کاری به خود بگیرد، چنین خصلتی را در خود خواهد یافت. از این رو، باید در صدق سوگند کسانی که برای هر چیز کوچک و بزرگی سوگندهای فراوان یاد می کنند و این عمل به شیوه همیشگی آنان تبدیل شده است، تأمل کرد.

۹. تبلیغات حق به جانب دشمن (۱)

در شناسایی حق نباید به «عنوان» افراد، ادعاها و زرق و برق تبلیغات آنها توجه شود، بلکه بنا به فرموده معصومین (ع) باید در هر مسئله ای، نخست حق را با توجه به دستوره‌های اسلام بشناسیم. آن گاه هر کس را که از آن پیروی می کند، اهل حق و صادق و هر کس را که خلاف آن عمل می کند، اهل باطل و دروغ گو بدانیم.

۱۰. ممنوع بودن ضرر زدن در اسلام، با عنوان مسجد (۲)

اگر مسجد که فعال ترین رسانه اطلاع رسانی دینی است، در منطقه ای جز زیان چیزی به بار نیاورد، بسته و ویران می شود، وضع دیگر رسانه های اطلاع رسانی دینی روشن است. از یک مؤلف و مبلغ دینی گرفته تا بالاترین جایگاه های اطلاع رسانی دینی، اگر معیار صحیح اسلامی، ظرافت در تبلیغ، پرهیز از عوامل زیان آور، داشتن تخصص کافی دینی و اموری از این دست، در امر تبلیغ رعایت نشود، بایستی آن رسانه را بازسازی یا تعطیل کرد.

۱۱. پرهیز از اقامه نماز در مسجد مخالفان اسلام (۳)

با نگاهی دقیق تر می توان از این آیه نتیجه گرفت که در هر محل، مجتمع و پایگاهی که مخالفان اسلام آن را بنا نهاده یا در آن گرد هم می آیند، نباید حضور پیدا کرد. این محل و مجتمع، ممکن است مسجدی مانند ضرار، یا مکانی مانند: دارالندوه یا جلسه، همایش، یا گردهمایی برای پیشبرد اندیشه های باطل منافقان باشد. امروزه، این جلسه ها کم و بیش در برخی نقاط کشور، هر چند وقت یک بار به طور عمومی یا خصوصی برپا می شود که در آن، افرادی معلوم الحال برای سخنرانی و ترویج افکار غیراسلامی خود حضور می یابند و متأسفانه برخی جوانان ناآگاه نیز در این

۱- إن أردنا إلا الحسنى.

۲- تفسیر نور، صص ۱۲۹ - ۱۳۴.

۳- لا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا.

جلسه ها شرکت می کنند.

۱۲. جدایی ناپذیری عبادت از سیاست (۱)

حتی با نماز نباید باطلی را تقویت کرد. این درس، به نوعی تبیین علت برای درس یازدهم است؛ زیرا پی آمد و دستاورد حضور در اجتماع دشمنان اسلام را بیان می کند که عبارت است از تقویت، تأیید و به نوعی بازار گرمی برای مخالفان اسلام. اگر هیچ یک از مؤمنان و مردم جامعه اسلامی در گردهم آیی های آنان حاضر نشوند، در مدت کوتاهی، تلاش های آنان بی نتیجه می ماند و هرگونه تجمعی از سوی آنان با بی رونقی و بی توجهی مردم روبه رو می شود.

۱۳. الگوپذیری مسلمانان از پیامبر در وارد نشدن به مسجد ضرار (۲)

به جز رهبر جامعه اسلامی، مردم در بسیاری از انتخاب ها و حرکت ها، به رفتار بزرگان جامعه می نگرند و به سبب اعتمادی که نسبت به آنان دارند، مانند آنها عمل می کنند. در این میان، نقش سلسله جلیله روحانیت بسیار حساس است.

۱۴. علاقه به پاکی و کمال، خود، یک کمال است (۳)

چنان که دوست داشتن پاکی و کمال و پیرو آن، دوست داشتن انسان های پاک و باکمال در دین اسلام ستوده شده است، دوست داشتن ناپاکی و گناه و در پی آن، ابراز محبت قلبی یا زبانی نسبت به انسان های ناپاک و گناه کار، نکوهش شده است. در جامعه امروزی که بسیاری از نیکی ها و انسان های نیک به طور مشخص از بدی ها و انسان های بد قابل تشخیص است، شایسته است فرهنگ اسلام در علاقه

۱- لا تقم فیه ابدأ.

۲- خطاب آیه به پیامبر صلی الله علیه و آله است: لا تقم فیه ابدأ.

۳- یحبون أن یتطهروا.

داشتن به خوبی ها و انسان های پاک و بی محبتی به بدی و بدها، در جامعه ترویج شود.

۱۵. مسجد، زمینه پاکی از پلیدی ها

لازم است در تبلیغ مسجد در رسانه های گروهی، تنها به عملکرد ظاهری مسجد که انجام مراسم های دینی است، بسنده نشود، بلکه به نقش باطنی و معنوی آنکه آراستن روح و جان است، بیشتر توجه شود.

۱۶. ارزش مکان ها، بسته به افرادی است که به آنجا رفت و آمد می کنند(۱)

ارزش یک مسجد به نمازگزاران آن است، نه گنبد و گلدسته های آن. در یک نگاه کلی می توان از این آیه شریفه این درس را آموخت که در روی آوردن به افراد و مکان ها، نباید زیبایی های ظاهری، ملاک انتخاب باشد، بلکه مغز و محتوای درونی بایستی معیار گزینش قرار گیرد.

۱۷. پاکان، محبوب خدایند.(۲)

۱۸. گاهی مسجد، بانیان خود را به قعر دوزخ می افکند.(۳)

این وعده ای از سوی خدای بزرگ است و در انتظار هر کسی که بنایی را مخالف اسلام پی ریزی کند، خواهد بود.

۱- لمسجد... احق ان تقوم فیه، فیه رجال یحبون ان یتطهروا.

۲- یحب المتطهرین.

۳- فَأَنهَارَ به فی نارِ جهنم.

۱۹. بنیاد باطل بر باد است. (۱)

۲۰. سوء استفاده از مراکز مذهبی و باورهای دینی مردم، ستم کاری است. (۲)

۲۱. بنیان های اعتقادی منافقان، سست و همراه با تردید است. (۳)

۲۲. هرچند بنای نفاق ریشه کن شود، ولی آثار نفاق که در دل ها ریشه دوانده، همچنان ماندگار است، تا مرگ منافق فرا رسد. (۴)

۲۳. منافقان، تشکیلات و پایگاه دارند. (۵)

۲۴. منافق، آرامش ندارد. (۶)

۲۵. خداوند از انگیزه منافقان در ساخت مسجد ضرار آگاه است. (۷)

۱- بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ.

۲- الظالمين.

۳- بنواریبه.

۴- إِلَّا أَنْ تَقْطَعَ قُلُوبُهُمْ.

۵- بنیانهم الذی بَنَوْا.

۶- رِيبَةٌ فِي قُلُوبِهِمْ.

۷- وَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ حَكِيمٌ.

فصل نهم: گزیده ادب فارسی

اشاره

فصل نهم: گزیده ادب فارسی

زیر فصل ها

متون ادبی

شعر

متون ادبی

اشاره

متون ادبی

زیر فصل ها

مسجد قبا، معدن تقوا

اولین مسجد در تاریخ هجری

مسجد قبا، معدن تقوا

مسجد قبا، معدن تقوا

ندای دعوت محمد امین صلی الله علیه و آله، دل های مکیان را شیدای خود کرده و موسیقای طنین دعوتش، کوچه پس کوچه های مکه را دربر گرفته و سلطه نازیبای سیه دلان بر مکیان، به زردی گراییده است. آنان که پایه های سلطنت کهن خویش را در حال فروپاشی می بینند، گردهم می آیند تا شاید به خیال خود طرحی دراندازند و بنیان اسلام محمد صلی الله علیه و آله را براندازند. سرانجام، اجتماعشان با تصویب نقشه قتل پیامبر از هم می پاشد، ولی زهی سخنان بیهوده و زهی نقش های بر آب!

خدای مکه، خود، به یاری پیامبر آمد. باران وحی باریدن گرفت و آیات حق درخشید. پیامبر به امر حضرت سرمدی، به قصد مدینه، مرکب هجرت زین کرد. پیش از هجرت، کسی را می بایست در بستر خویش می نهاد تا بدسیرتان ستم پیشه در خواب فریب بیارامند. هیچ کس جز علی (ع) این حماسه را بر نمی تابید. آری، علی! مرد تا ابد که هرگاه سخن از او به میان آمد، درختان به رکوع می افتند و برگ ها از شاخه ها به نشان سجده می ریزند. با خوابیدن وصی در بستر نبی، بار دیگر وحی الهی

فرود آمد و جبرئیل آمین، ستایش حضرت حق را در این حماسه به پیامبر تقدیم کرد.

پیامبر قدم در مسیر هجرت نهاد و مکه را شبانه ترک گفت. غروب و طلوع خورشید یکی پس از دیگری آمیخته با رنج و سختی سپری می شد. قبا _ روستایی

در نزدیک مدینه _ و اهل آن، چشم به راه پیامبر، در انتظار به سر می برند. قبایبان پاک سیرت، هر روز از کاشانه خود بیرون می آیند و سوزش آفتاب را ساعت ها به بهای انتظار قدوم پیامبر معامله می کنند و سرانجام با چهره ای غبار آلود باز می گردند. این داد و ستد، پیشه هر روز آنان شده است، ولی امروز، روز آمدن پیامبر، دیگر ترجیح بند یأس تکرار نمی شود. رفته رفته خورشید خاتمیت از افق قبا بیرون می آید و نور نبوت آرام آرام، اهالی دهکده قبا را در آغوش می کشد.

فردی از بالای بلندی، آمدن مردانی سفیدجامه را فریاد کرد. فریاد او به طنین شادی و شمع مردم پیوست و هیجان شور و شعور، همه منتظران را در بر گرفت. آری، پیامبر خدا می آید. خاک قبا شادمان است که گام های مرد عصمت، امان عرشیان، رحمت عالمیان، محمد مصطفی صلی الله علیه و آله را در آغوش می کشد و طلوع حق را فریاد می کند. اهل قبا سر از پا نمی شناسند. آنان به «مبارک باد» گام های پیامبر، لب به قصیده سرایی می گشایند و با واژه هایی از جنس نور و سرور، طنین شادی می پراکنند و آمدن مرادشان را «خوش آمد» می گویند. به قدمگاهش تواضع و خضوع می کنند و به سر سلامتی اش، اسپند انتظار، دود.

پیامبر و یارانش وارد قبا شدند. هر کس به التماس درخواست می کرد که پیامبر به او افتخار میزبانی دهد. سرانجام مدال میزبانی پیامبر را کلثوم بن هدم _ مرد نابینایی که قلبی نورانی از تقوا داشت _ دریافت کرد. پیامبر در مدتی که در قبا بود، بنیانی را بر شالوده تقوا پی ریزی کرد. نقشه ساختمانی این معدن تقوا از سوی جبرئیل؛ کارگرائش، افرادی چون علی، سلمان، مقداد و عمار بن یاسر؛ معمار آن، شخص پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و هدف ساختن آن، تنها رسیدن به رضایت الهی بود. پیامبر مانند بقیه کار می کرد سنگ می برد و... به هیچ وجه به جهت شأن و مقامش کم کاری نمی کرد. پیامبر هر کلوخی که برمی داشت، کاخی از تکبر و غرور را ویران می کرد و هر سنگی که در بنا می نهاد، قصری از تواضع و تعبد می آفرید تا بلکه

منافقان حاضر در آنجا، سر در گریبان عبرت فرو برند و به شیطان درون خویش نهیبی زنند. بنای تقوا به انجام رسید. روستای قبا از آن روز مسجدی با لقب تقوا داشت. دو رویان، این آفرینش را برنتابیدند و مسجدی غیر از آن ساختند. آن گاه به لابه، نزد پیامبر آمدند و همچو اشتر نزد او زانو زدند: ای پیامبر! مسجدی برای روز باران و ضرورت ساخته ایم. از احسان، گام در آن نه و در آن نماز بگزار، ولی جبرئیل بر پیامبر نازل شد و نقشه شوم آنان را نقش بر آب کرد و پیامبر آن مسجد را «ضرار» نامید و به ویرانی آن دستور داد. (۱)

اولین مسجد در تاریخ هجری

اولین مسجد در تاریخ هجری

صدای «الله اکبر» از مأذنه عشق و خانه توحید، مردم را به کرنش در مقابل حق مطلق فرا می خواند.

فریاد توحید از بلندای خانه مردم و پایگاه سیاست، انسان ها را به قیام در مقابل همه ستم ها و باطل ها دعوت می کند.

ندای فراخوان علم و عالم از فراز جایگاه خرد و دانش، افراد را به دانش پژوهی و خردپروری می خواند.

زمزمه محبت از مرکز جمعیت و اجتماع مردم، همگان را به صفوف وحدت آفرین و نشست های محبت زا و نفاق زدا و گردهم آیی های یاد و ذکر و صفا و عشق و محبت می طلبد.

بدین سان، مسجد چونان قلبی پرتپش در کالبد جامعه اسلامی به رابطه مردم با حق، ارتباطشان با خلق و تداوم دانش پژوهی و خردپروری و استحکام پایه های وحدت و محبت سامان می بخشد. حوادث مهم تاریخی اسلام به گونه ای، در مسجد ریشه دارد یا از مسجد آغاز شده یا در مسجد بالیده و پرورش یافته یا در مسجد به

ثمر نشسته است و گاه، همه این مراحل را در مسجد پیموده است. از این رو، تاریخ نگاری مسجدها، بیان ویژگی های ساختمانی سرد و خاموش و بی روح نیست و بازخوانی سنگ قبرها به شمار نمی آید، بلکه بازنگری پیشینه عبادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی یک امت است و زنده کردن همه حماسه ها و شورها و شعورها و شعارها و حادثه ها و حادثه سازها.

اکنون در کنار شهر مدینه، قامت زیبا و رسای گلدسته های مسجد «قبا» سر بر آسمان لاجوردی می ساید و هر لحظه به ویژه در ایام حج، پذیرای هزاران مسلمان عاشقی است که در آن حضور می یابند و یاد و عطر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را می جویند. قبا، اولین مسجدی است که در (تاریخ هجری) اسلام ساخته شده است. مهندس این مسجد، جبرئیل امین؛ معمار آن، خاتم النبیین صلی الله علیه و آله و کارگران آن، افرادی چون علی (ع)، سلمان و مقداد بوده اند. (۱)

شعر

اشاره

شعر

زیر فصل ها

دیدار قبا

داستان ساخت مسجد ضرار به دست منافقان

دیدار قبا

دیدار قبا

ای خضر راه خدا، مرحبا

خیز که شد شنبه، روز قبا

تا به قبا هست قریب دو میل

طی نتوان کرد رهش بی دلیل

نخل به نخل است همه پی ز پی

سر به سر آورده چو در بیشه نی

۱- سيد محمود مدني بجنستاني، ماهنامه كوثر، ش ۱۹، اولين مسجد.

از ثمر افکنده به بر گیسوان
در تَه هر نخل، همه زرع و کشت
چون نشود رشک زمین بهشت
هست در این عرصه مکان دگر
خوابگه ناقه خیر البشر
بئر اریس است مسمی چو گل
هست در او خاتم ختم رُسل
چشمه زرقاست که چرخ کبود
آمده پیش ره او در سجود
در صفت، قصر رفیع قُبا
کرده دلم پیرهن و جان قُبا
بئر رسول است کز آب حیات
لب به لب استاده چو جوی فرات
کعبه به صد جای ز شوق قُبا
ساخته پیرهن عزت قُبا
هشت کُرت بهر نوافل قیام
چون رسی از ره سوی مسجد خرام
هر که به شنبه کند آنجا نزول
عمره بر آورد به قول رسول(۱)

۱- سید محمود مدنی بچستانی، ماہنامہ کوثر، ش ۱۹، اولین مسجد.

داستان ساخت مسجد ضرار به دست منافقان

داستان ساخت مسجد ضرار به دست منافقان

یک مثال دیگر اندر کثر روی

شاید ار از نقل قرآن بشنوی

این چنین کثر بازیی در جفت و طاق

با نبی می باختند اهل نفاق

کز برای عزّ دین احمدی

مسجدی سازیم و بود آن مُرتدی

این چنین کثر بازیی می باختند

مسجدی جز مسجد او ساختند

سقف و فرش و قُبّه اش، آراسته

لیک تفریق جماعت، خواسته

نزد پیغمبر به لابه آمدند

همچو اشتر پیش او زانو زدند

کای رسول حق برای مُحسنی

سوی آن مسجد قدم رنجه کنی

تا مبارک گردد از اقدام تو

تا قیامت تازه بادا نام تو

مسجد روز گِل است و روز ابر

گفت پیغمبر که آری، لیک ما

بر سرِ راهیم و بر عزمِ غَزا

زین سفر چون باز گردم، آن گهان

سوی آن مسجد روانِ گردم روان

دفعشان گفت و به سوی غزو تاخت

با دغایان از دغا نردی بباخت

چون بیامد از غزا، باز آمدند

چنگ اندر وعده ماضی زدند

گفت پیغمبر که آواز خدا

می رسد در گوش من همچون صدا

مُهر بر گوش شما بنهاد حق

تا به آوازِ خدا نارد سَبَق

نک صریح آوازِ حق می آیدم

همچو صاف از دُرد می پالایدم

همچنان که موسی از سوی درخت

بانگِ حق بشنید کای مسعود بخت

از درختِ اَنی انا الله می شنید

با کلام انوار می آمد پدید

چون پدید آمد که آن، مسجد نبود

خانه حیلِت بُد و دام جهود

پس نبی فرمود کان را بر کنند

مَطْرَحَه خَاشَاك و خَاكْسْتَر كَنَنْد
صَاْحِبِ مَسْجِدِ چَو مَسْجِد، قَلْبِ بُوْد
دَانِه هَا بَر دَام رِيْزِي نِيْسْت جُوْد
گُوْشْت كَانْدَر شَسْت تُو مَاهِي رُبَاْسْت
آَنْ چِنَان لَقْمِه، نِي بَخْشِش، نِه سَخَاْسْت
مَسْجِدِ اَهْلِ قَبَا كَان بُدِ جَمَاد
آَنْچِه كُفُوْ او نُبُْد، رَاهِش نَدَاد
دَر جَمَادَاتِ اَيْنِ چِنِيْن حِيْفِي نَرَفْت
زَد دَر آَنْ نَاكْفُو، اَمِيْر دَاد، نَفْت
پَس حَقَايِقِ رَا كِه اَصْلِ اَصْلِ هَاْسْت
دَانِ كِه آَنْجَا فَرْقِ هَا وَ فِصْلِ هَاْسْت
نِه حِيَاْتِش چَوْنِ حِيَاْتِ او بُوْد
نِه مَمَاتِش چَوْنِ مَمَاتِ او بُوْد
گُوْرِ او هَر گَزِ چَو گُوْرِ او مَدَانِ
خُوْد چِه گُوِيْمِ حَالِ فَرْقِ آَنْ جِهَانِ؟
بَر مَحَكِّ زَنْ كَارِ خُوْدِ اِيْ مَرْدِ كَارِ
تَا نَسَاْزِي مَسْجِدِ اَهْلِ ضَرَارِ
بَس دَر آَنْ مَسْجِدِ كُنَانِ تَسَخَّرِ زَدِي
چَوْنِ نَظَرِ كَرْدِي تُو، خُوْدِ زِيْشَانِ بُدِي (۱)

۱- جلال الدین محمد بلخی، مثنوی معنوی، به اهتمام: توفیق ه. سبحانی، تهران، روزنه، چ ۲، ۱۳۸۰، دفتر دوم، صص ۲۶۵ -

.۲۷۲

فصل دهم: همراه با برنامه سازان پیشنهاد‌های کلی

اشاره

فصل دهم: همراه با برنامه سازان پیشنهاد‌های کلی

زیر فصل ها

۱. میزان توجه به موضوع مسجد در رسانه

۲. نقد و بررسی عملکرد صدا و سیما

۳. سیاست های تقویت مسجد در رسانه

پیشنهاد‌های برنامه ای

پرسش های مسابقه ای

پرسش های مردمی

پرسش های کارشناسی

۱. میزان توجه به موضوع مسجد در رسانه

۱. میزان توجه به موضوع مسجد در رسانه

از آنجا که مسجد، مهم ترین و فعال ترین رسانه دینی است، توجه بیش از پیش به آن، از سوی رسانه بسیاری ضروری می نماید. مسجد از صدر اسلام تاکنون، تنها محلی برای نماز گزاردن و عبادت نبوده است، بلکه جایگاه مقدسی بوده است که اثری حیاتی در زمینه های تربیتی، آموزشی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و حتی خانوادگی بر نماز گزاران داشته و دارد.

آثار تربیتی مسجد، تنها در چند مورد محدود خلاصه نمی شود؛ زیرا شخص نماز گزار در مسجد، شاهد برگزاری نماز جماعت، جلسه های دعا و توسل و مناجات، تلاوت قرآن و مجلس موعظه و غیره است که به شکلی غیرمستقیم، نوعی تربیت عملی به شمار می رود. شخص نماز گزار با دیدن این مراسم، ناخودآگاه، به این امور علاقه پیدا می کند و رفته رفته به تقید به این امور دل می دهد. در این میان، قداست مسجد، نقش تولیدکننده و تداوم دهنده این علاقه را ایفا می کند.

از سوی دیگر، وجود افرادی همچون امام جماعت عادل و نمازگزاران با تقوا نیز برای دیگر افرادی که در مسجد حضور می‌یابند، نقش الگوسازی دارد. به ویژه در اموری مانند: خوش رویی و اخلاق نیک، صداقت و راستی و خوف از خدا و تقوای الهی، اهتمام رفت و آمد به مسجد، تقیید به نماز اول وقت، انس با مناجات و تلاوت قرآن این نقش پررنگ تر می‌شود. از دیگر جنبه‌های تربیتی مسجد، بُعد

اطلاع رسانی دینی آن است که مهم ترین وظیفه مسجد به شمار می رود. حدود ۹۰ درصد مردم، اطلاعات دینی خود مانند: یادگیری احکام، عقاید و اخلاق را از حضور در مسجد به دست می آورند.

یافتن دوستان با تقوا، از دیگر فایده های حضور در مسجد است. از آنجا که مسجد، محل اجتماع خوبان است، هر کس که به این مکان رفت و آمد داشته باشد، ناگزیر، با مجموعه ای از خوبان در ارتباط خواهد بود و حضور مداوم سبب آشنایی با دیگران و یافتن دوستان با تقوا در این جایگاه مقدس است. از آنجا که بیشتر فسادهای اخلاقی افراد در جامعه از انس داشتن با دوستان ناشایست آغاز می شود، نقش مسجد در برطرف کردن این معضل بزرگ و فراگیر جامعه، قابل توجه است.

افزون بر آنچه گفته شد، مسجد، به عنوان پایگاه نشر فرمان های دینی، نقش بسیار زیادی در کاهش گناه و جرم در جامعه دارد. انسان هایی که در مسجد، با آموزه های دینی آشنا می شوند و به مرور زمان در مورد آنها به باور قلبی می رسند، ناهنجاری های موجود در جامعه را بر نمی تابند. زشتی خیانت و گناه، ناپاکی مال حرام، دزدی و ناپسند بودن فریب در امر داد و ستد از سویی و نیکویی فروتنی، زیبایی دستگیری مستمندان، ترغیب به دوری از دنیا پرستی و تحریک به داشتن زندگی به دور از تجملات از سوی دیگر، آموزه هایی اسلامی است که در مسجد به مردم نمازگزار تفهیم می شود. از این رو، به هر میزان که انس با مسجد در زندگی هر خانواده پر رنگ تر باشد، به همان میزان، گرایش آن خانواده به ارزش های دینی و اجتماعی افزایش خواهد یافت. در مقابل، به هر اندازه که با مسجد فاصله ایجاد شده باشد، به همان مقدار، دین گریزی و گرایش به مسائل ضد دینی و ضد اجتماعی قوت خواهد گرفت. از این رو، نقش مسجد در تضمین سلامت دینی و اجتماعی جامعه، هرگز قابل انکار نیست و نخواهد بود و ضرورت دارد که سرمایه گذاری و برنامه ریزی های بسیار کارشناسی و روان شناختی برای جذب مردم به مسجدها انجام

گیرد. به نظر می‌رسد اگر بخشی از بودجه‌ای که رسانه‌های گروهی به ویژه صدا و سیما در امور مبارزه با ناهنجارهای اجتماعی، راه‌های دور کردن جوانان از امور ضد ارزشی و مانند آن صرف می‌شود، به تبلیغ و نشان دادن نقش و جایگاه واقعی مسجد در زندگی روزانه یک فرد مسلمان اختصاص داده شود، بی‌شک، در کاهش ناهنجاری‌های دینی و اجتماعی نقش مؤثری خواهد داشت.

۲. نقد و بررسی عملکرد صدا و سیما

اشاره

۲. نقد و بررسی عملکرد صدا و سیما

زیر فصل‌ها

الف) قوت‌ها

ب) ضعف‌ها (۱)

الف) قوت‌ها

الف) قوت‌ها

یک _ تهیه و پخش برنامه‌های دینی مسجدهای مهم ایران و جهان اسلام از رسانه

از جنبه‌های گوناگون، آثار مثبتی دارد؛ زیرا افزون بر این که باعث ترغیب مردم به شرکت در این مجالس می‌شود، نقش مهمی در تثبیت و تقویت تقدس مسجد در باورهای بینندگان و شنوندگان دارد.

دو _ پخش نماز بزرگان و مراجع دینی که در مسجدها و به جماعت برگزار می‌شود. این امر، افزون بر آشنایی و افزایش محبت بینندگان نسبت به بزرگان دین، در ارائه الگو برای شرکت در مسجد و نماز جماعت نقش مهمی ایفا خواهد کرد.

سه _ پخش تصاویری زیبا از مسجدهای با فضیلت مسلمانان از جمله مسجدالنبی و مسجدالحرام و دیگر مساجد هنگام پخش اذان و تلاوت قرآن و هنگام پخش دعا و مناجات، در به وجود آوردن علاقه در بینندگان نسبت به مسجد و شرکت در آن کمک می‌کند.

چهار _ اختصاص برخی از برنامه‌های هنری (از جمله معماری، کاشی‌کاری و...) به بررسی هنرهای به کار رفته در مساجد تاریخی نیز اهمیت دارد.

یک _ برنامه‌هایی که از رسانه درباره تبلیغ مسجد پخش می‌شود، برنامه‌هایی خشک

-۱

-۲- برای جامع بودن این بخش با برخی از کارشناسان امر نماز و مسجد، مشورت شده است.

و بی روح است و نوآوری خاصی در آن وجود ندارد. این روند سبب عقب ماندن جاذبه و جذابیت مسجد در نظر بینندگان نسبت به دیگر برنامه های نو است.

دو _ متأسفانه زمان حضور در مسجد و نماز جماعت، بیشتر با زمان پخش برنامه های پربیننده تلویزیونی و گاه فیلم های سینمایی یا سریال هم زمان است. این مسئله سبب می شود تا کسانی که انگیزه ضعیفی برای رفتن به مسجد دارند، از تصمیم خود چشم پوشی کنند و به دیدن برنامه های رسانه مشغول شوند. این مسئله افزون بر اینکه مانع حضور مردم در مسجد می شود، کم رونق شدن نماز اول وقت در خانه را نیز در پی خواهد داشت.

از این رو، لازم است برای این مسئله چاره ای اندیشید. به نظر می رسد اگر پیش از اذان در گفتار مجریان برنامه ها، مطالبی با هدف ترغیب حضور در مسجد و نماز اول وقت بگنجانیم و پس از اذان نیز نماز جماعت را پخش کنیم، اثر فراوانی خواهد داشت.

۳. نباید مسجد را تنها محلی برای نماز خواندن و عزاداری کردن و برگزاری ختم معرفی کرد، بلکه باید به عنوان محلی برای آراستن روح و جان و پالایش آلودگی های روحی معرفی شود. به طور کلی، باید نسبت به نقش باطنی و معنوی مسجد بیشتر از نقش ظاهری آن توجه کنیم.

چهار _ جامعه از گروه های سنی گوناگونی تشکیل شده است و تبلیغ امور دینی برای هر گروه سنی، از لحاظ روان شناختی راهکارهایی مخصوص به آن گروه را می طلبد. پس ضروری است برنامه سازان مسجد در این امر، از دیدگاه راه گشای روان شناسان استفاده کنند و با نیازهای معنوی جوانان و راه های جذب آنان به مسجدها آشنا گردند.

پنج _ امروزه شرکت های تجاری برای موفقیت پیام های بازرگانی مربوط به دستاوردهای خود، به شکلی ویژه و جدی از روان شناسی تبلیغات کالا بهره می برند،

ولی متأسفانه رسانه، در تبلیغات امور معنوی و دینی از جمله امر مسجد، به روان شناسی تبلیغات فکری به شکلی جدی نمی نگرد. همین امر سبب نارسایی برنامه های رسانه در این زمینه است. به نظر می رسد که برنامه سازان مسائل دینی رسانه باید از افرادی که در امر تبلیغ دین تخصص دارند، استفاده کنند.

شش _ جای بسی تأسف است که در برنامه های رسانه، میزگردهایی در زمینه شعر و موسیقی و مانند آن تهیه و پخش می شود، ولی در مورد مسجد و شیوه های جذب جوانان به مسجد و آثار و فضیلت رفت و آمد به مسجد و زیان های ترک مسجد و... این گونه تلاش ها وجود ندارد.

هفت _ باید گفت در رسانه، سمت و سوی ویژه ای برای ترویج گرایش به مسجد ارائه نمی شود و ما جز خبر و گزارش هایی درباره مسجد و مانند آن، چیزی نمی بینیم. همچنین به تولید برنامه های هنری و راهکارهای همراه کردن زندگی مردم با مسجد در رسانه اهمیتی داده نمی شود. برای مثال، در سریال ها و برنامه های پربیننده، مسجد هرگز نقش محوری ندارد. افزون بر این که در بیشتر سریال های پربیننده، اصلاً مسئله شرکت در مسجد وجود ندارد.

هشت _ نباید برای فرهنگ سازی جامعه، مراکزی که توانایی این امر را ندارند، جای مسجد _ که اصلی ترین و اصیل ترین جایگاه فرهنگ سازی است _ را بگیرند. فرهنگ سراها و مؤسسه های فرهنگی، نباید در رسانه به گونه ای تبلیغ شوند که در ذهن مردم، جایگاهی والاتر از مسجدها در فرهنگ سازی داشته باشند.

نه _ در غرب، سردمداران و دانشمندان غربی، فرهنگ های بومی خود را از طریق رسانه در فرهنگ مردم خود جا انداخته اند؛ مثلاً شب، رفتن به سینما؛ روز تعطیل، رفتن به استادیوم برای تماشای فوتبال؛ عصر، قدم زدن در پارک و... متأسفانه ما در این امر موفقیت چشم گیری نداشته ایم. رفتن به مسجد هنگام نماز، شرکت در نماز جمعه در روز جمعه، تلاوت قرآن پیش از خوابیدن و خواندن دعای

عهد در صبح و...، اموری هستند که قابلیت قرار گرفتن در فرهنگ روزانه مردم را دارند. این از آن روست که دین اسلام برای تمام ساعت های شبانه روز، برنامه های مفید و گوناگون معنوی دارد.

ده _ در بخشی از فیلم های خارجی و حتی برخی برنامه های کودک خارجی، کلیسا به عنوان جایگاهی مقدس نشان داده می شود که افراد خوب از آنجا حاجت می گیرند. کشیش ها توانسته اند کلیسا را این گونه در فیلم ها نشان دهند، ولی صدا و سیما بدون هیچ گونه سانسور، این برنامه ها را پخش می کند که ممکن است سبب ایجاد علاقه بینندگان نسبت به کلیسا شود.

یازده _ درباره مسجد و نقش آن در امور معنوی، برنامه ای مستقل و ثابت وجود ندارد.

دوازده _ در تبلیغ امر مسجد در فیلم ها، به تبلیغات مستقیم بسنده نشود؛ زیرا اگر چه تبلیغ مستقیم هم مؤثر است و باید به کار گرفته شود، ولی تبلیغات غیرمستقیم اثری چند برابر خواهد داشت.

سیزده _ برنامه های مربوط به مسجد، جایگاه واقعی مسجد را در زندگی بیان نمی کنند و مسجد آرمانی اسلامی در آنها نشان داده نمی شود.

چهارده _ گروه پژوهشی تخصصی در امر «وارد کردن مسائل دینی از جمله مسجد در زندگی روزانه افراد جامعه» وجود ندارد.

پانزده _ برنامه سازان امر مسجد با کارشناسان این امر ارتباط ندارند. بی شک، استفاده از دیدگاه و نظریه های این افراد، به بهبود برنامه های مسجد در رسانه کمک خواهد کرد.

شانزده _ برنامه های مربوط به مسجد در رسانه، بیشتر محدود به روزهای ویژه ای (مانند ماه مبارک رمضان، ماه محرم و مناسبت های مذهبی) است. این مسئله نشان می دهد که گویا مسجد تنها مخصوص چنین روزهایی است و تنها در این

روزها باید با مسجد انس داشت و گویا در غیر از این روزها، مردم باید به مکان هایی غیر از مسجد مانند: پارک، سینما، فرهنگ سرا و... رفت و آمد داشته باشند.

هفته _ در فیلم ها و سریال هایی که از رسانه پخش می شود، مسئله نماز و رفتن به مسجد هرگز به عنوان رکن کاملاً اساسی و جاافتاده در زندگی روزانه نشان داده نمی شود. اگر هم در فیلمی، مسئله نماز و رفتن به مسجد جایگاهی داشته باشد، در قالب نماز خواندن و به مسجد رفتن انسان هایی سالخورده (پیر مردها یا پیرزن ها) است، ولی درباره جوان ها چنین چیزی کمتر دیده می شود.

هجده _ متأسفانه در فیلم ها و سریال های مربوط به مسجد، چهره ای که از اهل مسجد و مسجدی ها نشان داده می شود، چهره ای پسندیده نیست. در این فیلم ها، اهل مسجد و مسجدی ها به گونه ای معرفی می شوند که با نوع مردم تفاوت دارند. آنان را از نظر مالی یا تحصیلات علمی یا جثه بدنی و زیبایی چهره و شیوه لباس پوشیدن و... افرادی عقب مانده از جامعه امروزی، نشان می دهند. این امر سبب شده است که در ذهن مردم، به مسجد رفتن و رفت و آمد داشتن با مسجدی ها نوعی تحقیر تلقی شود. همچنین سبب می شود که آنان بپندارند اگر کسی بخواهد اهل مسجد شود، باید ظاهرش مانند افرادی باشد که در فیلم ها نشان داده می شود، در حالی که هرگز این گونه نیست؛ زیرا مسجد به افراد ویژه ای تعلق ندارد و همه مؤمنان و مسلمانان در بهره بردن از مسجد یکسان هستند. همچنین رفتن به مسجد هرگز برای کسی محدودیت ایجاد نمی کند. از این رو، لازم است رسانه در تغییر این شیوه و بدعت نادرست، تلاش خود را به کار گیرد. برای مثال، رسانه می تواند در فیلم یا سریالی، زندگی شخصی فردی را در لابه لای فیلم نمایش دهد که در عین داشتن همه کمال ها و گزینه های امروزه پسند مادی، اهل نماز است و با همه درگیری های شغلی و علمی، هنگام نماز، به شکلی بسیار عادی _ که نشان دهنده

تقیید همیشگی او به این امر است _ به مسجد می رود و نماز جماعت به جای می آورد. یا در مناسبت های مذهبی، جزو نیکوکاران مسجد است و به طور کلی، از هیچ گزینه مثبت دینی محروم نیست. باید توجه داشت که در انتخاب بازیگری که این نقش را بازی می کند، باید نهایت دقت صورت گیرد.

۳. سیاست های تقویت مسجد در رسانه

۳. سیاست های تقویت مسجد در رسانه

الف) معرفی سالانه مسجدهای نمونه کشور و مدیران و هیئت امنای آنها و بیان فعالیت های آن مسجدها از سوی رسانه. این امر از چند سو سبب تقویت مسجد است: اعلام روش های مفید و صحیح مدیریت مسجد، بیان ابتکارهای نوین و نتیجه بخش در امر فعالیت های مسجد، ترغیب مدیران مسجدهای سطح کشور برای بالان بردن سطح فعالیت های مسجدها، تشویق و پشتیبانی از مدیران نمونه مسجدهای کشور.

ب) تهیه ویژه برنامه هایی در راستای زدودن بدعت های نادرست که هم اکنون در بعضی از مسجدها به چشم می خورد و از میان بردن فرهنگ سنتی مدیریت مسجد که عیب های زیادی دارد.

ج) باید در قالب برنامه های گوناگون به طور پیوسته به شناساندن مسجد و موضوع های مربوط به آن پرداخت؛ موضوع های مهمی مانند: فضیلت اقامه نماز در مسجد، آثار معنوی فراوان حضور در مسجد، آثار منفی ترک مسجد یا بی اهمیتی نسبت به حضور در مسجد، بیان موانع شکوفایی مسجد و بیان راه های شکوفایی و احیای مسجدها، بیان تحلیلی و نقادانه موانع حضور جوانان در مسجد. برای مثال، بیان روایت های مربوط به فضیلت مسجد و آثار آن را رفته رفته می توان در قالب یک حدیث زیبا، پیش یا پس از پخش اذان آغاز کرد.

د) اگر قسمتی از فیلم یا برنامه ای در مسجد نشان داده می شود، آن مسجد باید زیباترین، با صفاترین و بزرگ ترین مسجدها باشد.

ه) آثار عملی مسجد در تربیت افراد، در قالب فیلم یا برنامه های گوناگون تهیه و پخش شود.

و) در برنامه های ویژه خبر، مانند شبکه سوم سیما که هر شب گزارشی ویژه پخش می شود و نیز در برنامه هایی از این دست که بخشی به نام گزارش ویژه دارند، گاهی گزارشی زیبا از یک مسجد تاریخی ایران و جهان اسلام که هم به لحاظ زیبایی و هم فضیلت و سابقه تاریخی، جایگاهی ویژه دارند، تهیه شود. در این گزارش به شکلی کوتاه باید به تاریخچه، بیان فضیلت و ویژگی های جغرافیایی آن پرداخت.

ز) بیشتر کردن زمان پخش نماز بزرگان دینی (عالمان و مراجع تقلید) و مختص نکردن آن به ماه مبارک رمضان از شبکه های گوناگون سیما.

ح) در برنامه هایی که افراد برتر (المپیادی ها، هنرمندان، قهرمانان ورزشی و...) برای گفت و گو دعوت می شوند، درباره میزان حضور آنها در مسجد، توصیه آنها به حضور در مسجد و... سخن گفته شود؛ زیرا برخی مردم، الگوهای عملی خود را از این افراد می گیرند.

ط) تبلیغ عملی رفتن به مسجد، به این صورت که در برنامه زنده ای که در حال پخش است، هنگام رسیدن وقت نماز، مجری به داخل مسجدی برود، وضو بگیرد و در نماز جماعت شرکت کند. این مورد می تواند با حضور جمعی گروهی از مجریان و دست اندرکاران رسانه در برنامه ای زنده نیز شکل گیرد.

ی) بیان تاریخچه، فضیلت و ویژگی های مسجدهای مهم مکه و مدینه از سوی کارشناسان مکان های مذهبی. بهتر است محل مصاحبه نیز داخل همین مسجدها باشد. برخی افرادی که توانایی کافی در بیان ویژگی های این مسجدها دارند، عبارتند از: استاد رسول جعفریان، استاد علی اصغر قائدان و استاد تقی قرائتی.

ک) استفاده از درس ها و عبرت هایی که در این تحقیق به آنها اشاره شد. این

بخش ها را می توان در برنامه هایی که مربوط به آسیب شناسی مسجد است، استفاده کرد.

پیشنادهای برنامه ای

پیشنادهای برنامه ای

۱. این پژوهش از آغاز تا انجام، قابلیت تبدیل شدن به فیلم یا سریال را دارد.

۲. در برنامه ای که چندی است با عنوان کلام امیر (ع) و کلام وصی اجرا می شود، می توان به این بخش، عنوان کلام نبی را نیز افزود و فضیلت های مسجد قبا به ویژه و مسجدهای دیگر را از روایت و قرآن در این بخش گنجانند. قابل توجه اینکه بسیار ضروری است عنوان کلام امیرالمؤمنین علی (ع) به کلام وصی تغییر یابد. (این نکته، حاوی حقانیت امیرالمؤمنین (ع) در جانشینی پیامبر است و از توصیه ها و تکیه کلام های علامه حسن حسن زاده آملی است). در زمان پخش این برنامه نیز دقت لازم صورت گیرد و در زمان های پر بیننده رسانه پخش شود، مانند: زمان پیش و پس از سریال ها و فیلم های پر بیننده و نیز پیش از مسابقه های مهم و جذاب ورزشی (فوتبال و...).

۳. در برنامه ای با عنوان «برگی از یک نوشته» می توان راه های جذب جوانان به مسجد، آثار رفت و آمد و آثار ترک مسجد و فضیلت حضور در مسجد را گنجانند.

۴. در گزارش ویژه خبری که از بعضی شبکه ها پخش می شود، می توان درباره مسجد قبا و دیگر مسجدهای مهم و تاریخی اسلام گفت و گو کرد.

۵. در برنامه ای با عنوان «مسجد و مسئولان» می توان با مسئولان امور مسجدهای کشور، به ویژه مسئولان مسجدهای نمونه گفت و گو کرد.

۶. وارد کردن فرهنگ نزدیک شدن به مسجد در برنامه های خردسالان، کودکان، نوجوانان، جوانان و بزرگسالان با تهیه برنامه هایی به روز و گوناگون.

۷. در مسابقه های تلفنی و کتبی که در برنامه های گوناگون به چشم می خورد،

می توان پرسش هایی درباره اهمیت مسجد، طرح کرد.

۸. تهیه برنامه ای ویژه با عنوان «هفته مسجد» یا «مسجد، خانه خدا» که روز آغاز آن روز ساخت مسجد قبا. می توان در این برنامه ها همه موضوع های مربوط به «مسجد و جامعه» را بیان کرد.

۹. ضرورت دارد با کم کردن تبلیغ تجملات، به تبلیغ مسائل دینی و امور معنوی از جمله مسجد به طور مستقیم و غیرمستقیم و با ظرافت ویژه توجه شود. برای مثال، تبلیغات مربوط به کلاس های حفظ و مفاهیم و تفسیر قرآن، جدیدترین کتاب های منتشر شده درباره مسجد و نماز، اعلام شرایط شرکت در مسابقه های دینی و...، بیشتر شود.

۱۰. مستندسازی، درباره مکان های شروع هجرت، مسیر آن، روستای قبا، مساجد روستای قبا و ساختن مسجد النبی صلی الله علیه و آله و... برنامه دیگری است که می توان به آن پرداخت.

۱۱. درباره اهل قبا و ساخت مسجد قبا و اهل ضرار و ساخت مسجد ضرار و عاقبت مسجد ضرار می توان نمایش تهیه کرد. باید گفت که هرگز نباید در تهیه این نمایش ها حدود شرعی فراموش شود. برای مثال، شرکت خانم ها در صحنه تئاتر (مگر برای مشارکت در ساخت مسجد قبا، آن هم با رعایت تمام مسائل شرعی) و پخش موسیقی هنگام ساخت مسجد، بی احترامی نسبت به مسجد و یاران پیامبر خواهد بود. متأسفانه در تئاترهایی که امروزه اجرا می شود، به حدود شرعی چندان اعتنایی نمی شود.

۱۲. در برنامه های معماری و هنری می توان به سراغ مسجد قبا و دیگر مسجدهای تاریخی اسلام، مانند: مسجد النبی، مسجد الحرام، مسجد کوفه، مسجد سهله و... رفت و به تحلیل هنر معماری در آنها پرداخت.

۱۳. تهیه و پخش میزگردهایی درباره مسجد ضروری است.

۱۴. در شبکه های گوناگون می توان در زمان هایی که با موضوع مسجد و نماز تناسب دارد، یا بخش زیرنویس، مطالبی درباره فضیلت های مسجد قبا، فضیلت حضور در مسجد و آثار انس با مسجد بیان کرد.

۱۵. در برنامه های مربوط به خانواده مانند: سیمای خانواده، تصویر زندگی، قرآن و زندگی، طعم زندگی و حتی برنامه های مربوط به سلامتی جامعه، مانند: سلامت باشید و... (البته در بخش درمان مسائل روحی)، می توان موضوع های دینی و معنوی مانند انس با مسجد را مطرح کرد و با ذکر آثار فراوان رفت و آمد به مسجد، مسجد را عاملی مهم در ثبات روحی برشمرد.

۱۶. در برنامه های مربوط به شعر فارسی، می توان شعرهای مربوط به امور دینی و معنوی مانند مسجد را تحلیل کرد.

۱۷. در اخبار فرهنگی هنری، می توان به سراغ مسجدهای تاریخی اسلام رفت و از آنها درباره معماری و هنرهای تزئینی، خبر تهیه کرد. همچنین می توان دگرگونی های جدید بنایی این مسجدها را در زمان های گوناگون به اطلاع مخاطبان رساند.

پرسش های مسابقه ای

پرسش های مسابقه ای

۱. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در هجرت خود از مکه، پیش از رسیدن به مدینه در چه منطقه ای توقف کرد؟

أُحُد مشربه امّ ابراهیم روستای قبا

۲. نخستین مسجدی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آن نماز جماعت بر پا کرد، چه نام دارد؟

مسجد قبا مسجد النبی مسجد الحرام

۳. مهم ترین اقدام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مسیر هجرت در زمانی که به روستای قبا رسید، چه بود؟

ساخت مسجد قبا جنگ با دشمنان اسلام ساخت مسجد جمعه

۴. در ساختن مسجد قبا، چه کسی از همه بیشتر زحمت می کشید؟

عمار بن یاسر حضرت سلمان مقداد

۵. نقشه ساختمانی مسجد قبا را چه کسی به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله داد؟

جبرئیل امین حضرت سلمان ابوذر

۶. آیه شریفه «لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ...» درباره چه مسجدی نازل شده است؟

مسجد النبی مسجد الحرام مسجد قبا

۷. در ساخت مسجد قبا چه کسانی شرکت داشتند؟

مردان و جوانان مردان و زنان مردان

۸. پس از تغییر قبله، چه کسی مسجد قبا را بازسازی کرد؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حضرت علی (ع) امام حسن (ع)

۹. خداوند در قرآن کریم با ستایش مسجد قبا، چه کسانی را ستوده است؟

اهل روستای قبا اهل مکه اهل مدینه

۱۰. پیامبر دستور آتش زدن و ویران کردن کدام مسجد را صادر کرد؟

مسجد ضرار مسجد سماک مسجد جریر

۱۱. بنیانگذار مسجد ضرار چه کسی بود؟

ابو عامر راهب ابوسفیان مشرکان مکه

۱۲. از داستان آتش زدن مسجد ضرار چه درسی می توان گرفت؟

ابراز دوستی با مخالفان اسلام سخت گیری نکردن بر منافقان

ویران کردن بنیان های نفاق

۱۳. دو رکعت نماز خواندن در کدام مسجد ثواب یک عمره را دارد؟

مسجد قبا مسجد کوفه مسجد الحرام

پرسش های مردمی

پرسش های مردمی

۱. آیا می توانید چند مسجد از مسجدهای صدر اسلام را نام ببرید؟
۲. در مورد مسجد قبا چه اطلاعاتی دارید؟
۳. آیا تاکنون به مسجد قبا رفته اید؟ چه فضیلتی دارد؟
۴. آیا می دانید آیه «لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ...» درباره چه مسجدی است؟
۵. آیا نام مسجد ضرار را شنیده اید؟ درباره آن چه می دانید؟
۶. درباره آثار انس با مسجد مواردی را بیان کنید؟
۷. درباره آثار ترک مسجد مواردی را بیان کنید؟
۸. آیا کسی که به مسجد رفت و آمد دارد، در جامعه فردی منزوی خواهد شد؟
۹. به نظر شما، چرا در برخی مسجدها، رفتن و آمد جوانان از رونق زیادی برخوردار است و در برخی دیگر، رونق کمتری دارد؟
۱۰. به نظر شما میزان انس با مسجد باید در چه اندازه باشد؟
۱۱. وقتی نمازی را در مسجد به جای می آورید، چه احساسی به شما دست می دهد؟
۱۲. از عوامل اقبال هر چه بیشتر مردم به مسجدها مواردی را بیان کنید.
۱۳. مسجد و اهل مسجد را در دو جمله توصیف کنید.
۱۴. آیا شما به مسجد انس دارید؟ به چه میزان؟ (در صورت مثبت بودن پاسخ، چرا خود را مقتید به رفتن به مسجد می دانید، مگر چه تأثیری در دین شما دارد؟ در صورت منفی بودن پاسخ، چرا انس با مسجد را تجربه نمی کنید؟)
۱۵. به نظر شما، چرا برخی مردم تنها در ماه مبارک رمضان و دهه محرم به مسجدها می آیند؟ راه های رفع این معضل را در چه اموری می دانید؟

پرسش های کارشناسی

پرسش های کارشناسی

۱. قرآن کریم درباره مسجد قبا چه بیانی دارد؟ (شرح آیه ها)

۲. مسجدهای نفرین شده در طول تاریخ اسلام را نام ببرید و تاریخچه و نام بانیان آنها را بیان کنید؟

۳. شباهت های هر بنیانی را که بر خلاف تقوا و بر اساس گناه ساخته شود، با مسجد ضرار و اهل آن بنیان را با اهل ضرار بیان فرمایید.

۴. سیر تاریخی مکانی را که مسجد ضرار در آن ساخته شد و واکنش های زایران مسجد قبا را نسبت به این مکان بیان کنید.

۵. چگونه می توان مباحث آسیب شناسی مسجد (از جمله، درس و عبرت هایی که در این تحقیق به آنها اشاره شده است) را به طور عملی و کاربردی در جامعه نهادینه کرد و وضع مسجدها را بهبود بخشید؟

۶. دلایل کاهش گرایش برخی مردم به ویژه برخی جوانان را به مسجد بیان فرمایید.

۷. سیره بازرگان دینی و داستان هایی از اهل مسجد را در قالبی نو و غیر تکراری بیان کنید.

۸. شیوه های نهادینه کردن انس با مسجد در خردسالان، کودکان و نوجوانان را بیان فرمایید.

کتاب نامه

کتاب نامه

۱. انصاری، عبد القدّوس، آثار المدینه المنّوره، مدینه، مکتبه العلمیه التجاریّه، الطبعة الرابعه، ۱۴۰۶ هـ . ق.
۲. اصبهانی، حافظ ابو محمد جعفر بن حیّان، اخلاق النبی و آدابه، تحقیق: السید الجمیلی، لبنان، بیروت، دار الکتاب العربی، الطبعة الثانیه، ۱۴۰۶ هـ . ق / ۱۹۸۶ م.
۳. امیر فجر، میثاق، پیامبر _ آفاق هجرت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹.
۴. بلاذری، احمد بن یحیی بن جابر، انساب الأشراف، تحقیق: سهیل زکّار، ریاض زر کلی، لبنان، بیروت، دارالفکر، چاپ اول، ۱۴۱۷ هـ . ق / ۱۹۹۶ م.
۵. مولوی بلخی، جلال الدین محمد، مثنوی مولوی، اهتمام: توفیق ه . سبحانی، تهران، روزنه، چاپ دوم، ۱۳۸۰.
۶. پیشوایی، مهدی، سیره پیشوایان، قم، مؤسسه تحقیقاتی و تعلیماتی امام صادق (ع)، چاپ ششم، ۱۳۷۶.
۷. تفلّیسی، ابوالفضل حبیب بن ابراهیم، وجوه قرآن، اهتمام: مهدی محقق، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۸.
۸. ثقفی، ابراهیم بن محمد، الغارات، قم، دار الکتاب، ۱۴۱۰ هـ . ق.
۹. جعفریان، رسول، تاریخ سیاسی اسلام، سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله، قم، الهادی، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۱۰. _____، آثار اسلامی مکه و مدینه، تهران، نشر مشعر، چاپ اول، ۱۳۸۱.
۱۱. حسینی، محمد کبریت بن عبداللّه، الجواهر الثمینة فی محاسن المدینة، محقق: د. عائض ردادی، ریاض، مطبعة سفیر، الطبعة الاولى، ۱۴۱۹ هـ . ق / ۱۹۹۸ م.
۱۲. حافظ، علی، فصول من تاریخ المدینة المنوره، جدّه، شرکه المدینة المنوره للطباعة و النشر، الطبعة الثالثة، ۱۴۱۷ هـ . ق / ۱۹۹۶ م.
۱۳. حرّ عاملی، شیخ محمد بن الحسن، وسائل الشیعه، تحقیق و تصحیح: شیخ عبدالرحیم ربانی شیرازی، لبنان، بیروت، دار احیاء التراث العربی، الطبعة السادسة، ۱۴۱۲ هـ . ق / ۱۹۹۱ م.

١٤. حاج سيد جوادى، سيد كمال، اخبار مدينه، قم، نشر مشعر، چاپ اول، ١٣٧٦.

١٥. خليلى، جعفر، موسوعه العتبات المقدسه، لبنان، بيروت، مؤسسه الأعلمى، الطبعه

الثانية، ١٤٠٧ هـ . ق / ١٩٨٧ م.

١٦. دهخدا، علي اكبر، لغت نامه، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ اول از دوره جديد، ١٣٧٣.

١٧. دمشقي، ابوالفداء اسماعيل بن كثير، السيره النبويه، تحقيق: محمد المعتصم بالله بغدادى، بيروت، دار الكتاب العربى، الطبعة الثانية، ١٤٢٠ هـ . ق / ١٩٩٩ م.

١٨. رازى، محمد، تفسير الفخر رازى المشتهر بالتفسير الكبير و مفاتيح الغيب، لبنان، بيروت، دارالفكر، ١٤١٥ هـ . ق / ١٩٩٥ م.

١٩. رفاعى، صالح بن حامد بن سعيد، الاحاديث الواردة فى فضائل المدينة، المدينة النبويه، دار الخضيرى، الطبعة الثالثة، ١٤١٨ هـ . ق.

٢٠. رغد عاملى، يوسف، معالم مكة و المدينة بين الماضى و الحاضر، بيروت، دارالمرضى، ١٩٩٧ م.

٢١. سبحانى، جعفر، فروغ ابدیت، قم، مركز انتشارات دفتر تبليغات حوزه علمیه قم، چاپ چهاردهم، ١٣٧٧.

٢٢. _____، فروغ ولايت، تاريخ تحليلى زندگانی امير مؤمنان على (ع)، قم، مؤسسه امام صادق (ع)، چاپ سوم، ١٣٧٩.

٢٣. سمهودى المدنى، ابوالحسن بن عبدالله، خلاصه الوفاء بأخبار دارالمصطفى، قاهره، دار احياء الكتب العربيه، ١٣٦٧ هـ . ق.

٢٤. سهيلى، عبدالرحمان، الروض الأنف فى شرح السيره النبويه لابن هشام، تحقيق: عبدالرحمان وكيل، لبنان _ بيروت، دار احياء التراث العربى، الطبعة الاولى، ١٤١٢ هـ . ق / ١٩٩٢ م.

٢٥. شيبانى، ابو الحسن على بن ابى الكرم (ابن كثير)، الكامل فى التاريخ، لبنان، بيروت، مؤسسه التاريخ العربى، الطبعة الرابعه عشر، ١٤١٤ هـ . ق / ١٩٩٤ م.

٢٦. صالحى الشامى، محمد بن يوسف، سبل الهدى و الرّشاد فى سيره خير العباد، تحقيق و تعليق: عادل احمد عبد الموجود، على محمد معوض، لبنان، بيروت، دارالكتب العلميه، الطبعة الاولى، ١٤١٤ هـ . ق / ١٩٩٣ م.

٢٧. طبرسى، شيخ ابو على فضل بن حسن، اعلام الورى بأعلام الهدى، قم، مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، الطبعة الاولى، بى تا.

٢٨. _____، تفسير جوامع الجامع، قم، مؤسسه نشر اسلامى، چاپ دوم، ١٤٢٢ هـ . ق.

۲۹. _____، مجمع البيان فى تفسير القرآن، لبنان، بيروت، دار احيا التراث العربى، الطبعة الاولى، ۱۴۱۲ هـ. ق / ۱۹۹۲ م.

۳۰. طباطبایى، سید محمد حسین، تفسير الميزان، ترجمه: سيد محمد باقر موسوى همدانى، قم، دفتر انتشارات اسلامى، بی تا.

۳۱. طوسى، محمد بن الحسن، تهذيب الاحكام فى شرح المقنعه، بی جا، دار الكتب الاسلاميه، ۱۳۶۵.

۳۲. طباطبایى بروجردى، سيد حسين، جامع احاديث الشيعة، نشر الصحف، قم، ۱۴۱۵ هـ. ق.

۳۳. عاملی، سيد جعفر مرتضى، الصحيح من سيره النبى الاعظم صلى الله عليه و آله، لبنان، بيروت، دارالهادى، الطبعة الرابعه، ۱۴۱۵ هـ. ق / ۱۹۹۵ م.

۳۴. عبد الغنى، محمد الياس، المساجد الأثرية فى المدينة النبويه، مدينه، مطابع الرشيد، الطبعة الاولى، ۱۴۱۸ هـ. ق / ۱۹۹۸ م.

۳۵. قائدان، اصغر، تاريخ و آثار اسلامى مكه مكرمه و مدينه منوره، قم، نشر مشعر، چاپ دوم، ۱۳۷۴.

۳۶. قرائتى، محسن، تفسير نور، تهران، نشر مركز فرهنگى درس هاى از قرآن، چاپ پنجم، ۱۳۷۴.

۳۷. قمى، ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولويه، كامل الزيارات، تحقيق: شيخ جواد قىومى، مؤسسه النشر الاسلامى، الطبعة الاولى، ۱۴۱۷ هـ. ق.

۳۸. كراهه، عباس، الدين و تاريخ الحرمين الشريفين، مصر، دار مصر، الطبعة الرابعه، ۱۳۸۷ هـ. ق / ۱۹۶۸ م.

۳۹. كلينى رازى، ابو جعفر محمد بن يعقوب بن اسحاق، الكافى، بی جا، دارالكتب الاسلاميه، ۱۳۶۵.

۴۰. لسان الملك سپهر، محمد تقى، ناسخ التواريخ، زندگانی پیامبر، به اهتمام: جمشید کیان فر، تهران، انتشارات اساطير، چاپ اول، ۱۳۸۰.

۴۱. لمعى مصطفى، صالح، مدينه منوره، ترجمه: صدیقه و سمنى، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى، چاپ اول، ۱۳۷۳.

۴۲. موسوى همدانى، سيد محمد باقر، على (ع) در كتب اهل سنت، تهران، انتشارات واژه آرا، چاپ اول، ۱۳۸۰.

۴۳. مجلسى، محمد باقر، بحار الانوار، لبنان، بيروت، دار احياء التراث العربى، الطبعة

الثالثه، ١٤٠٣ هـ . ق / ١٩٨٣ م.

٤٤. مكى صديقى، محمد بن على بن علان، حُسن النبأ فى فضل مسجد قبا، تحقيق: مرزوق على ابراهيم، رياض، دار الشريف، الطبعة الاولى، ١٤١٨ هـ . ق.

٤٥. معافرى، ابو محمد عبد الملك بن هشام، السيره النبويه، تحقيق: عادل احمد عبدالموجود.

٤٦. نوبهار، رحيم، سيمای مسجد، قم، چاپ خانه نهضت، چاپ دوم، ١٣٧٦.

٤٧. الكتب السّيته، باشراف: صالح بن عبد العزيز محمد بن ابراهيم آل شيخ، دار السّلام للنشر و التوزيع، الطبعة الثالثه، محرم ١٤٢١ هـ . ق.

نشریات

١. ماهنامه كوثر، شماره ١٩.

٢. مجله مكتب اسلام، شماره ٦، شهريور ١٣٨١.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

